LAISVĖ

ŠIAME NUMERY:

ANDRIUS BALTINIS: LIETUVA NEMIRUSI

GEDIMINAS GALVA: GRĖSMINGOJI SĄVARTA

LIETUVOS PARTIZANŲ VADAS LUKŠA

JONAS ŠOLIŪNAS: ŽMOGAUS GLOBA AMERIKOJ

KAROLIS DRUNGA: TAUTŽUDYSTĖ PRASIDEDA SU KOMUNIZMU

LIETUVIŲ BENDRUOMENĖS ŽODIS

SUKAKTUVININKAS JONAS GRINIUS

VARDAI ĮVYKIUOSE. DARBAI IR IDĖJOS

1962 Balandis Nr. 28 (65)

TURINYS

Andrius Baltinis: Kiek dar yra likę iš Nepriklausomos Lietuvos 1

Kazys Bradūnas: Skalbėjos 5

Gediminas Galva: Grėsmingoji sąvarta. . 8

Partizanų vadas Juozas Lukša-Daumantas 17

Lietuvos partizanų niekinimas plečiamas . 23

Jonas Šoliūnas: Socialinis draudimas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 25

Karolis Drunga: Genocido užmiršimas — kvietimas jam atsikartoti 31

Pro memoria 35

Dr. Jonui Griniui 60 metų 55

Darbai ir Idėjos. Vardai Įvykiuose . . 55-64

Redaguoja — Redakcijos kolektyvas: vyr. redaktorius — Stasys Daunys, redaktoriai — Petras Bagdonas, Juozas Baužys, Aloyzas Baronas, Vladas Būtėnas, Vincas Rygertas.

Redakcijos adresas — Į Laisvę, 2801 W. 38 St., Chicago 32, Illinois. Telef.: Cliffside 4-2139.

Viršelio vinjetė — dail. T. Valiaus

* * *

Administratorus — Kostas Bružas

Administracijos adresas: Į Laisvę, 10734 S. Eberhart Ave., Chicago 28, Ill. Telef. IN 8-6189

* * *

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM, Lithuanian quarterly of politics. Address: 2801 W. 38 St., Chicago 32, Ill. **Business manager:** K. Bružas, 10734 So. Eberhart Ave., Chicago 28, Illinois.

KU biblioteka

ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAI

Administracija dėkoja visiems tiems, kurie jautriai atsiliepė į paraginimą sutvarkyti savo prenumeratų sąskaitas. Administracija prašo ir tikisi, kad ir visi kiti, gavę paraginimo laiškus, nedelsdami atsilieps į prašymą.

Į Laisvę skaitytojai, pakeitę savo adresus, tuojau praneškite savo adresą administracijai.

Į LAISVĘ METINĖ PRENUMERATA:

Amerikoje (Šiaurės ir Pietų) $3.00; Australijoj ir D. Britanijoj — L. 10; Italijoj — L. 900; Prancūzijoj — F. 10.— Švedijoj — Kr. 10; Šveicarijoj — Fr. 8; Vokietijoj — DM 8.

ATSKIRAS NUMERIS

Amerikoje $1.00; Australijoje ir Britanijoje — L.3; Italijoje — L. 300; Prancūzijoje — Fr.2.50; Šveicarijoje — Fr. 3; Švedijoje — Kr. 3; Vokietijoje — DM. 2.

Norintieji Į Laisvę žurnalą gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas.

LAISVĖ

1962 M. BALANDIS

NR. 28 (65)

Kiek dar yra likę iš Nepriklausomos Lietuvos

Andrius Baltinis

Kiek mes jaučiamės didelės nelaimės prislėgti, visuomet esame linkę apie dabartinę Lietuvos padėtį kalbėti gilaus kartumo persunktais žodžiais — mūsų valstybė taip išniekinta, sumindžiota ir sunaikinta, kad nieko iš jos jau nebėra likę. Mūsų rašytojai apie ją kalba kaip apie nelaimingą valandą gimusio kūdikio nužudymą.

Nors šis nusistatymas gerai atitinka mūsų gilaus skausmo ir didžios skriaudos pergyvenimus, tačiau nėra visai teisingas objektyvaus ir šalto proto atžvilgiu. Lietuva iš tikrųjų nėra visai sunaikinta ir nužudyta, bet tik kalėjime retežiais supančiota. Nors tas kalėjimas ankštas, gali pasidaryti dar ankštesnis, bet retežiai, kuriais ji supančiota, nėra labai stiprūs. Mūsų tvirtinimai, kad Lietuvoje žmonės visiškai pavergti, neturi jokios laisvės, yra prievartaujami ir jaučiasi labai nelaimingi, visiškai pagrįsti ir jų teisingumą galima įrodyti dokumentais.

Tačiau čia skirtini du dalykai: politinė ir asmeninė arba visuomeninė ir ūkinė priespauda. Rodos, kad mūsų žmones Lietuvoje labiausiai slegia ūkinė arba asmeninė priespauda. Jie turi gyventi tokioje socialinėje ir ūkinėje santvarkoje, kuri jiems iki sielos gelmių priešinga, kuri neleidžia ir draudžia dirbti ir tvarkyti savo asmeninį gyvenimą pagal savo norą, bet nustato kiekvieną jų žingsnį ir visą jų gyvenimą apraizgo absurdiškų potvarkių tinklu, be to, jie jaučiasi skaudžiai išnaudojami, apiplėšiami ir asmeniškai nesaugūs. Šie dalykai žmones Lietuvoje labiausiai vargina ir daro nelaimingus. Bet čia reikia pabrėžti, jog tai nėra kokia ypatinga tik vienų lietuvių nelaimė. Tai visų komunizmo pavergtų tautų nelaimė, kai patys rusai Rusijoje taip pat kenčia.

Kiekvienu atveju priespauda ir skurdas Lietuvoje neturi tiesiogi nio logiško ryšio su nepriklausomybės netekimu. Tai, kas buvo pa-

skelbta prieš 44 metus, buvo politinė nepriklausomybė, savos valstybės atstatymas. Lietuva būtų galėjusi politiškai likti nepriklausoma, bet žmonės būtų ūkiniai ir asmeniškai pavergti, jei komunizmas Lietuvoje būtų buvęs įvestas pačių lietuvių rankomis, be bolševikų okupacijos.

Žinoma, ir politinė Lietuvos laisvė yra skaudžiai sužalota ir naikinama, bet absoliučiai sunaikinta ji vis dėlto nėra: tam tikra krašto tvarkymo ir valdymo galimybė dar yra, nors ir griežtoje okupanto priežiūroje ir kontrolėje. Apskritai, galima tvirtinti, nors dabar Lietuvoje ūkinė ir asmeninė priespauda daug didesnė ir skaudesnė, negu caro laikais, bet tam tikros politinės teisės, bent jau teorijoje, yra truputį didesnės, kaip anais laikais, kada lietuviai nė svajoti negalėjo apie tokius pasigailėjimo vertus "šiaudinius ministerius", kokie yra dabar Lietuvoje.

Jei ūkinio tvarkymosi galimybės ir asmeninis saugumas dabar Lietuvoje būtų panašus caro laikams, tai žmonės daugumoje galėtų prisitaikyti ir laukti kaip caro laikais. Ir čia, išeivijoje, daugelis iš mūsų neturi jokiu politinių teisių, net tie, kurie jas turi, neturi galimybės tvarkyti savo gyvenimą lietuvišku būdu, bet nežiūrint to, rodos, daugumoje yra patenkinti, kiti net laimingi.

Netektų stebėtis, jei kovotojas dėl Lietuvos laisvės sakytų, kad tai yra didesnė naikinamos tautos išlikimo galimybė, jei mūsų žmonės Lietuvoje medžiaginiai vargsta ir skursta: tai skatina juos kovoti dėl visiškos nepriklausomybės, kad ją atgavus būtų galima pakeisti ūkines ir asmenines sąlygas. Kitaip jie galėtų pasidaryti tokie, kaip daugelis lietuvių už Lietuvos ribų, kuriems medžiaginiai gerai sekasi, bet kurie Lietuvos laisvės kovą ir tautinę ištikimybę jau yra pamiršę.

Svarbu pabrėžti, kad dalis Vasario Šešioliktąją paskelbtos politinės laisvės, bent jau jos idėja ar principas, nėra visai sunaikinta. Jei bolševikai laikytųsi savo paskelbtosios konstitucijos, kuri pramato ir išstojimą iš Sovietų Sąjungos, greičiausiai ir dalis Lietuvos komunistų, tinkamam momentui atėjus, panorėtų nusikratyti smurtinio Lietuvos pavergimo ir okupacijos. Bet okupantai nė nemano laikytis savo įstatymų ir konstitucijų. Bet mums yra svarbu pats principas, kad Lietuvos nepriklausomybė teorijoje dar egzistuoja, kurią pripažįsta ir bolševikai, bent jau minėtąja išstojimo pastaba.

Bolševikų galybė jokiu būdu nėra amžina. Jau yra ženklų, kad ji pradeda griūti. Lietuvos tada nereikėtų kaip 1918 metais kurti tarsi iš nieko, bet užtektų tik pašalinti tuos priespaudos retežius, kurie ją pančioja, užtektų praktiškai įvykdyti tik tai, kas pripažįstama teorijoje. Į mūsų balansą tad galima įrašyti tą didįjį laimėjimą, kad tai, kas prieš 44 metus pasiekta, dar ir dabar galimybėje tebegzistuoja.

Išsilaisvinimas be karo

Be šio minėto laimėjimo galima iškelti ir daugelį kitų, apie kuriuos dažniau kalbame. Lietuva atsikūrė ir gyvavo tik dėka lietuvio žmogaus ir tik jam. Didelis laimėjimas, kad Lietuva patenkino šį žmogų ir

padarė jį laimingu: jis pamiršo tą menkavertiškumo jausmą, kad jis yra tik antros rūšies žmogus. Tas pripildė jį gyvenimo džiaugsmu, noru dirbti ir pasiekti tuos nesuskaitomus laimėjimus visose gyvenimo srityse, kurie būdingi ypač pirmiesiems nepriklausomybės metams. Milžiniškoji energija, kylanti iš tautos sielos gelmių, padėjo per trumpą laiką visai sunaikintame krašte pasiekti didelių ūkinių ir kitokių laimėjimų ir įvykdyti mūsų svajonę apie visų žmonių lygybę, socialinį teisingumą bei kitus idealus, į kuriuos vis artėjome.

Tai mes jaučiame ypač dabar, svetimuose kraštuose, kur, nežiūrint skambių frazių, viešpatauja žemesnės kokybės dvasia. Ir visi, kurie buvo nepriklausomybės dvasios įtakoje, šiandien jaučia jos pėdsakus savyje, o tai yra Vasario Šešioliktosios laimėjimas ir mūsų praeities turtas.

Bet ne tik ūkinėje ir socialinėje srityse, bet ypač dvasinėje, nepriklausomybės metai davė didelių laimėjimų mene, literatūroje ir moksluose. Visa tai ugdė dar iki šiol neišsivysčiusią lietuviškąją dvasią, stiprino tautinę sąmonę ir kūrė visa tai, ką vadiname lietuviškąja kultūra.

O tai nėra tik praeitis: kas tai nors kartą išgyveno, yra jau kitoks, tobulesnis žmogus, šiandien dar galįs gyventi intensyvesnį dvasinį gyvenimą, nes praeityje pasiektieji idealai neleidžia mums džiaugtis visais tais mažaverčiais blizgučiais, kurių tiek daug aplink mus svetimame krašte. Iš to kyla tik vienas reikalavimas: išlaikyti savo lietuviškumą ir tautinę kultūrą.

Žiūrint į mūsų valstybinę ir politinę sritį, iš mūsų laisvosios praeities įsigijome valstybinį ir politinį patyrimą, išugdėme savo politikus bei valstybės vyrus ir sukūrėme politinio valdymosi ir galvojimo tradicijas , padidindami lietuviškosios egzistencijos vertę ir kurdami naują lietuvio žmogaus tipą.

Tai labai nepatiko bolševikams, todėl jie pirmoje eilėje stengėsi sunaikinti šį naująjį žmogų, jau pirmomis okupacijos dienomis deportuodami valstybės vyrus, politikus ir valstybinio aparato darbuotojus.

Pagaliau tenka iškelti ir tą laimėjimą, kad nepriklausomai gyvendami sugriovėme mums priešų daromą priekaištą, jog esame per maži ir silpni patys tvarkytis. Įrodėme, kad būdami laisvi, mes galime geriau gyventi ir save tvarkyti, negu būdami kitų globoje, kurie mus tik išnaudojo ir pasisavino mūsų sukurtąsias vertybes.

Dabar kyla pats svarbiausias klausimas: koks galimas tolimesnis Lietuvos ir lietuvių likimas?

Lietuvių tautos ir valstybės ateitis pirmoje eilėje priklausys nuo tėvynėje esančių lietuvių, nors esantieji už jos ribų gali suvaidinti labai svarbų vaidmenį. Lietuvių likimas Lietuvoje priklauso nuo komunizmo vergijos išsilaikymo ar žlugimo. Lietuva galės laisvam gyvenimui keltis tik tada, kai dabartinis komunistinis režimas žlugs.

Ar tai gali atsitikti ir kokiu būdu tai įvykti? Apie tai mes turime standartinę pažiūrą: visi esame įsitikinę, kad Lietuva gali būti išlaisvinta tik kilus trečiajam pasauliniam karui, todėl mes jo laukiame ir visur stengiamės įžvelgti jo artėjimo ženklus, tikėdami, kad

kartu su juo per kraują ir ugnį ateis mūsų išsigelbėjimas.

Šią baisiąją viltį ir visuotiną pažiūrą susilpnino labai galingų puolamųjų ginklų išradimas, kurie gali sunaikinti ne tik priešą, bet ir sąjungininkus ir pačius užpuolėjus. Be abejo, dėl šio klausimo yra daug agitacijos ir, gal būt, daug perdėjimų. Bet Hirošimos ir Nagasaki griuvėsiai ir šimtų tūkstančių žuvusių ar baisiai sužalotų žmonių skaičius yra šiurpi tikrovė. Be to, šios pirmosios atominės bombos, kurios sunaikino tiek daug žmonių, esančios tik vaikų žaislai palyginti su naujausiomis vandenilio bombomis.

Anglų filosofas Russel (susenęs ir paraudonavęs anglų filosofas, dažnomis progomis cituojamas anglų ir amerikiečių spaudos. Red.) sako, kad geriau raudonas, negu lavonas (better red than dead), komunistai vis dėlto kartą išnyksią, bet jei viskas žūtų, tada nieko negalima tikėtis. Kiti Russel pažiūrą atmeta, sakydami, geriau būti mirusiu, negu raudonu, nes yra juk ir toks gyvenimas, kuris nevertas gyventi.

Be abejonės, čia galimos įvairios pažiūros ir diskusijos. Betgi yra aišku, kad nė viena pusė atominio karo nenori. Dėl trijų milijonų lietuvių ar 7 milijonų pabaltiečių niekas atominio karo nepradės, nors viską naikinančio karo pavojus tebėra didelis. Dabar vyrauja įsitikinimas, jog galimame atominiame kare nebus laimėtojų, bet tik pralaimėtojai. Atominis karas gali reikšti Vakarų Europos ir jos istorijos sunaikinimą, taigi ir Lietuvos kartu.

Bet jei karas mums gresia didžiausiais pavojais, ar pagrįstos išsilaisvinimo viltys be karo? Komunizmo susiskaldymas jau yra prasidėjęs. Pavergėjai gali laikytis tik iki tol, kol jie visi sutartinai pasitiki savimi ir tiki į savo dalyką. Jei šis tikėjimas nyksta, jų galia žlunga. Dabar pasaulinio komunizmo vadai jau nebetiki į savo dalyką ir pradeda peštis tarp savęs. Tai reiškia momentą, kada režimas iš lėto, bet tikrai pradeda griūti. Tai gerai žinojo Stalinas, todėl teroru užgniaužė kiekvieną nukrypimą nuo "generalinės linijos".

Viena šio skilimo priežasčių yra pati komunizmo doktrina, kurios K. Marksas visai nebuvo suformavęs iki galo. Jis iš tikrųjų tik nubrėžė gaires į socialinę revoliuciją savo garsiuoju istoriniu materializmu: kapitalizmas pagal jį savaime turi pereiti į komunizmą dėl kapitalo vis didėjančio susikoncentravimo į nedaugelio rankas ir dėl milžiniško proletariato masių didėjimo, kur prileidžiama, kad visa tai vyks pagal kažkokią mistinę neišvengiamą dialektiką.

Iš antros pusės, Marksas yra daug kritikavęs kapitalizmą, bet visai mažai paaiškinęs, kaip jis iš tikro supranta komunizmo kūrybą bei statybą.

Dėl to pasirodo, kad jau iš atžvilgio į kelią, kuris veda į komunizmą, jo sekėjai nesilaikė to garsiojo istorinio materializmo: jie Rusijoje visai nelaukė aplinkybių natūralaus pasikeitimo ir vidujinės dialektikos stebuklo, bet prievarta įvedė komunizmą į šį labiausiai atsilikusį kraštą, kur kapitalizmas buvo vos užsimezgęs.

Marksas savo pramatymais suklydo ir jie nepasiteisino

Po šimto metų yra visai aišku, kad Marksas savo pramatymais yra klydęs pačiuose pagrindiniuose dalykuose, būtent, kad darbininkai visada turės tik minimalinį atlyginimą, vis labiau didės skurdas, kapitalistai nuolat pasisavins vis didesnę dalį darbininko pagamintų gėrybių, klasių priešingumai vis labiau didės ir kad kapitalizmas išnyks.

Kapitalizmas nėra evoliucionavęs pagal Markso receptą, bet priartėjęs prie socializmo: jo didžiosioms įmonėms vadovauja ne savininkai, ne atskiri asmenys, bet specialistų grupės, ir kapitalistai pačiame kapitališkiausiame krašte — Amerikoje labai apkarpomi, jų kapitalai apdedami didžiuliais pajamų, paveldėjimų ir kitais mokesčiais.

Tai, kad Marksas yra suklydęs šiuose labai svarbiuose dalykuose, labai griauna jo autoritetą galvojančių komunistų tarpe, o tokių yra bent jau Vakaruose bet jie, galimi ir Rytuose.

Iš antros pusės, nurodymų trūkumas Markso veikaluose apie komunizmo kūrimą bei statybą veda į labai įvairius aiškinimus, nes nėra tikros "biblijos", kurios galima būtų laikytis: sekėjai patys turi aiškintis, interpretuoti ir tuo būdu nelšvengiamai kyla skirtumai. Pasirodo, kad į šiuos aiškinimus daro įtakos skirtingos tautinės sąlygos įvairiuose kraštuose. Dviprasmę ar daugiaprasmę Markso doktriną kiekvienas tautinis komunizmas supranta kitaip.

Vienas toks svarbus dalykas, tikrumoje pagrindinė Markso tezė, yra Markso reikalavimas kapitalistinę nuosavybę socializuoti, kas, kaip pasirodo, yra neaiški sąvoka, nes ją galima suprasti mažiausiai dvejopai.

Pirmiausia tai galima suprasti grynai teisiškai, kaip nuosavybės teisių suteikimą kokiam nors kolektyvui ar valstybei. Bet tai, kaip pasirodo, visai neužtikrina išnaudojimo panaikinimą, visai priešingai, tai gali reikšti milžinišką jo padidė-

KAZYS BRADŪNAS

SKALBĖJOS

Kadais prie jauno
Ir amžino šaltinio
Vasaros vakarą
Velėdavo laumė.
Susėsdavom priešpiliuos
Pasiklausyti,
Kaip gražiausios dainos
Vandenų telluškavimo.

Paskui jau seserys
Ištiesė upėje
Daugianytį rietimą.
Sustodavo mėnuo ir žvaigždės
Šiaurės padangėje
Ir prieš drobių baltumą
Nublanko.

Dabar ten tik motina
Skalbia, skalbia ir skalbia
Kultuve klevo
Sūrų nuo ašarų vandenį,
Nužudytų sūnų
Kruvinus marškinius.

Ir nei laumės,
Nei drobių audėjos
Neateina talkon.

jimą, kaip tai yra atsitikę Rusijoje. Tie, kurie valdo nuosavybę, naujoji aukštoji biurokratija, įgyja veik visas pirmykščių kapitalistų privilegijas: gauna dideles pajamas, naudojasi nepaprastais patogumais ir turi neribotą galią darbininkams tvarkyti, daug didesnį, negu ją turėjo kapitalistai. Jie tik neturi teisės nuosavybės parduoti, bet tai jiems visai nesvarbu.

Aštriai susikerta su šia santvarka, kurios laikosi Maskvos komunistai, lenkų komunisto Gomulkos tezė, pagal kurią socializmas reiškia visokios rūšies žmoniu pavergimo ir išnaudojimo panaikinimą. Tai visai hereziška samprata ir liečia partijos vadus pavojingoje vietoje, iš kur tat ir kyla Maskvos nepasitikėjimas Gomulka.

Antras svarbus dalykas, kurio Marksas nėra išaiškinęs, yra: ką iš tikrųjų reiškia jo žodžiai apie darbininkų kontrolę įmonėse? Jugoslavijoje yra labai ribota partijos kontrolė darbininkams, ir tai yra rakštis Maskvos akyse. Lenkijoje yra daugiau darbininkų kontrolės, bet pats Gomulka į tai žiūri su nepasitenkinimu. Todėl išeina, kad darbininkams yra pažadėta duoti galios įmonėms kontroliuoti, bet ji jiems neduodama, visi turi paklusti tik partijai, kuri viena gali įvesti komunizmą.

Ir "proletariato diktatūros" supratimas yra pilnas prieštaravimų. Marksas jį vartojo ne kaip politinę, bet kaip visuomeninę sąvoką panašiai kaip kad jis kalba apie buržuazinę diktatūrą. Ir Rusijoje juk tikrumoje nėra jokios proletariato diktatūros, bet yra tik partijos diktatūra proletariatui, bet pats Marksas žiūri į kiekvieną diktatūrą kaip į priespaudą.

Ryšium su tuo yra ir įvairių pažiūrų dėl kitų partijų leidimo: Kinijoje, Lenkijoje, Rytų Vokietijoje ir Čekoslovakijoje jos leidžiamos, kitur ne, bet tai neturi praktiškos reikšmės. Jei šios kitos partijos mėgintų kokiu nors būdu nesutikti su komunistais, tada paaiškėtų, kad komunistai nori daugiau darbininkų partijų, bet tik vienos valdžioje, o kitų kalėjime.

Pagrindinis skirtumas tarp komunizmo Kinijoje ir Sovietų Sąjungoje yra tas, kad Kinijoje jis nori remtis ūkininkais, o ne darbininkais, bent jau laikinai, kol šių darbininkų yra labai mažai. Pagal tai ir susidaro kitokia komunizmo samprata, ir Kinijoje leidžiami smulkūs skirtingumai ir tam tikros laisvės: individualūs ūkiai ir kiti dalykai, ypač kad jų reikalauja tradicijos ir senasis tikėjimas.

Apskritai, dabar Kinijos santykiai su Rusija yra ypatingi, nes Kinijai dabar reikalinga Maskvos parama kraštui supramoninti ir jos režimui pripažinti iš didžiųjų valstybių pusės. Rusai tad juos remia, nes nori turėti stiprų sąjungininką Azijoje, ypač, kad įtempti santykiai su kitomis didžiosiomis valstybėmis. Chruščevas tad ir grasina Kinijos priešams kiek tik gali. Iš antros pusės, Kinija nenori, kad Chruščevas suartėtų su Vakarais, nes tada neturėtų reikalo kinų remti. Rusija juk bijo galingos Kinijos, kuri, kaip matyti, visai nenori pasiduoti Rusijos vadovaujama; be to, Kinija turi gyventojų perteklių, kurie gali pradėti veržtis į Sibiro plotus.

Sovietų Sąjungoje žmogus yra išlikęs toks pat, kaip ir kitur

Šiems prieštaravimams vykstant,

Jugoslavijoje atsisakyta visuotinės kolektyvizacijos, o pačioje Rusijoje kraštutinės centralizacijos, Chruščevas mėgina iš dalies decentralizuoti. Apskritai, galime galvoti ką norime apie Chruščevą, bet vis dėlto su juo prasidėjo režimo kitėjimas: įvyko tai ne dėl kokių nors aukštų žmoniškumo principų, bet dėl gyvenimo reikalavimų, kuriems turėjo nusilenkti Chruščevas ir kai kurie kiti komunistai. Jis pradėjo kovą prieš stalinizmą, matydamas, kad taip, kaip iki šiol, toliau jau nebegalima eiti: komunizmas savo baisiais periodiniais valymais rizikuoja prarasti visus savo vadus ir pajėgesnius žmones. Jis norėtų kaip nors kitaip elgtis, bet pasipriešinimas Stalino šalininkų Sovietų S-gos viduje, Kinijos ir Rytų Vokietijos išorėje labai didelis. Jis yra verčiamas daryti nuolaidas laisvei ir ją iš naujo dar užgniaužti.

Bet istorijos rato jau negalima pasukti atgal. Po prancūzų revoliucijos sugriuvimo, reakcionieriškoji Meternicho sistema nenorėjo pripažinti tautoms nepriklausomybės ir laisvės sukilimus tramdė ginklu. Sovietai tuojau po karo panašiomis ir dar žiauresnėmis priemonėmis malšino laisvės sukilimus Lietuvoje ir kituose jų pavergtuose kraštuose, o vėliau Rytų Vokietijoje, Lenkijoj, Vengrijoj. Bet Meternicho sistema išsilaikė tik apie 50 metų. Atėjus momentui ji griuvo ir nebeprisikėlė.

Nors labai su panieka žiūrėtume į Chruščevo daromus pakeitimus, nors dar ilgesnį laiką bus vartojami Stalino metodai, bet Stalino režimas visoje pilnumoje negali sugrįžti, nes jo nenori ir bijo jaunesnieji jo augintiniai. Masiškas žmonių bėgimas iš Rytų Vokietijos ir Berlyne išvestoji mūro siena jų bėgimui sulaikyti rodo, kad ir buvę komunizmo simpatikai pradeda aklai nebetikėti komunizmu, kai bėga ne tik eiliniai gyventojai, bet ir patys komunistai, valdžios pareigūnai.

Rūgimas ir nepasitenkinimas vyksta ir pačioje Rusijoje, ypač inteligentijos ir intelektualų tarpe. Rašytojo Pasternako pavyzdys yra vienas iš būdingiausių. Jugoslavijos Džiljų yra visuose sovietų pavergtuose kraštuose.

Komunistiniame pasaulyje prasidėjęs rūgimas ir nesutarimas komunizmo vadus ir sekėjus daro abejingais, linkstama daug ko geriau nematyti. Galima būti tikriems, kad anksčiau ar vėliau komunistinė vergija grius su trenksmu. Kada tai įvyks, žinoma, niekas negali pasakyti, nes Dievo girnos mala pamažu.

Nėra abejonės, kad didžioji lietuvių dalis komunistų nekenčia. Bet jų nuotaikos negali daryti įtakos pavergėjams. Lietuvoje kiekviena komunizmo kritika ar jam pasipriešinimas pavergėjų suprantamas kaip pavergtos tautos sukilimas prieš pavergėjus. Rusijos komunistiniai vadai kiek daugiau skaitytis su gyventojų nuotaikomis gali tik savame krašte.

Lietuva atgaus laisvę, kai komunistinis režimas sugrius ar bent radikaliai pasikeis pačioje Rusijoje, kas vis dėlto yra galima, arba kai įvyks kas nors nepaprasto, kas irgi yra didelių galimybių ribose. Jaunesnioji lietuvių karta neabejotinai komunizmo griuvimo ir laisvės sulauks.

Grėsmingoji sąvarta

Žmonių giminė, nugalėjusi liūtus ir tigrus, išvengė pavojaus būti išnaikinta. Per 30.000 metų ji surado apsaugą prieš jos sunaikinimą. Nūdienis žmogus pateko į būtį, kuri užtinkama prieš milijoną metų. Nuo 1949 m., kai Rusija pradėjo gaminti atominius sprogmenis, žmonija pateko į susinaikinimo grėsmę. Jei mes ją išgyvensime, prieš akis turėsime nuolatinį pavojų.

Arnold J. Toynbee pareiškimas Look žurnale, 1962 sausio 16 d.

Gediminas Galva

Laiko prasmė

Vienas graikų padavimas vaizduoja laiko tragiškuosius padarinius. Dieviškos kilmės Kronos, kairėje rankoje laikęs piūklą, piūties globėjas, veda seserį Reą. Jį persekiojo baimė, kad neįvyktų jam žinoma pranašystė: pirmgimis jo nenušalintų nuo sosto. Jis praryja penkius pirmuosius savo žmonos naujagimius. Kai gimė šeštasis, pramintas Zeusu, žmona griebėsi klastos. Ji įvyniojo į drobulę vaiko dydžio akmenį ir įteikė savo vyrui. Zeusas užaugęs Kretoje, nuvyksta į Tesaliją ir nuo Olimpo, panaudojęs milžinus kiklopus, ritamais akmenimis sudrebinusius žemę, pražudė dangaus pasmerktąjį Kronos.

Šiame padavime laikas susietas ne tik su tragedijos užuomazga ir atomazga. Laikas pasitinka įvykius ir juos palydi. Jo plokštumoje įvykiai sukuria didžiausią įtampą, kuri vėl išblėsta. Praeitis yra susijusi su dabartimi ir nūdieniai mūsų veiksmai yra ateities laiptai.

Sakoma, jog jaunuolis gyvena tik dabartimi, tuo tarpu suaugęs ir patyręs vyras bando praeities patirtį jungti su ateities siekiais. Kurio laiko tarpsnio praeitis gretintina su dabartimi? Kokią prasmę turi afrikiečių šauksmas ir net pasididžiavimas, kad jie nieko neišrado, nieko nesukūrė ir nieko neatrado? Ar šios minties skelbėjai išsižada tik savęs ir savo praeities?

Mes atmetame dialektinio materializmo istoriją, kurioje įvykiai rikiuojasi pagal iš anksto nustatytą tvarką. Pakitus rikiuotojui, keičiama ir iš naujo klastojama istorinė eiga. Palikę šį kraštutinumą, susiduriame su kitu klausimu, naujais bandymais žvelgti į istoriją. Kiekviename tarpsnyje, beveik kiekvienoje gentkartėje, bandoma peržiūrėti įvykius, nugarmėjusius laiko sriaute. Kiekvienas istorikas pasi-

renka ne tik būdą, metodus, bet ir įvykius praeičiai nušviesti. Ar Osvald Spenglerio, ar Arnold J. Toynbee's apibendrinančios išvados patikimos aptarti visas kultūras, jų kilimą, brendimą ir išnykimą? Ar praeities žmogaus sąmonė ir pasąmonė glaudžiai sietina su dabartimi? Ar galima lyginti praeitį su dabartimi ir daryti išvadas iš išorės sąlygų surikiavimo? Į šiuos klausimus galima atsakyti, kad žmogaus patirtis turi kaikurios įtakos daryti sprendimus ateičiai. Istorinės raidos sugretinimas su dabartimi gali mus mokyti, tačiau iš to pamokymo negalima daryti visuotinų išvadų.

Romos imperijoje įvyko lūžis dėl techninio atsilikimo, nors buvo išrastas garo variklis, nelūžtantis stiklas ir kiti išradimai, kurie liko vaikų žaislais. Šiuo metu pergyvenamas lūžis didžiausiame civilizacijos iškilime. Romos valdymas sunyko. Įsigalėjo žemvaldžiai ir skurdas, kurie dalimi sugretintini su padėtimi Pietų Amerikoje. Romos karinė centralizacija, tikriau karinė diktatūra, pagreitino imperijos žlugimą, nors žinome priešingų atvejų nūdienėje istorijos raidoje. Romos imperija krito, bet jos atžala Mažojoj Azijoj dar išsilaikė 200 metų.

Romos imperijos dienas sutrumpino sunykimas vietos savivaldų, kurios buvo stipriuoju pagrindu jos klestėjimo metu. Jas sunaikino imperijos valdininkai, siekę iš gyventojų galimai daugiau mokesčių išspausti. Vietos gyventojai prarado galią savo reikalus tvarkyti ir norą remti imperiją. Vergai tegalėjo būti imperijos priešais. Krikščionys tarė žodį.

Dabar laisvajame pasaulyje nerimą kelia šalis, kurioje vyrauja diktatūra, paglemžusi ne tik sričių savivaldą, bet ir pilietines tei-

Gediminas Galva

gimęs 1905 m. Vabalninko valsč., yra 1929 m. baigęs Vyt. Didž. universiteto ekonominį skyrių, 1929 - 31 m. tarptautinio ūkio studijas gilino Romoj, Genevoj, Paryžiuj, Berlyne ir Kiely. 1931 m. buvo Žemės Ūkio ministerijos patarėjas, 1931-4 m. fin. min. ūkio konjunktūros sk. viršininkas. 1934-40 m. Prekybos instituto lektorius ir docentas. Buvo Ryto leidyklos direktorius, Biržų miesto burmistras, 1941-2 m. Taupomųjų Kasų valdytojas. Už politinę veiklą buvo vokiečių suimtas ir kalintas. Amerikoje 1952-3 m. Sheil institute Chicagoje dėstė Europos ūkį ir kitus dalykus. Šiuo metu dirba Goss b-vės raštinėje. Yra eilės laikraščių bendradarbis, rašęs ir vokiečių spaudoj. Rankraščio teisėmis yra išleidęs Prekybos institute dėstytus dalykus.

ses suvaržiusi. Gyventojai verčiami tikėti į vieną mintį, nors joje gausu prieštaravimų, garbinti vieną stabą — tautų draugystę, kurioje gausu neteisybės, apgaulės ir tariamų laimėjimų.

Visa tai primena Atėnų vyravimo tarpsnį, kai globojamų miestų rinkliavos buvo panaudotos atstatyti persų sugriautas maldyklas ir kitus pastatus. Periklis įtikino atėniečius pasirinkti kreivą kelią. Jam pasipriešinęs Tukidides, politikas, bet ne istorikas, atmetė tokį sumanymą ir buvo ištremtas. Neteisingumas palaidojo Atėnus. Neteisingumo drąsūs pėdsakai užtinkami ne tik nūdieniuose Rytuose, bet ir Vakaruose, kurie dedasi gynėjais jų pačių išduotųjų ir pavergtųjų.

Praeityje suregzta tragedija nūnai bręsta. Paskutinysis visuotinis karas nutraukė giją su praeitimi. Prieš karą įšryškėjusios sutrikimo apraiškos dabar įgyja grėsmingą apimtį. Vakarinė Europa sutelkė jėgas ūkiškai atsikurti ir įrodė sugebėjimą spręsti socialinius klausimus. Jų laimėjimas tačiau priklauso nuo politinės padėties, kuri yra labai netikra. JAV darė kai kuriuos netolimo pramatymo žygius, dėjo kai kurių pastangų spręsti jau pavėluotus klausimus ir tenkinosi vivere parvo — gyventi pamažu ir saugoti karo laurus, kurie taikos metu tapo dagiais. Šio tarpsnio tragedija primena nelaimingąjį Kronos, kuris bandė likimą apspręsti rydamas savo vaikus, kai Vakarai lengva ranka leido Rytams pavergti įštikimus talkininkus ir užimti nepaprastos svarbos strategines sritis, kuriose įrengtas grėsmingas durklas vakarietiškos civilizacijos sunaikinimui, kad įsigalėjus pasaulyje.

Socialiniai lūžiai

Politika — tautos tikslų rikiavimas ir jų įgyvendinimas valstybėje — yra neatsiejama nuo visuomeninio gyvenimo dalis. Ji glaudžiai susijusi su žmogumi, jo dorove, mokslu, ūkine, socialine, kultūrine veikla. Nūdienis žmogus pateko į naują plokštumą, kurioje išryškėjo jo vidinis suskilimas, o valstybėse pasigedimas vairuotojų ir vairavimo. Kiekviename svarbesniame žemyno krašte pasireiškia savotiški sukrėtimai, kruvinas šėlimas ir įmatomi lūžiai net pastoviųjų diktatūrų kraštuose. Vakarinė Europa pirmutinė pergyveno žiaurų nužmoginimą karo metu, pirmutinė įrodė kūrybinę gyvybę, kuriai tvirtybės teikia kai kurie praeities šaltiniai. Bet ir vakarinėje Europoje vis dažniau nugirstami romėnų laidotuvių giesmės žodžiai, nes ir jos ūkinis atkutimas, politinio svorio padidėjimas, kultūrinis suklestėjimas atsitrenkia į politinį netikrumą, kuris gniuždo visą pasaulį, palikdamas mažą viltį.

Per trumpą pokario laikotarpį ryškiai prasikišo dviejų rungtyniaujančių valstybių negerovės. Maskvos ideologinis telkinys pergyvena posūkio metus nusigręžti nuo ideologinio dogmatizmo ir pasukti į gerbūvį. Tarp partijos prieštaraujančios programos ir gyventojų atsiranda plyšys. Partija ir toliau skelbia komunizmo dogmatizmą, kurio gyventojai patylomis bando nepripažinti. Maskva ir Pekinas pradeda nesutarti ne tiek dėl komunizmo strategijos, bet takti-

kos. Kinai pasitiki milžinišku gyventojų prieaugliu, rusai mokslu ir technika. Neapsiginklavę kinai ieško surasti vietos gyventojų prieaugliui, rusai siekia laimėti laiko, daryti pažangą technikos ir gamybos srityse, įsigalėti kituose žemynuose ir sukurti milžinišką karo mašiną.

Amerika, vakarinio pasaulio vadovas, neatsakingai leido pokario metus. Ji gyveno nepagrįstomis prielaidomis: nuolat su sovietais tartis, daryti nuolaidas, iki jos tiesiogiai nelietė, beveik visus politinius klausimus palikti atvirus ir laukti neįtikimo bendravimo, pagaliau, patyrus savo politikos karčiuosius vaisius — ginkluotis. Ginklavimasis reikalauja ne tik ūkinių reikmenų, milžiniškų sumų, kurios vis auga, didesnių mokesčių, naujų rinkliavų, valstybės įsiskolinimo didinimo, infliacijos, bet ir piliečių teisių siaurinimo.

Amerikietiškas konservatiškumas paliko atvirus klausimus, kurie prašosi skubaus sprendimo. Pokario metais ūkiniai sukrėtimai prašosi esminių sprendimų. Socialinio klausimo ir gydymo apdraudos atidėliojimas susietas su bendruomenės nauju sąjūdžiu ieškoti išeities. Naujoji ūkinio mechanizavimo banga atneša nedarbą ir naujus klausimus, kurie prašosi valstybės įsikišimo į pramonę. Žemės ūkio gamybos tvarkymas nepašalino socialinių negerovių: smulkių ūkio šakų skurdo ir ūkininkų kėlimosi į miestus. Organizuotas kapitalas ir darbas dažnai susiduria su tautos ir valstybės esminiais reikalais. Valstybė vengė kištis į šias sritis negerovėms šalinti. Ji tenkinosi šalutinių klausimų sprendimu, o esminių — atidėliojimu.

Nusikaltimai tik dalimi pavaizduoja šio krašto dorovinį lygį, auklėjimo pakrikimą ir menką mokyklos įtaką. Nuo 1950 iki 1960 m. gyventojų prieauglis siekia 18% procentų, kai nusikaltimų skaičius pašoko 98%. 1960 m. padaryta 1,86 mil. nusikaltimų. Kokį poveikį nusikaltimai turi į viešąjį gyvenimą? FBI vadovas J. Edgar Hoover atsako: "Nusikaltėliai liovėsi slapukauti ir įsijungė į JAV tekmes. Organizuoti nusikaltėliai turi didelių pajamų iš žaidimų, ištvirkavimo, narkotikų ir kitų neteisėtų šaltinių. Pinigus jie įdeda į teisėtas įmones. Jų įtaka pasiekia darbininkų unijas. "Garbingieji" nusikaltėliai savo turtu daro įtakos į vyriausybę, ūkį, darbininkų unijas, kad galėtų dar daugiau plėšikauti ir pasipelnyti."

Čia tikrai užtinkame JAV ir begriūvančios Romos imperijos sugretinimą: turtingųjų nepaprastą gobšumą, administracijos pakrikimą ir nesugebėjimą viešojo gyvenimo negerovių pašalinti. Jei nusikaltėliai turi įtakos į vidaus politiką, stambusis kapitalas bando palenkti užsienio politiką siekdamas vienintelio tikslo — naudos. Krašte vyraujantis utilitaristinis nusiteikimas sukuria maišatį, kuri tarnauja organizuotam kapitalui, darančiam spaudimą į politiką iš apačios.

Politinis gyvenimas JAV genamas ne idėjų, bet dviejų partijų mašinų, kurios skiriasi ne idėjomis, valstybiniais pradais, bet taktika. Abiejų partijose užtinkami laipsniuojami liberalai, kurie daugelyje atvejų siekia ne tolimesnių valstybės tikslų, bet savosios naudos, kuri valstybės reikalus nustelbia ir įstumia į prieštaravimo tėkmę.

Prof. Pitirim Sorokin, buvęs socialistas revoliucionierius Rusijoje, JAV paskelbė eilę originalių veikalų, pasižyminčių giliu mintijimu ir ieškančių šio tarpsnio esminių priežasčių. Dar pačioje praslinkusio karo pradžioje, jis, didysis šauklys grįžti į pilnutinę krikščionybę, prabyla: "Mes gyvename ir veikiame istoriniame lūžyje, kai juslinė visuomenės ir kultūros išraiška nyksta ir iškyla kita. Ši sąvarta nepaprastos apimties. Ji, kaip ir jos pirmatakės, pasižymi ypatingais karais, perversmais, anarchija, kraujo praliejimu, socialinėmis, moralinėmis, ūkinėmis, politinėmis ir intelektualinėmis suirutėmis, žiaurumu ir gyvuliškumu, vertybių naikinimu ir milijonų skurdu, kuris sužadina plačios apimties konvulsijas".

Kas per viena ateinanti santvarka? Jis į klausimą neatsako, tik skatina žmones pasinerti Dievo palaimintoje kūryboje.

Žmogus dviejų pasaulių sankryžoje

Gamtos mokslai yra laimingi, kad galima daryti tikslius bandymus, juos pakartoti tose pačiose sąlygose ir ištirti celės mažiausias daleles. Fiziologinis žmogus gali daryti tuos pačius veiksmus pasikartojančiose sąlygose, bet gali ir nukrypti nuo daugumos sudarytos taisyklės. Jis gali paklusti kančiai, bet gali jai ir atsispirti iki mirties dūrio. Žmogaus apsisprendimas vienu varikliu, pav. ūkine santvarka, jos raida, kaip aiškina dialektinis materializmas, yra ne tik žmogaus prigimčiai prieštaringas, bet ir logiškai nenuoseklus, kai komunizmas ugdomas į dogmą, kurią nūnai dalimi pati Maskva nuvainikuoja. Gamyba išaukštinama, nes skurdas ir komunizmas esą nesuderinami, nors per 44 metus gyventojai skurdo vadinamoje socialistinėje ar pereinamoje į komunizmą santvarkoje. Komunistai kovoja prieš vakarų krikščioniškąją kultūrą, bet nori prilygti vakarų lygmeniui ne tik ūkinėse srityse, bet siekia pamėgdžioti ir krikščioniškosios dorovės taisykles. Komunistai, bandydami žmogų įstatyti į griežtus rėmus, jo valią aprėžti, stengiasi puoselėti didvyriškumą pradedant melžėja ir baigiant kosmonautu. Dorovės taisyklės nužiūrėtos nuo hedonistų — viskas gera, kas tarnauja malonumui, viskas gera, kas tarnauja komunizmui.

Vakarų pasaulyje kolektyvizacija vyksta iš apačios. Jos varikliu yra ne kuri ideologinė linkmė, bet racionalizmo ir teihnikos sukurtos sąlygos. Racionalizmas veda į mokslinę,ūkinę ir techniškąją racionalizaciją: asmens klasifikaciją ir įterpimą į masę, nustačius jo kiekybinį pajėgumą. Moksle įsivyrauja kolektyvinė apraiška, kuri įsilieja į darbo specializaciją, funkciją ir standartus.

Specializacijai reikalingas ne pilnutinis žmogus, bet tik kaikurie jo sugebėjimai atlikti išskirtinus veiksmus. Specializacija skaldo žmogų iš vidaus, nes jis įterpiamas į griežtus rėmus. Jis turi laikytis bendrų elgesio taisyklių, taikytis prie viešosios nuomonės ir naudoti bendrą kalbą. Taloro specializacijos tvarka, Henry Fordo patobulinta, žmogų sutapdina su gamybos eiga. Rusijos komunistai ne pripuolamai rėmėsi pramonės darbininkija, kuri specializacijas priartinta kolektyvinei galvosenai. Nereikia nustebti Int. Harvester Co. prezid. pareiškimu, kad pra-

monės didžiausias uždavinys apvaldyti prasikišančio žmogaus savybes. General Motors didžiuojasi, kad nemokyta negrė gali atlikti tikslius darbus gaminant Cadillac motorus. Žmogus, prisitaikydamas mechaniškajai eigai, pajunta tuštumą, kai jo proseneliai džiaugėsi bendravimu ir naudojosi didesniu saugumu. Šiais žodžiais aptariami ne tik stovintieji prie mašinų, bet ir įstaigų tarnautojai, kurie naudojasi tinkamesnėmis išorinėmis sąlygomis, bet gainiojami specializacijos. Standartai deda antspaudą ne tik žmogaus išorei, bet primeta prieštaravimus ir jo psichikai.

Fiziškai ir dvasiškai suskaldytas, nuo pilnutinės krikščionybės atitrūkęs žmogus, praranda esmines vertybes. Žmoniškasis racionalizmas, empirizmas vis labiau užgožia dieviškosios kilmės vertybes. Praktiškasis materializmas dieviškųjų vertybių sampratoje artėja prie dialektinio materializmo — komunizmo pamato. Tobulo žmogaus samprata, genetika, fiziologija, endokrinologija, psichoanalizė ir eksperimentalinė psichologija dalimi sąlygoja laisvą valią. Aplinkos socialoginės studijos yra artimos materialistinei galvosenai, kurios išoriniais veiksmais apsprendžia žmogų. Fiziko Niels Bohro žodžiais laisvoji valia esanti tik sąlygota apraiška, kuri išryškėja tik konflikte. Šie fiziniai samprotavimai veda į klystkelius socialinėje srityje.

Vakarų civilizacijoje ryškus nusisukimas nuo Dievo, žmogaus nužmoginimas, teroro apraiškos ir tamsa, kurioje A. Camus išdrįso skelbti sauzudybės "filosofiją". Masės įsivyrauja vakarietiškoje demokratijoje ir komunistinėje autokratijoje. Prieštaraujantis kapitalizmas ruošia dirvą vis dar kelio beieškančiam Maskvos skelbiamajam komunizmui. Jie yra giminingi, kaip veiksmas atoveiksmiui.

Walter Bagehot veikale Physics and Politics, išleistame 1869 m., deda viltis, kad mokslas suartins žmones ir juos sudrausmins. Praslinkęs nepilnas šimtmetis įrodė, kad jo prielaida iš esmės klaidinga. Mokslas, kuriame ryškus reliatyvizmas, nominalizmas, materializmas ir E. Kanto kritiškumas atvedė prie slenksčio, ant kurio yra tiesa ir klaida. Reliatyviškumas tik padidino sąmyšį socialinėje srityje, o šio amžiaus matematikos genijus mažybiniame pasaulyje sukūrė perversmą.

Prancūzai H. Becquerel ir Piere Curie su žmona studijuodami mažybinį pasaulį radiume užtiko ypatingos energijos šaltinį, kuris vėliau įglaudintas į matematikos formulę E m. c^2, energija lygi masės apimčiai, padaugintai iš šviesos greičio per sekundę. Sudeginus anglies kg. gaunama 8,5 kv. energijos, kai jo visuotinė menama energija siekia 25 bil. kv. Šis išradimas pirmiausiai panaudotas ne ūkio reikalams, bet naikinimui. Naujojo mokslinio išradimo pirmomis aukomis tapo Hirošimos ir Nagasaki miestų gyventojai.

Nuo 1945 m. padaryti mokslo patobulinimai ne tik branduolinės energijos, bet chemijos ir biologijos srityse. Tuo laiku sukurti siaubingiausi ginklai žmonijos naikinimui. Paskutiniuoju metu jau skelbiamas išradimas biologijos srityje, kad gyvojo branduolio esmine dalimi yra DNA rūgštis. Šis išradimas tebėra vaiko batuose. Jis gal atskleis kai kuriuos neaiškumus, gal atidengs vėžio ligos

priežastis, bet taip pat gali iškreipti gyvūniją naudojant sintetinį būdą jai daugintis. Išradimas neatmins gyvybinės mįslės, tačiau gali būti panaudotas didesnei biologinei pabaisai sukurti už branduolinę energiją.

Laisvė ir demokratija

Vakariečiai, ypač šis kraštas, dažnai kartoja: mūsų gyvenimas remiasi dviem atsparomis — laisve ir demokratija. Jei už jų neslypėtų didysis kapitalas, kuris siekia naudos ir įtakos krašto valdyme, vargu šie du žodžiai lemtų krašto ir užsienio politiką.

Demokratija atliko didelį vaidmenį tautų gyvenime. Ji pravėrė duris beteisiams savo reikalus ginti, užtikrino saugumą asmeniui ir laisvą gyvenimą. Tačiau demokratija yra tik būdas tautoms tvarkytis. Jos organizacija ir net samprata gali būti kitokia skirtingose sąlygose. Ji turi savo požvilgius, bet neturi sąrangos sampratos, sistemos, kurią bando sukurti autokratinės ir diktatūrinės santvarkos.

Demokratinė santvarka tarpsta mažose, kultūringose tautose, kuriose kiekvienas pilietis yra jos ramstis. Jis žino ne tik vietą, kur "batas spaudžia", bet turi nuovoką apie apylinkės ir valstybės reikalus. Juo didesnė valstybė, juo didesnis tarpas tarp piliečio ir vyriausybės.

Įvairūs pavojai graso demokratijai, tikslingiausiai valdymosi santvarkai. Dažnai ji atsilieka nuo gyvenimo, nepajėgia išspręsti savo meto iškilusių klausimų ir prasideda visuomeninis puvimas, sąmoningai palaikomas tam tikrų organizuotų įtakų, kurios nesidomi krašto gerbūviu, valstybės reikalais ir dora.

Kai kurios tautos Europoje, dviejų pasaulinių karų tarpsnyje, išgyveno nepaprastą sukrėtimą, kurio metu išryškėjo demokratinės santvarkos negalavimai. Vokietijoje dalinai panaudotas demokratinis būdas pačiai demokratijai sunaikinti.

Šiame krašte eilė veiksnių skriaudžia demokratiją, kurią valstybė nori ir kitiems įpiršti. Organizuoti stambieji kapitalo junginiai užkulisyje daro spaudimą, kad būtų į juos atsižvelgta. Rinkimus veikia partijų mašinos. Politinis mainikavimas, rinkiminiai pažadai ir netesėjimai itin ryškūs.

C. Wright Mills taria: "JAV socialinė sudėtis yra ne demokratinė. Imkime mažiausios svarbos reikalą: aš nežinau kitos šalies, kurioje demokratinė santvarka būtų laikoma idealu. JAV demokratiškos tik savo išraiška ir puoselėjamomis viltimis. Tikrovėje daugelis sričių pasižymi nedemokratiškumu. Didysis kapitalas ir karinė mašina, kuri tampa vis galingesnė, randa būdus savo reikalus tvarkyti."

Įstatymų leidimas ir jų vykdymas nemaža dalimi pareina nuo šalutinių veiksnių įsikišimo. Idealistinis nusiteikimas kovoti dėl laisvės yra sustingęs, jei ne išnykęs. Pirmaisiais amžiais Kristaus pasekėjų nepalaužiamas nusistatymas ginti tikėjimą, laisvą jo išpažinimą, siekti sielos išganymo ir brolybės buvo atžymėtas kruvinomis aukomis. Tvirtas tikėjimas, pagrįstas valia, dalimi verčia aukotis ir žvelgti mirčiai į akis.

Ne socialistai, ne komunistai, bet kapitalistai praėjusiame šimtmetyje pirmieji smogė privačiai nuosa-

vybei. Anuomet ir dabar jie dangstosi laisve, American way of life, valstybės gerove, kuri sutapatinama su kapitalistinių milžinų gerove. Didžiųjų kapitalistinių junginių praktiškoji laisvės samprata ryškiai kertasi su idealistinės laisvės samprata pavergtoms tautoms išlaisvinti. Tautų laisvinimas yra užsienio politikos programoje, bet šis papuošalas nereikšmingas praktiškajai laisvei, kuri gali būti sutapatinama su atitinkama gavinių sumą. Skambusis idealistinis šūkis — duok laisvę ar mirtį — gaubiamas šešėlių.

Varžybos dėl ateities

Valstybės tikslų rikiavimas ir jų įgyvendinimas yra visos eilės veiksnių išdava. Politika susieta su tautos vidiniais nusiteikimais, ryžtu, valstybės rikiuotojų sugebėjimais, krašto ūkiniais ištekliais, karine jėga, tautos kovingumu, kultūros lygiu, jos tikėjimu į ateitį ir pasitikėjimu savo vadais.

Žmogus gyvena ne vienoje plokštumoje. Tautos gyvenimas yra žymiai sudėtingesnis, jos viena plokštuma veikia kitą. Jų sąveiksmio išdavos dažnai tiksliai nenumatomos. Dažnais atvejais daro klaidas viešosios nuomonės tyrėjai, kurie iš reprezentaciniu būdu parinktų asmenų gautųjų atsakymų daro išvadas. Valstybių vadovų pareiškimai yra tik dalinis tikroviškosios politikos atspindys.. Jie pasako, kur norėtų eiti, ko siekia, bet kartais savo žodžiams netiki ar masonišku įpročiu kalba apie tai, į ką netiki.

Šio pokario metas pasižymi politiniu sąmyšiu. Vakariečių pasaulis, neišskiriant Europos, pateko į srovę, kurioje išvengta pavojų, bet nerasta taikaus uosto. Masės nuotaikų įsigalėjimas, gyvenimas juslėmis, pojūčiais, ieškojimas patogumų ir kova tik dėl šios dienos, esminių vertybių nustūmimas ir dorovės paneigimas turi didelės įtakos ir į tuos, kurie iš politikavimo pragyvena. Šis pokario metas yra neturtingas prasikišančiais valstybės vyrais, kurie toliau numatytų, vadovautųsi idealais ir juos įgyvendintų. Europoje, nežiūrint jos šalutinio vaidmens, pirmame pokario dešimtmetyje nepateisino vilčių du varžovai — Prancūzija ir Anglija. Karą pralaimėję krštai įrodė didesnį pajėgumą ūkiškai atsikurti, bet politiškai dar nesurado tvirtos atsparos. Jean Monnet toli siekianti vizija pirmiausia apjungti Europą ūkiškai, o vėliau suartinti politiškai, tampa kūnu. Eilė valstybių jau padarė žygius politiškai suartėti.

Vakarų Europa pergyvena grėsmę būti sunaikintai. Anglija vis dar dairosi į imperijos dalis, kurios eina kas sau. Prancūzija politiškai dar neatsigavo nuo praėjusio karo smūgių. Vokietija nenori išsižadėti 1939 m., nors vis tyliau kalba apie visos Vokietijos sujungimą. Lenkija šiuo požiūriu yra laimingsnė, nes Neisės — Oderio sieną gina sovietai. Vidiniai palūžusi Italija, bet rodanti pastangų ūkiškai atsikurti, rodo didelę politinę mįslę. Skandinavijoje gali pasikartoti Pabaltijo tragedija.

Į didžiausius sąvartos verpetus pateko JAV, laisvojo pasaulio vadovas. Jos turi atsisakyti eilės klaidingų požiūrių. To nepadarius gali patekti į dar didesnį pavojų.

Pirmoji klaida, jog pasaulyje tėra dvi stovyklos — komunizmo ir kapitalizmo santvarkos. Antroji

klaida — savoji socialinė, ūkinė ir politinė santvarka laikoma tobulybe ir siekiama ją kitur įgyvendinti. Trečioji klaida — neturėjimas pradų užsienio politikoje, apsiginklavimo srityje ir propagandos bare. Ketvirtoji klaida, kad JAV gali išlikti pirmaujanti valstybė pasaulyje, kai jau matome ryškius nuoslinkius ne tik tarptautinėje politikoje, bet ir ūkyje, kai negali suvesti biudžeto, įsiskolinimas sparčiai didėja, mokėjimų balansas pasyvus, o gamybos kilimas atsilikęs. Penktoji klaida, jog šnekomis su sovietais apie nusiginklavimą ir taiką galima nusiginkluoti ir įgyvendinti taiką pasaulyje. Šeštoji klaida — gintis prisitaikymu ir atoveiksmiais. Prisitaikymas darytas leidžiant pavergti senas, kultūringas tautas. Iki šiol juntama dviguba politika: prieš rinkimus kalbama apie pavergtųjų laisvinimą, panaudojami pavergtųjų valstybių pavyzdžiai Jungtinių Tautų politiniame dialoge, šnekama Kongrese apie pavergtųjų likimą, bet nieko nedaroma pavergtiesiems išlaisvinti. Atoveiksmis neišplaukia iš JAV politikos, bet iš sovietų priešpuolio. JAV apsiginklavimas ir moksliniai tyrimai buvo išjudinti tik sovietams įrodžius savąją pažangą.

Kurios šių klaidų pasekos? Ryškiausia paseka — pažeidimas pažadų, kad visos pasaulio tautos turi naudotis laisve savo likimą spręsdamos. Greitas JAV pokario nusiginklavimas ir tūnojimas pasikliaujant branduolinės energijos ginklais ir jų monopoliu pasaulyje primena prancūzų didžiavimąsi Maginot linija. Net 1949 m., kai sovietai pradėjo branduolinių sprogmenų bandymus ir vėliau paspaudė mygtuką šiaurinei Korėjai pradėti laisvosios Korėjos užpuolimą, JAV reikšmingesnių išvadų nepadarė.

Mažųjų karų tarpsnyje, kuris klaidingai vadinamas šaltuoju karu, įsivyrauja tuštumos politika. Jau minėtas C. Wright Mills tiksliai pastebi: "Nūnai JAV šviesuoliai, menininkai, dvasiškiai ir mokslininkai dalyvauja šaltajame kare atstovaudami oficialųjį sąmyšį. Jie nereikalauja jokių ypatingų priemonių politikoje ir jų nenurodo visuomenei. Jie net nebando pasiūlyti kai ko atsakingesnio JAV užsienio politikoje, o tik talkininkauja ir toliau tuščiavidurės politikos vairavimui. Žurnalistinis melas tampa įprastiniu reikalu, o rėkiantis menkavertiškumas įrikiuojamas į socialinius mokslus".

Vakarai jaučia pavojų, bet vengia iš naujo peržiūrėti savąsias vertybes, apvaldyti vidaus negeroves, kurios yra ne mažiau pavojingos už mokslo sukurtuosius didelio pajėgumo, ligi susinaikinimo, naikinamuosius ginklus.

Šaltiniai:

U. S. News and World Report, 134 psl., 1962. 1. 1.

The Crisis of our age, 22 psl., 1951, N. Y. Pirmoji laida 1941.

The Sociological Immagination, 188 and 183-4 psl., 1959, Oxford Press, N. Y.

Melas yra dvasios vergija, ir melo apspręsti žmonės yra lengviausia valdyti, nes meluojąs bei melą mylįs žmogus yra palūžėlis dvasioje. Neleiskime tad sovietams paversti melą lietuvių santykiu su savo tauta, su jos praeitimi ir jos kultūra. Rezistencija prieš melą šiandien yra lietuviškojo žmogaus išsilaikymo pagrindas.

Antanas Maceina

Partizanų Vadas Juozas Lukša - Daumantas

Miegoki tyliai tu, partizane, šalis gimtoji tavęs liūdės.
Pačioj jaunystėj padėjęs galvą, Lietuvą laisvą visad regi.

Su Juozo Lukšos didvyriška mirtimi Lietuvos laisvės kovų laukuose prieš dešimtį metų lietuvių tauta neteko vieno žymiausių savo laisvės kovotojų ir vadų antrosios sovietų okupacijos metu. Juozas Lukša buvo neeilinis kovotojas ir neeilinis vadas. Nuo pirmosios į kovojančių partizanų eiles įsijungimo dienos atliko daugelį rizikingiausių žygių ir tai besąlyginės kovos dvasiai liko ištikimas ligi paskutinės gyvenimo minutės. Redagavo partizanų laikraščius, visoje Lietuvoje lankė partizanų židinius, organizavo visus partizanus apjungiančią bendrą vadovybę, dalyvavo kovojančios rezistencijos vadų suvažiavimuose. Partizanų vadovybės pavedimu, 1947 m. pradžioje su dviem kovų draugais atliko pavojingą kelionę į Lenkiją, kad per ten susirištų su laisvame pasaulyje gyvenančiais lietuviais.

Nepaprastai rizikinga kelionė pasisekė į ten ir atgal. 1947 m. žiemą Juozas Lukša gauna patį didžiausią ir pavojingiausią uždavinį — bet kokia kaina prasiveržti į laisvuosius Vakarus. Juozas Lukša nesusvyravo, pavedimą priėmė ir šimtaprocentiniai įvykdė. Gyvendamas Vakaruose, parašė Lietuvos partizanų kovų antrosios sovietų okupacijos metu istorinę knygą Partizanai už geležinės uždangos, po dviejų metų grįžo į Lietuvą nebaigtosios kovos tęsti ir mirti krauju persunktos gimtosios žemės laukuose. Partizano mirtimi krito 1951 m. rudenį, sulaukęs tik 30 metų amžiaus. Savo mirtimi Juozas Lukša įrodė besąlyginę ištikimybę Lietuvai, rezistencijai, kovų draugams ir partizano priesaikai.

Garbinga Lukšų šeima ir giminė išnaikinta. Iki 1949 m. kovoje dėl Lietuvos laisvės galvas paguldė 11 giminės narių, tarp jų 75 metų tėvas Lukša, broliai studentas Jurgis ir Stasys, o per 20 giminės narių buvo ištremti į Sibiro darbo vergų stovyklas, jų tarpe brolis Antanas, mokytojas, ir ūkininkas Vincas.

Skirmantas — Daumantas — Skrajūnas — Miškinis... Šie skirtingi kovos vardai, kurių kiekvienas atskirai paminėtas kėlė siaubą priešui, o kovojančiai Lietuvai pasididžiavimą, priklausė narsiajam partizanų vadui Juozui Lukšai. Jo kovos žygiuose ir nueitame kelyje, lyg veidrodyje, atsispindi ištisas naujausiųjų Lietuvos kovų už laisvę tarpsnis.

Trejiems metams praėjus nuo Juozo Lukšos žuvimo buvęs NKVD pulkininkas G. S. Burlickis, pats dalyvavęs Lietuvos partizanų naikinime, vėliau pabėgęs į Vakarus, 1954 m. birželio 28 d. Amerikos Kongresinio Kersteno komiteto apklausinėjamas liudijo:

Daugiausia rūpesčių pridarė ir visuotinai pripažintas vadinamo lietuvių banditų judėjimo vadas buvo lietuvis, vardu Miškinis. Lietuvių tauta Miškinį laikė tautiniu didvyriu, ir jo autoritetas lietuviuose buvo nepalyginamas...

Ankstyvoji jaunystė

Juozas Lukša, gausios Užnemunės ūkininko šeimos sūnus, gimė ir augo tuo metu, kai savanoriai jau buvo apgynę Lietuvos laisvę ir Lietuva džiaugėsi atgautąja Nepriklausomybe. Vidurinės mokyklos suole įsijungė į tuometinį slaptą moksleivių ateitininkų sąjūdį ir organizavo moksleivių ateitininkų kuopeles. Čia subrendo tvirtas jaunuolio pasiryžimas nepavargstamai kovoti už didžiuosius idealus, buvo sukrautas pirmasis pogrindininko patyrimas, kuris vėliau jį iškėlė į Lietuvos partizanų vadus.

Aštuonių klasių gimnaziją baigė kitame mieste tais pačiais metais, kai į mūsų kraštą įsibrovė sovietinis okupantas. Tie, kurie buvo jautrūs nepriklausomojo gyvenimo netobulumams, pirmieji stojo ryžtingon kovon su pavergėjais ir Lietuvos naikintojais. Per pirmąjį bolševikmetį, tik baigus gimnaziją, buvo suimtas ir kalinamas. Iš kalėjimo išsilaisvino tik 1941 m. birželio mėn. lietuvių tautos sukilimo

metu. Nacių okupacijos metais, jau būdamas technikos fakulteto studentas, Juozas Lukša buvo tų studentų eilėse, kuriems priklausė svarbiausias vaidmuo visą kraštą apėmusio rezistencinės organizacijos tinklo sumezgime.

Juozo Lukšos gimnazijos laikų klasės draugas jį taip pristato:

Juozas Lukša buvo vidutinio ūgio, žvalus, gražios išvaizdos. Visada linksmas, kalbus, draugiškas, geros nuotaikos ir mėgo pajuokauti. Mokėsi labai gerai, mėgo dainas. Dėl gerų būdo savybių klasės draugų, mokytojų ir kitų moksleivių buvo mėgiamas ir šiltai priimamas į draugų būrį. Moksleivius kalbino stoti į ateitininkus. Dėvėjo namuose austais drabužiais, kas rodė, jog tėvai buvo neturtingi. Juozo Lukšos brolis Jurgis, taip pat žuvęs partizano mirtimi, buvo stambesnis, mažiau kalbus, daugiau užsidaręs, nemėgo juokauti, bet vienodai gerai mokėsi.

Laisvės kovų garbės žygiuose

Antrą kartą 1944 m. bolševikams įsibrovus į Lietuvą, Juozas Lukša apsisprendė pasilikti krašte ir atspėjo savo tikrąjį pašaukimą. Nacių areštų, masinio pasitraukimo ir sovietinio teroro suardytas pogrindinis veikimas liko be viršūnės. Labai stigo vadų, kurie idėjiškai stiprintų ir organizuotai derintų gaivalingai išplitusį partizaninį sąjūdį ir pasyviąją rezistenciją. Nuo pirmųjų dienų studentas Juozas Lukša šioje srityje parodė neeilinį sugebėjimą.

Jeigu ne vieną į partizanų eiles nuvedė "bėda" ar jaunam amžiui įgimtas "nuotykio" ieškojimas, Juozas Lukša tarp jų atsidūrė tik tada, kai buvo išbandytos visos kitos priemonės. Sąmoningam krikščioniui ginklas ir karas yra paskutinės priemonės, kurių jis griebiasi teisingam reikalui ginti. Nuosekliai, apgalvotai ir sumaniai Juozas išbandė ne vieną priemonę ligi pagaliau, enkavedistams lipant ant kulnų, jis galutinai pereina pas miško brolius laisvės kovos tęsti. Bet kartą pasirinkęs kietą partizano kelią, jis čia pasižymėjo šauniomis rinktinio kovotojo ypatybėmis, savo žygdarbiais įamžino visą laisvės kovų sąjūdžio tarpsnį ir tik mirtis išplėšė iš rankų tvirtai laikytą ginklą.

Nuo 1944 m. rudens, veikliai dalyvaudamas universiteto atkūrimo darbuose, kur jo brolis studentas Jurgis buvo išrinktas net į studentų komitetą, gelbėjo kas tik buvo galima gelbėti: rūpinosi draugų saugumu, gelbėjo patekusiems į NKVD nagus, mezgė nutrūkusius ryšius, iš arti stebėjo pastangas atstatyti bendrą kovojančio krašto organą, ant kurio krito vienas po kito skaudžių represijų smūgiai.

1945 m. pavasarį, pusiau legaliai gyvendamas Kaune, jis darė daug pastangų, kad būtų sudarytas vyriausias partizanų štabas. Jau tų pačių metų rudenį tolesnės sąlygos pasidarė neįmanomos. Kai 1945 m. pavasarį buvo sutverta Lietuvos Išlaisvinimo Taryba. Juozas Lukša įsitraukė į jos veiklą. Tarybą iššifravus ir daugumą jos narių suėmus, Lietuvos laisvės kovai vadovauti buvo suorganizuotas Vienybės Komitetas. Juozas Lukša, dar vis pusiau legaliai gyven-

Lietuvos moksleiviai 1938 m. pavasarį medelių sodinimo šventėje. Pirmoje eilėje pirmas iš kairės sėdi Juozas Lukša, paskutinėje eilėje pirmas iš kairės stovi jo brolis Jurgis, Lietuvos laisvės kovose žuvęs pora metų anksčiau.

damas, ir šio Lietuvos laisvės kovai vadovauti organo bendradarbis, talkininkas ir ryšininkas su besiplečiančiu partizanų sąjūdžiu. Tačiau enkavedistai išaiškino ir Vienybės Komitetą, kur užtiko ir Juozo Lukšos pėdsakus. Kurį laiką slapstęsis, 1946 Naujųjų Metų dieną kartu su broliu Stasiu pereina pas miško brolius partizanus ligi mirties laisvės kovos tęsti.

Apsisprendimą įsijungti į kovojančių partizanų eiles Juozas Lukša savo testamentinėje knygoje Partizanai už geležinės uždangos taip aprašo:

Mumyse vyravo kovos dvasia, trokštanti kuo skubiau prisidėti prie sutriuškinimo naujai iškylančio pasaulio tautų laisvės priešo. Ta pati kovos dvasia, kuri 1941 metais biržely pasireiškė sukilimo forma, ta pati, kuri per keletą metų spyrėsi rudųjų okupantų užmačioms, ta pati, kuri jau dabar suspėjo nevieną mūsų draugą pastūmėti į dabartinės kovos ryškiausią formą — partizanų eiles.

Atsidūręs už sovietinio įstatymo ribų, susirišęs su aktyviosios rezistencijos organizacija, kurioje jau nuo seniau du jo broliai dalyvauja, Juozas Lukša skiriamas spaudos ir organizacijos skyriaus vadovu. Jis redaguoja **Kovos Kelią** ir **Laisvės Žvalgą**, sėkmingai praveda bolševikinių rinkimų boikotą. Spaudos ir organizacijos reikalais jis aplanko Kazlų Rūdos, Rudininkų, Žaliosios, Tauragės, La-

banoro miško brolius. Atsidėjęs vykdo atskirų partizaninių grupių ir dalinių apjungimą į rinktines, o rinktinių į apygardas. Pamažu veda visą aktyviosios rezistencijos sąjūdį į vieną centrą, į vieną vyr. štabą

Nuo pradžios iš arti stebėjęs ryšius su užsieniu, 1946 m. pavasarį susitinka su atkeliavusiais pasiuntiniais, kurių veikla ir intencijos nebuvo visiškai aiškios. Dar anksčiau, prieš galutinai įsijungdamas į kovojančių partizanų eiles, dalyvavo Užnemunės partizanų vadų suvažiavime 1945 m. rugpiūčio 25 d. Skardupyje. Išgyveno malonią staigmeną, kai pasižymėjusios Geležinio Vilko rinktinės vado asmenyje atpažino savo artimą giminaitį. 1946 m. vasarą dalyvavo Žemaičių, Aukštaičių, Vid. Lietuvos Užnemunės partizanų, pasyviosios rezistencijos ir politinio komiteto atstovų suvažiavime. Juozas Lukša atstovavo Užnemunės partizanus, tiesioginiai rūpindamasis ryšių reikalais.

1946 m. rudenį sudarius vyriausiąjį partizanų štabą (VGPŠ), Juozas Lukša skiriamas štabo viršininko pulk. Vyties adjutantu. Eidamas šias pareigas, aplankė Žemaičių ir Vid. Lietuvos partizanus jų veikimo ribose.

Tuojau po partizanų vadų suvažiavimo 1947 m. sausio 12 d. buvo paskirtas suorganizuoti naują Birutės rinktinę, į kurios ribas įėjo Kauno miestas ir apylinkės. Vos atlikęs pavestąjį uždavinį, gavo vadovybės pavedimą atstatyti nutrūkusius ryšius su užsieniu.

Žygis į Lenkiją

1947 m. pavasarį, partizanų vyriausios vadovybės pavedimu, kartu su dviem kovų draugais atliko nepaprastą žygį į Dancigą, kur susitiko užsienio ryšininką ir jam perdavė kovojančio krašto kreipimąsi į užsienio lietuvius. Užuot paguodos ir vilčių, čia teko patirti tikrąjį Vakarų nusistatymą, kuris skambėjo tiesiog pavergtųjų išdavimu. Tačiau ir tokios skaudžios tikrovės akivaizdoje Juozo Lukšos ryžtingumas nesusvyravo. Nusivylusius kovos draugus jis drąsino žodžiais, kurių mes negalime užmiršti ligi nebus laimėta mūsų teisinga kova:

Juozas Lukša 1950 m. vasarą Vakarų Vokietijoj prieš grįždamas į pavergtą Lietuvą laisvės kovų tęsti.

Esame bejėgiai, kad galėtume paskubinti tarptautinės įvykių raidos rato sukimąsį mums palankesne linkme. Belieka tesėti kovą toliau, pačiais gudriausiais metodais, kurie suteiktų mums galimybių šitą kovą išvesti ligi reikiamo momento. Nusiminti nėra ko. Tai naudinga tik mūsų priešams. Anksčiau ar vėliau mūsų kova suras atgarsio, o mūsų tautos atkaklumas išrikiuos ją labiausiai laisvę mylinčių tautų galerijoje.

Grįžęs iš sėkmingo žygio į Lenkiją, toliau vadovavo rinktinei, redagavo **Laisvės Žvalgą**, tapusį vyriausiu politiniu rezistencijos organu. Patyrė, kad jam būnant Lenkijoj, 1947 m. birželyje partizano mirtimi krito brolis Stasys.

Prasiveržimas į laisvuosius Vakarus

1947 m. gruodžio mėn. Juozui Lukšai kartu su kovotojų Mažvydu pavedamas pats svarbiausias ir pats pavojingiausias uždavinys — pro stiprias ir tankias sovietines sargybas prasiveržti į laisvąjį pasaulį. Juozas Lukša ir Mažvydas, ginkluotų kovos draugų lydimi, kurių tarpe buvo ir kovojančios Latvijos atstovai, iškeliavo į Vakarus, kad perduotų tiesioginę nesuklastotą kovojančios Lietuvos valią laisvėje esantiems lietuviams. Žygyje padėjo galvas trys partizanai palydovai, jau tolokai už Lietuvos ribų. Du krito kautynėse pakirsti sovietinių šūvių, tretysis, sunkiai sužeistas, atsisveikinęs su Juozu Lukša ir Mažvydu, paprašęs atsisveikinti su jo motina ir atkeršyti priešams, susisprogdino granata.

Lukša ir Mažvydas laisvąjį pasaulį pasiekė. Mažvydas, kuris buvo Juozo Lukšos palydovas ligi peržengimo geležinės uždangos, greitai grįžo atgal ir krito Lietuvos žemėje 1949 metais. Juozas Lukša atnešė Lietuvos tikinčiųjų laišką Popiežiui, nežinomojo lietuvio laišką laisvajam lietuviui, partizanų dainas, kurios tuojau paplito stovyklų jaunimo tarpe ir nėra užmirštos ir dabar. Kaip Lietuvos laisvės kovų įgaliotinis, Juozas Lukša atnešė laisvajam lietuviui krašto laisvės kovų prasmę, aktyviosios rezistencijos tragiškai sunkų kelią.

Gyvendamas laisvuose Vakaruose, parašė knygą — Lietuvos partizanų istoriją — Partizanai už geležinės uždangos, kurios pratarmėje skaitome žodžius:

Kai mano pateiktus faktus bus galima tikrinti jų vykimo vietoj, jau didelė aprašyme įvestų veikėjų dauguma bus išskirti iš šio gyvenimo. Ši realybė itin vertė mane, naudojantis iš krašto atsineštomis užrašų nuotrupomis ir atminty nešiojamais pergyvenimais, šiuos prisiminimus užfiksuoti spaudoje ateities kartoms.

Grįžimas atgal į Lietuvą ir mirtis

Didieji kovotojai miršta kovos lauke. Tokia buvo Lukšų šeima, tokiais buvo dešimtys tūkstančių Lietuvos partizanų. Juozas Lukša 1950 m. rudenį grįžo į Lietuvą pas labai praretėjusius kovų draugus nelygios laisvės kovos tęsti ir mirti Lietuvos žemės laukuose. Išvykdamas savo artimiesiems bičiuliams

kalbėjo, jog dabartinėse sąlygose partizano amžius nuo pusės ligi pusantrų metų. Savo likimą gerai žinojo, bet liko ištikimas partizano priesaikai, kritusiems ir gyviesiems kovų draugams.

Ištisus metus dideli ir išdresiruoti enkavedistų daliniai, naudodami visas rafinuotas provokacijų priemones, vadovaujami iš Maskvos atsiųsto gen. Kruglovo, kuris po Berijos likvidavimo buvo paskirtas Sovietų vidaus reikalų ministeriu, bet vėliau pašalintas, pynė tankų tinklą aplink šitą vieną, vos trisdešimt metų sulaukusį, Lietuvos laisvės kovotoją. Kartu su Juozu Lukša nelygioj kovoj 1951 m. rugsėjo mėn. krito dar keli Užnemunės partizanų vadai, išsilaikę nuo 1945 metų. Milžiniškos medžiaginių jėgų persvaros slegiami, jie buvo priversti stebėti, kaip pamažu smurtininkų ir išdavikų rankos skverbėsi į jų artimiausių ryšininkų tarpą, kaip sunaikintų partizanų požeminės tvirtovės tapdavo jų persekiotojų provokacijos lizdais, kaip, pagaliau, vietoj laukiamos paspirties iš užsienio jiems buvo atsiųstas Judas.

Siekdamas išsaugoti šventą laisvės kovos reikalą ir taupydamas kovos draugų kraują, Juozas Lukša ryžosi paskutiniam žygiui Mauručių apylinkėse. Įpratęs daug kartų žvelgti mirčiai į akis, gal būt, dar ir tada tikėjosi pasiekti šaunią partizanišką pergalę, kokių yra daug turėjęs. Bet partizanu persivilkęs čekistas tą kartą jau daug nerizikavo. Pasalos pavyko. Šūvių serijos suaižė didvyrio kūną.

Bet nenužudytos liko idėjos, už kurias Juozas Lukša didvyriškai daugel metų kovojo ir mirė laisvės kovų garbės lauke.

Jūs žuvot už laisvę garbingoj kovoj, gimtosios šalies sakalai,
Per amžius lietuviai minės Jus dainoj, garbė Jus lydės amžinai.

LIETUVOS PARTIZANŲ NIEKINIMAS PLEČIAMAS

Kaip komunistai pavergtos Lietuvos gyventojams pristato Lukšą, Būtėną, Kazimieraitį ir kitus kritusius didvyrius

Lietuvos pavergėjai ir vietiniai komunistai ilgus metus apie Lietuvos partizanų kovas prieš okupantus bandė slėpti ir tylėjo. Nors laisvės ar mirties kova 7-rius metus liepsnojo visuose Lietuvos kampeliuose, bet spauda ir radijas visa tai slėpė, nematė, nieko negirdėjo. Slėpė nuo gyventojų, kurie tą baisųjį vyksmą savo akimis matė, pergyveno, iškentėjo...

Jau vėliau, penkiolikai metų praėjus, pavergėjai įsitikino, kad slėpimo taktika neatnešė lauktų vaisių: partizanų vardas tebėra gyvas, jų kovos virto visos tautos pasididžiavimu, apie kritusius partizanus ir jų žygdarbius visoje tautoje kuriamos dainos ir legendos.

Pradėjo ieškoti naujos taktikos. Ją surado: jei partizanų vardas visoje tautoje ir augančiame jaunime tebėra gyvas ir nesunaikinamas, reikia partizanų vardą palikti ir garbinti, tik "partizanais" padaryti į Lietuvą vokieččių okupacijos metais slapta atgabentus rusus ir mažą būrelį vietos išsigimėlių, o tikruosius partizanus apšaukti banditais. Apšaukti banditais ir niekšais ne nuo tada, kada jie pradėjo laisvės kovas, bet nuo gimimo dienos. Dar daugiau: buožėm ir nusikaltėliais apšaukti jų tėvus ir artimuo-

Partizanai Juozas Lukša ir Julijonas Būtėnas 1948 m. vasarą Vakarų Vokietijoj. Juozas Lukša apačioje Julijonas Būtėnas viršuje.

sius gimines. Komunistinėje praktikoje tokių pavyzdžių gausu. Lietuvos partizanų atveju šis "išradimas" nebuvo naujas.

Taip 1959 m. liepos mėn. Vilniaus Tiesa pirmą kartą prašneko apie Lietuvos partizanų laisvės kovas. Vanagai iš anapus pavadintoje apybraižoje, kuri buvo spausdinama eilėje Tiesos numerių, rašoma, jog partizanas Lukša su keliais kitais partizanais 1950 m. rudenį Amerikos lėktuvo parašiutais buvo nuleisti Lietuvoje laisvės kovų tęsti. Vėliau taip buvęs nuleistas Būtėnas ir Kukauskas. Kukauskas pasidavęs, bendradarbiavęs su komunistiniais organais ir esąs laisvas "tarybinis pilietis". Būtėnas žuvęs, Lukša kritęs po metų. Iš Tiesoje spausdintos apybraižos tuo pačiu vardu išleista knygelė. Dar kiek vėliau išleista didelė knyga Vanagai iš anapus, kurioje niekinamas ne tik Juozas Lukša, visa iššudyta ar žuvusi Lukšų šeima, giminė, Būtėnas, kun. Lelešius, bet visa eilė išvardintų ir tūkstančiai neišvardintųjų partizanų.

1961 m. išleista tokios pat paskirties knygelė Tai buvo Leipalingyje, kurioje vėl niekinamas Lukša, Būtėnas, Stravinskas ir kiti. Toji knygelė daugumoje paskirta žuvusio partizanų vado Kazimieraičio (pulk. Vitkaus) ir jo grupės partizanų niekinimui. Rašoma, jog Kazimieraičio slapyvardžiu prisidengęs pulk. Vitkus buvęs nejaunas, pražilęs vyras, bet savo energija okupantams daug "nusikaltimų" padaręs.

Žingsniai prie Nevėžio — vėl nauja Lietuvos partizanus niekinanti knygelė. Tokių leidinių pasirodys daugiau, nes partizanų niekinimo akcija plečiama. Minėtoje knygoje ir knygelėse be lietuvių partizanų niekinimo kišamas ir antrasis motyvas — rusų ir menko būrelio lietuvių komunistų "partizanų" garbinimas.

Lietuvos partizanai savo pasiaukojimu ir žygdarbiais paliko idėją, kurios okupantas nesunaikino ir nesunaikins. Maironio metais dera prisiminti jo žodžius: Idėjos, jei didžios, nemiršta kaip žmonės.

. . . rengėmės žygiui, mintimis kartodami duotos priesaikos žodžius — atkakliai tęsti kovą už tiesos ir teisingumo triumfą žemėje ir už žmogaus teises, apie kurias tiek daug pasaulyje prikalbėta ir tebekalbama, kurias mes vis dar privalome savo krauju pirkti...

Ir iki šiol dar neišpirkome...

Juozas Lukša - Daumantas
Partizanai už geležinės uždangos, 350 psl.

Socialinis draudimas J. A. Valstybėse

* Kodėl ir kaip jis atsirado * Nueitas kelias * Lėtai kintanti amerikiečio galvosena * Socialinio draudimo tvarkymas * Pensijų dydis ir rūšys * Kas už, kas prieš?

Jonas Šoliūnas

Neseniai garsusis anglų rašytojas Graham Greene išsireiškė, jog, girdi, jam, rašant kokį nors veikalą, yra sunkiausia pradžia. Anot jo, nemažai veikalų patenka šiukšlių dėžėn vien tik todėl, kad nebuvo surasta veikalui gera pradžia.

Man šitie G. Greene žodžiai prisiminė, kai redaktorius paprašė parašyti apie Jungtinių Amerikos Valstybių socialinį draudimą. Girdi, dalykas neturi būti nei enciklopedinis, pervalgydintas faktais bei statistiniais duomenimis, nei laikraštinis, liesas žiniomis, kaip dažnai pasitaiko mūsų kasdieninėje spaudoje. Žodžiu, redaktorius nori aukso vidurio; straipsnio, kuriame būtų nei vieno dalyko per daug, nei antro dalyko per mažai. Užtat pagalvojau, kad žodžiai apie šio krašto socialinį draudimą bus daugiau ar mažiau įspūdžiai, kuriuos susidariau dirbdamas per praėjusį penkmetį.

Nevienam europinės galvosenos žmogui, pakliuvus šian kraštan, pradžioje kai kurie dalykai atrodo keisti. Viena iš tų keistenybių dažnam lietuviui buvo ir šio krašto draudimo tvarkymas. Pavyzdžiui, daugelis buvome pritrenkti, kai sužinojome, kad šitas kraštas neturi jokios nemokamo gydymo paramos. Neretas mūsų stebėjomės ir socialinio draudimo pensijų mažumu. Ir tik giliau pažinus amerikietį bei plačiau įsigilinus į jo gyvenimą, praeitį, galima suprasti esamoji padėtis.

Paprastai sakoma, kad tam tikra socialinio draudimo sistema yra visados būtina ten, kur gyvenimas tvarkomas bendruomenės pagrindais. Yra būtina, kad visi bendruomenės nariai įsipareigotų padėti vienam grupės nariui, jei pastarasis kokios nors paramos yra reikalingas. Ir tik primityvios tautelės neturi sistemingo plano, kurio parama nuolatos galėtų naudotis kiekvienas bendruomenės narys. Istorijon nesigilinant, tenka pastebėti, kad su industrijos revoliucija žmogus vis daugiau ir dažniau pradėjo pajusti organizuotos bendruomenės paramos reikalingumą. Anais laikais, kai dauguma visuomenės gyveno ūkinėse bendruome-

nėse, už šeimai duonos parūpinimą buvo atsakingi keli šeimos nariai. Palaipsniui šitas atsakomingumas už duonos parūpinimą šeimai perėjo į šeimos galvos — tėvo, arba motinos — rankas.

Miestuose susispietę industrinės bendruomenės labai greit pajuto, kad prieš kapitalistinį išnaudojimą tėra tik vienas ginklas: grupinis organizuotas pasipriešinimas. Taip gimė įvairios revoliucijos. Prieš betkokį išnaudojimą nuo pirmųjų industrinės revoliucijos dienų žmogus — darbininkas kovon dažniausiai metėsi organizuotos bendruomenės ženkle.

Panašiai nutiko ir su socialiniu draudimu. Juk gilumoje socialinis draudimas tai yra ne kas kita, kaip individo noras gauti paramą iš organizuotos bendruomenės, kai jis tos paramos reikalingas. Jeigu šitą prielaidą prisiminsime, tada mums bus suprantamesnis ir amerikiečių socialinio draudimo "pavėluotas" pasirodymas. Jeigu mes atsiminsime, kad ir šitas kraštas kitados buvo ūkininkų kraštas, tada suprasime, kodėl tik prieš 25 metus šitas kraštas įsivedė socialinį draudimą. Socialinio draudimo vėlyvas atsiradimas šitame krašte buvo tik natūralus, su laiku pribrendęs, dalykas.

Po pirmojo pasaulinio karo Jungtinėse Amerikos Valstybėse visuomeninio gyvenimo valdytojai ir tvarkytojai priėjo išvados, kad Amerika, kaip industrinis kraštas, jau yra "pribrendęs" socialinėms reformoms, nes tolimesnės S. Lewis Džiunglės galėtų baigtis tik totalitarinio režimo atsiradimu šiame krašte. Viena iš socialinio gyvenimo reformų ir buvo socialinio draudimo įvedimas.

Didžioji kibirkštis

Atgal žvelgiant dabar jau aišku, kad socialinio draudimo įvedimą paskubino 1930 metų depresija. Jeigu ligtol prieš socialinį draudimą kovojo dauguma amerikiečių, tai depresija apkarpė ne tik ragus kapitalui, tačiau nukirto rankas net ir paprastam darbininkui. Atrodo, kad amerikietis, kaip turbūt niekas kitas pasaulyje, labai gerbia žmogaus individualumą, žmogaus laisvę. Jis ligtol dar vis nebuvo įtikintas, kad kiekvienas žmogus pats negalėtų išsikapstyti iš vargo, į kurį jis pateko ne sava valia. Tačiau šitą pasitikėjimą žmogum sugriovė depresija, ir pagaliau 1935 m. rugpiūčio 14 d. prez. F. D. Roosevelt pasirašė pirmąjį socialinio draudimo aktą. Tai buvo didelis laimėjimas, tai buvo pradžia pažangos, kuri nuolatos tobulėja ir plečiasi.

Apskritai apie amerikiečių socialinio draudimo sistemą tenka pastebėti, kad ji dar daugeliu atžvilgių yra skirtinga nuo kitų kraštų. Sakysim, čia dar visai neturime nemokamo gydymo sistemos, čia pensijos didumas priklauso nuo įmokėtų mokesčių, čia pensijos negali gauti net ir tie, kurie yra sulaukę pensininko amžiaus, tačiau dar vis tebedirba.

Šiuo metu, visa susumavus, yra trys pagrindinės programos. Sustokime ties kiekviena atskirai.

Senatvės ir našlių pensijos

Kasdieninėje kalboje paprastai visa amerikiečių socialinio draudimo sistema yra vadinama Social Security programa. Visų programų administracija Bureau of Old

— Age and Survivors Insurance. Šitas biuras priklauso Health, Education and Welfare departamentui, kurio galva šiuo metu yra Abraham Ribicoff. Nesigilinant į visą administracinę aparatūrą, pasakytina, kad centrinė socialinio draudimo įstaiga yra Baltimorėje, Md. Visoje šalyje yra septynetas išmokėjimo centrų, kur laikomi pensininkų dokumentai ir iš kur išmokamos mėnesinės pensijos. Gi įvairiose vietovėse visai visuomenei aptarnauti veikia šimtai vietinių socialinio draudimo įstaigų, kur priimami pensijom gauti pareiškimai.

Kaip ir daugelyje kitų kraštų, taip ir čia kiekvienas darbininkas gali kvalifikuotis senatvės pensijai, išpildęs tik 2 sąlygas: a) jis turi būti pakankamai ilgai išdirbęs ir b) jis turi būti sulaukęs bent 62 metus amžiaus. Kiek gi metų būtina išdirbti? Yra nustatyta tik minimalinis reikalavimas (pusantrų metų darbo) ir maksimalinis (dešimties metų). Abu reikalavimai liečia moteris ir vyrus vienodai. Kas šiuo metu yra bent 71 m. amžiaus, tam reikia tik minimalinio pusantrų metų darbo, kad galėtų kvalifikuotis senatvės pensijai. Gi visi kiti jaunesni — gali prisitaikyti šią taisyklę: už kiekvienus metus nuo 1951 m. iki tų metų, kada sukanka 62 m. amžiaus, reikia uždirbus turėti bent po vieną metų ketvirtį (metinis darbo ketvirtis įsigyjamas uždirbus bent 50 dol. per trejetą mėnesių).

Antroji minėta sąlyga — 62 m. amžiaus įgalina kiekvieną darbininką gauti sumažintą pensiją (imant pensiją 62 m. sulaukus, pensija sumažinama apie 25%). Tačiau darbininkas turi teisę, jei nori, laukti

JONAS ŠOLIŪNAS

Jaunosios lietuvių kartos atstovas, aktyvus lietuvių spaudos bendradarbis, visuomenininkas, studentų organizacijų, sporto klubų organizatorius, veikėjas ir sportininkas gimė Dzūkijoj, Žolinių dieną 1930 m. Diepholzo lietuvių gimnazijoj baigęs 7 klases 1949 m. atvyko į JAV ir apsigyveno Čikagoje, kur 1952 m. Englewood aukštesniojoj mokykloj gavo brandos atestatą. Sociologijos studijas pradėjo Illinois universitete ir 1957 m. jas baigė bakalauro laipsniu. Apsigyvenęs Detroite vakarais gilino studijas Detroito Wayne universitete. Dabar gyvena Baltimorėje ir dirba socialinio draudimo centrinėje įstaigoje.

Bendradarbiauja Drauge, Darbininke, Dirvoje (Drauge ir Dirvoje yra socialinio skyriaus redaktorius), taip pat Aiduose, Ateityje, Sporte ir Į Laisvę žurnaluose. Myli lietuvišką knygą, rašo eilėraščius, kuriuos spausdina Amerikos lietuvių žurnalų puslapiuose.

Jonas Šoliūnas

iki 65 m. amžiaus. Tada jis gauna pilną pensiją.

Pastebėtina, kad pensininkas gali gauti pensiją tik tada, jei jis neuždirba virš 1200 dol. per metus. Daugiau uždirbant prarandamas tam tikras skaičius čekių. Uždarbių suvaržymas neliečia pensininkų, sulaukusių jau 72 m. amžiaus.

Našlių pensijas gali gauti mirusiųjų darbininkų žmonos, tėvai ir našlaičiai, mažamečiai arba nesveiki vaikai. Visos pomirtinės pensijos yra trys ketvirčiai sumos, kurią gavo, arba būtų turėjęs teisę gauti miręs darbininkas. Tačiau viena šeima negali gauti daugiau kaip 254 dol. per mėnesį. Mirusių darbininkų tėvai gali gauti pensijas tik tada, jei įrodoma, jog miręs darbininkas tėvams suteikė bent pusę išlaikymo.

Priešingai daugeliui kraštų čia senatvės, nedarbingumo bei pomirtinės pensijos yra išmokamos visiems, kurie joms kvalifikuojasi, visiškai neatsižvelgiant, ar toji pensija yra reikalinga, ar ne. Vadinasi, socialinio draudimo pensijas Jungtinėse Amerikos Valstybėse lygiai gali gauti tiek vargšas, tiek milijonierius.

Amerikiečių socialinio draudimo pensija nuo kitų kraštų skiriasi ir tuo, kad čia pensijos dydis priklauso nuo įmokėtų socialinio draudimo mokesčių. Reiškia, jei daugiau įmokama — bus galima ir daugiau gauti. Šiuo metu yra nustatyta tik minimalinė (negali niekas mažiau gauti kaip 40 dol.) ir maksimalinė (127 dol.) mėnesinė pensija. Pensijos apskaičiavimo būdas labai painus ir sudėtingas, todėl nėra įmanoma jį keletu žodžių aptarti. Tačiau prisimintina, kad pensijos dydis dažniausiai priklauso nuo uždarbių po 1950 metų ir darbininko amžiaus.

Nedarbingumo pensijos

Kalbėdamas apie socialinio draudimo įvedimą Amerikoje minėjau, jog jis suvėluotas buvo todėl, kad amerikietis ilgokai buvo įsitikinęs, kad jis pats save gali visados išlaikyti ir pašalinė parama nepageidautina. Jeigu šitai buvo tiesa dėl socialinio draudimo navėluoto įvedimo, tai nedarbingumo pensijų įvedimas tik 1957 m. šitai dar daugiau patvirtino. Be to, prie labai jau vėlaus nedarbingumo pensijų įvedimo prisidėjo ir vadinamoji socializmo baimė. Dar ir dabar amerikietis nėra pakankamai įsitikinęs (nemokamo gydymo baimė), kad socialinio draudimo turėjimas yra būtinybė, o ne pirmas didžiausias žingsnis į socializmą.

Žmogaus individualumas, laisvės ir socializmo baimės šmėklos vargino ir tebevargina amerikietį. Jis pirmojo nenori prarasti, o antrojo nenori nė suprasti. Šito pasėkoje pirmoji nedarbingumo pensija šitame krašte buvo išmokėta tik už 1957 m. liepos mėnesį.

Pastebėtina, kad ligi 1960 m. lapkričio nedarbingumo pensijas tegalėjo gauti tik tie darbininkai, kurie buvo virš 50 m. amžiaus. Vadinasi, nesveikata ligi 1960 m. lapkričio mėn. nebuvo lygiai matuojama. Šitoji logikos neturinti klaida buvo atitaisyta, ir dabar kiekvienas nedarbingas darbininkas turi teisę gauti pilną mėnesinę pensiją. Šiai pensijai kvalifikuotis būtinos dvi sąlygos: a) nedarbingas darbininkas turi būti laike dešimties paskutiniųjų metų išdirbęs bent penketą metų ir b) jis

turi įrodyti, kad jo liga nėra pagydoma, arba tiek įsigalėjusi, jog eventualiai ji baigsis mirtimi.

Tenka pasakyti, jog maždaug pusė prašymų nedarbingumo pensijai gauti yra atmetami dėl antrosios priežasties.

Jeigu nedarbingumo pensijai darbininkas kvalifikuojasi, tai jo šeimos nariai: nepilnamečiai, ligi 18 m., vaikai, žmona (jei ji neturi nepilnamečių vaikų turi būti bent 62 m.) bei tėvai taip pat turi teisę gauti pensijas.

Tam tikra prasme nedarbingumo pensijos yra administruojamos savotiškai ir skirtingai, negu senatvės ir pomirtinės pensijos. Visos senatvės ir pomirtinės pensijos yra tvarkomos septynių išmokėjimo centrų paskiruose regijonuose. Tačiau nedarbingumo pensijų sprendimus daro valstijos (steitai). Kiekviena valstija turi socialinio draudimo nedarbingumo pensijų įvertinimo įstaigą. Pastaroji gauna iš lokalinių socialinio draudimo įstaigų visus dokumentus — darbininkų pensijų pareiškimus. Čia nusprendžiama, ar darbininkas kvalifikuotinas nedarbingumo pensijai. Šitas sprendimas tada siunčiamas į centrinę nedarbingumo pensijų įstaigą Baltimorėje. Pastaroji patvirtina (kartais atmeta) valstijos padarytą sprendimą ir apie galutines pasekmes painformuoja pareiškimo įteikėją.

Nemokamo gydymo klausimas

Nėra abejonių, kad tėra tik laiko klausimas, kada šis kraštas turės nemokamą gydymą. Užtat, kalbant bendrai apie socialinio draudimo sistemą, yra verta užsiminti apie dabartinį projektą, kuris anksčiau ar vėliau virs įstatymu.

Lygiai kaip prieš depresijos laikus daugelis amerikiečių stojosi piestu prieš socialinį draudimą, taip dabar vėjus kelia prieš nemokamo gydymo įvedimą. Pirmam pasipriešinimui reikėjo skurdžios depresijos. Nejaugi šiam ožiavimuisi reikės... atominės? Tikėkim, kad ne.

Dabartiniai, 1962 metai, daug ką pasakys dėl nemokamo gydymo įvedimo. Washingtone susirinkusiems įstatymų leidėjams yra patiektas vad. King—Anderson projektas, kuris numato nemokamą gydymą socialinio draudimo pensininkams.

Ir vėl kai kas iš mūsų su aitria pašaipa galbūt apgailestaus amerikiečių atsilikimą šioje srityje. Tačiau ir vėl būtina prisiminti šio krašto skirtinga praeitis, savotiška galvosena ir kitoks gyvenimo supratimas.

Nemokamo gydymo projekte yra numatoma užmokėti daugumą pensininkų gydymosi išlaidų. Ten absoliučiai nėra nustatyta kaip nors suvaržyti daktaro santykiavimą su pacientu. Aplamai, nesileidžiant į smulkmenas, dabartinis projektas būtų didžiulė parama ne tik pensininkui, bet ir valstijai (anot ministerio Ribicoff valstybė vistiek ir dabar daugeliu atvejų turi rūpintis ligonių išlaidų padengimu) ir visoms pensininko giminėms.

Visai natūralu, kad yra žmonių, kurie remia nemokamo gydymo projektą, tačiau yra dar daug grupių, kurios audras kelia dėl pastangų projektą paversti įstatymu. Kadangi nemokamo gydymo įvedimas padėtų prasčiokėliui žmogui, todėl projektą remia visi pensinin-

kai, darbininkų unijos, pašaipinės organizacijos, politinė demokratų partija ir apskritai toji krašto visuomenė, kuriai socialinis teisingumas yra artimesnis, negu kapitalas.

Su nuostaba tenka pastebėti, kad prieš nemokamo gydymo įvedimą eina organizuotoji daktarija, ligoninės, daugumas gailestingųjų seserų organizacijų. Žinoma, nestebėtina, kad prieš nemokamą gydymą išeina įvairiausios sveikatos bei gyvybės apdraudos organizacijos, didžioji industrija, politinė respublikonų partija. Pastarieji yra nepaslankūs progresui ir dar vis galvoja viduramžių koncepcijomis, tačiau stebėtina, kad prieš paprasto žmogaus interesus priešinasi tie, kurie gyvenimą aukoja jam padėti, būtent, gydytojai. O gal šiame krašte doleris nuperka ir daktarų įsitikinimus. Tikėkimės, kad jei ir nuperka, tai nuperka nors ne visų, pav., lietuviu.

Ar šis kraštas turės nemokamą gydymą artimoje ateityje, ar projekto įgyvendinimas bus dar toliau nustumtas ateitin — nežinia. O nėra aišku todėl, kad nemokamo gydymo įvedimas yra tapęs politiniu žaislu. Gi jam atsidūrus ant tokios scenos daugelis ėjimų nėra lengva pramatyti. Politiniame gyvenime klausimą dažnai nusprendžia ne logika, bet užkulisiniai apskaičiavimai bei sprendžiamojo dalyko perkamoji ar parduodamoji vertė.

Baigmės pastabos

Šis žodis, kaip pradžioje minėjau, tėra daugiau įspūdinis. Jis kaip toks telieka ir skaitytojo mintyje. Rašant enciklopedinio pobūdžio straipsnį, jis būtų nusėtas sausa statistika, skaičiais. Tačiau net ir skaičiai ne viską pasako, o neretai ir suklaidina. Dėl straipsnio apimties negalima patiekti nė smulkesnio techniško socialinio draudimo vaizdo, nes jis taptų nesuprantamas; pav.: bandymas išaiškinti, kaip yra apskaičiuojamas pensijos dydis.

Galbūt kai kam atrodys, kad nepatiekdamas jokios kritikos dėl šio krašto socialinio draudimo trūkumų tuo pačiu esamą sistemą ginu ir esu ja patenkintas. Visai ne. Nei socialinio draudimo administracija, nei aš tuo, kas yra, nėra patenkinti (raskite vieną patenkintą žmogų ir jo negalėsite vadinti žmogumi). Man atrodo, jei šis kraštas būtų patenkintas savo socialinio draudimo sistema, ji būtų išlikusi be pakitimų, kaip 1935 m. priimtoji. O tačiau pati sistema — gyva, nuolatos gerinama, nuolatos plečiama. Svarbesnieji pagerinimai buvo 1940, 1950, 1952, 1954, 1956, 1958, 1960 ir 1961 metais. Bus pagerinimų šįmet, bus jų ir ateityje. Amerikietis, kai jį smarkiai kas kritikuoja, dažnai mėgsta atsikirsti, jog su laiku bus šitas ar kitas dalykas įvykdytas. Esu linkęs su šia galvosena sutikti.

Dėl kritikos galiu tiek pasakyti. Iš savo darbo patirties galėčiau daug kritiškų minčių pasakyti. Tačiau kritikai visų pirma reikia daug didesnio įsigilinimo bei dalyko pažinimo ir yra būtina žinomą dalyką lyginti su kuo nors kitu. Deja, ligšiolinis mano kitų kraštų socialinio draudimo pažinimas tėra informacinio pobūdžio. Užtat ir į lyginimus einant reikia atsargos, nes galima dažnai tapti lyginimoju — mėgėju, bet ne kritiku. Užtat ir žodyje kritiką praleidau.

GENOCIDO UŽMIRŠIMAS — KVIETIMAS JAM ATSIKARTOTI

Karolis Drunga

Kalbėti šiais laikais apie genocidą yra jau net ir mūsų tarpe pasidarę nebepopuliaru. Prisiminti tai, ką Lietuvai žmogaus sunaikinimo prasme yra atnešęs komunizmas, reiškia jau tam tikrą riziką susilaukti "ašaruvių pramonės" epiteto. Žinome patys, jog eilei mūsų jaunesnės kartos žmonių Kremliaus įsakymu Lietuvoje įvykdytų žudymų bei deportacijų mirtin minėjimai reiškia tik verkšlenimus, tik tam tikra prasme egocentrišką, ne ateitin, bet vien tik praeitin nukreipto dėmesio palydėjimą raudomis.

Tačiau negalima būtų kategoriškai tokios pažiūros atmesti ir manyti, jog tai yra vien naivumo išdava. Reikia pripažinti, jog mūsų tautos atžvilgiu vykdyto ir tebevykdomo genocido minėjimas labai dažnai ir visiškai neatitinkančia prasme persunkiamas vėlinių dvasia. Tai, kas nėra biologinio vyksmo išdava, dažnai apipinama tuo sielvartu, kurį pergyveno pirmasis žmogus, patyręs apie mirtį, ir pergyvena žmogus, nesusitaikęs ir neapsipratęs su gamtiška neišvengiamybe iki šios dienos. Jei mūsų tautos masinės aukos minimos ir pajuntamos taip, kaip į kapus lydimo artimo žmogaus netekimas, tai, vargu, ar galima būtų nesutikti su paminėtais priekaištais, nes ašaromis nulaistytas ir gėlėmis apdengtas karstas yra, tur būt, paskutinės pagarbos atidavimas šioje žemėje užbaigtam vyksmui. Supainiojimas šio neišvengiamo biologiško reiškinio su tuo, kas g a l i būti išvengiama, jei nenorima pasikartojimo, yra, be abejo, sielvartavimas ne vietoje ir be gilios prasmės.

Genocidas yra socialinis reiškinys, šiame amžiuje atsikartojęs su intelektališku rafinuotumu. Tautžudystė, masinės žudynės yra ne biologiška neišvengiamybė, bet tik viena iš daugelio, bet už tat pati

---

Karolis Drunga

Nepriklausomoj Lietuvoj augusios ir brendusios jaunosios lietuvių kartos intelektualas, kultūrininkas, politikas, pasižymėjęs rezistencijos kovotojas. Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjungos (LLKS), įsteigtos 1941 m. gruodžio 26 d., vienas sumanytojų ir steigėjų. Dalyvavo 1941 m. visuotiniame lietuvių tautos sukilime, organizavo ir leido pogrindžio spaudą ir slaptą radiją. Už aktyvią lietuvišką veiklą 1944 m. vokiečių Gestapo suimtas ir kalintas daugelyje Vokietijos kalėjimų. 1945 m. iš sovietų pavergtos Lietuvos prasimušė į laisvuosius Vakarus. Bendradarbiauja lietuvių spaudoje.

Karolis Drunga dabar yra Lietuvių Bendruomenės Čikagos apygardos pirmininkas.

---

neigiamiausia, tautų, politinių sistemų ar kurio kito tipo bendruomenių susitikimo ir santykiavimo forma.

Žmogus ar žmonės, bendruomenės, visuomenės ar tautos savo laisva valia gali nuo daug ko atsisakyti. Nebetenka čia kiek plačiau minėti Šveicarijos, Suomijos, Belgijos, Kanados ir kitų panašių pavyzdžių su aiškiais įrodymais, kiek toli gali nueiti pradinės tautinės individualybės praradimas ar atsisakymas pagrindinėmis laisvėmis užtikrintuose rėmuose. Ir jei tik bus norima realistiškai pažvelgti į tos pat rūšies vyksmą mūsų čia šiandien gyvenamajame krašte, nesunkiai pamatysime, jog jau, gal tik truputį paniurnėdami, atsisakėme įprastų dalykų ir prisiėmėme naujų, dėl kurių, jei tik būtų prievarta brukami, dažnas norėtų šautuvo griebtis. Žmogaus ar bendruomenės pasitenkinimas buitimi ir dalykų priėmimas, neiššaukiant kategoriškos reakcijos, svyruoja labai plačiuose rėmuose. Tie patys dalykai gali sukelti labai įvairias laikysenas, priklausomai tik nuo pavidalo, kuriame jie į mus ateina.

Vienok, žmogaus, bendruomenės ar tautybės imlumas turi ribas ir pažįsta reiškinius, kurių jokia forma negali padaryti priimtinais. Reiškiniai, kurie yra žmogaus žmogui daromo smurto išdava, faktai ar siekimai, kuriais jau atliktas ar norimas įvydyti žmogaus fizinis, ekonominis bei dvasinis sunaikinimas, yra siena, ties kuria sustoja žmogiškasis pasinešimas kompromisui ir miršta viltis kompromiso pasiekti. Genocidas, kurio fizinių, ekonominių bei dvasinių apraiškų čia netektų skirti, yra tas taškas, nuo kurio žmonėms ir tautoms belieka tik besąlyginė rezistencija prieš sunaikinimą nešančią sistemą.

Minint tautžudystę, kiek jos teko iš komunistų rankų patirti lietuvių tautai, nėra reikalo įtraukti statistikos, kuri labai dažnai žmogiškuosius jausmus tik užšaldo. Lietuviškuose leidiniuose atitinkamų skaudžių iliustracijų netrūksta. Dr. Paukštelio surinktoje ir paruoštoje parodoje randame vaizdinę mūsų tautos tragiškų pergyvenimų iškarpą. Šie dalykai, geriau skaitomi ar stebimi susikaupimu užpldytoje rimtyje, tebūna mums akstinas nuolat permąstyti dalykus ir kalbėti dėl esmės, kuriai skiriami tolimesni žodžiai.

Genocidas nėra tik praeitis

Jei tautžudystė būtų tik išimtina Lietuvos praeitis ar, iš viso, tik praeitis, neabejotinai, minimas genocidas turėtų būti jau tik kryžiuočių ordino ar caro kazokų siautėjimų kategorijoje ir tam pilnai pakaktų lietuviškosios istorijos pamokų ar vadovėlių. Vienok, neįmanoma yra atsipalaiduoti nuo įsitikinimo, jog tas genocidas, kuris Lietuvoje prasidėjo 1940 metais ir iki šiol yra ją nusiaubęs keliomis bangomis, yra dar tebesitęsianti dabartis ir, ko gero, dar ir ateitis. Politinė, totalitariška, kraštutiniškai dogmatiška ideologija paremta jėgos sistema, 1917 metais Rusijoje pradėjusi šiame šimtmetyje jau užmirštą buvusių masinių žudynių praktiką, tebegyvena ir plečiasi dar ir šiandien. Nėra reikalo čia dar priminti ir esamos pasaulinės padėties, visiems labai gerai matomos. Privalu yra vien susimąstyti ir bent bandyti spėti, kur yra ta riba, ties kuria galėtų sustoti

banga, Rusijoj išaugusi ant žmonių griaučių, nusiaubusi Pabaltijį, persiritusi per Kiniją ir Vidurio Europą ir prisistačiusi Amerikai iki šiol dar tik vienu tūkstančiu oficialiai nužudytų žmonių Kuboje. Jei kas tą ribą žinotų ir parodyti galėtų, atimtų didelę dalį prasmės taip įkyriai ir nuolat kalbėti bei priminti genocidą kaip komunizmo biauriausią ir skaudžiausią apraišką.

Kol ribos nežinome ir nematome, reikia apie tautžudystę kalbėti, nes tai, kas iki šiol apie genocidą parašyta ar kalbėta, savo aktualiausia prasme yra tik ateities perspektyvų iliustracija. Šie žodžiai nėra joks gąsdinimas ar mūsų vyresniųjų kartų ypatingai mėgstama tema. Genocidas yra vien **socialinė aktualija** gyviesiems ir dar busimiesiems, Kalbėti apie genocidą, jo neužmiršti, reiškia tik sąmoningą domėjimąsi ir gilų susirūpinimą savo ir savo vaikų ateitimi. Tai yra vienintelis teisingas ir prasmingas būdas suprasti bei vertinti viską, kas prirašyta ar kalbama apie lietuvių tautos kančias, imtinai net karta's jau ir su pašiepti bandomu "baisiųjų birželio įvykių" terminu.

Tačiau kalba apie genocidą, kaip išraiška susirūpinimo ateitimi, netektų vėl dalies savo prasmės, jei visa tai liktų tik mūsų tarpe. Taut žudystė šiame šimtmetyje ir pasidarė įmanoma tik todėl, kad didžiosios Vakarų tautos, kurioms istorija įdėjo į rankas jėgą įvykius kreipti savu apsisprendimu, neteikė jai kiek ypatingesnio dėmesio ir gal manė, jog genocido aukomis būti yra skirta tik mažoms tautoms. Tokios laikysenos pasėkoje šiandien nuo komunistinio teroro praktiškai nėra apsaugota nė Amerika, ir pavojus bus mirtinas, jei akys galų gale neatsivers pakankamai.

Komunizmas prasideda su genocidu

Mes turime kalbėti savo aplinkai, kurioje dabar gyvename, be paliovos apie komunizmą kaip genocido nešėją. Ši pareiga nėra lengva. Teisingai kartą Algimantas Mackus pastebėjo Margučio žurnale, jog emigrantų įtaka labai maža. Net ir išemigravusiųjų Nobelio premijos laureatų balso politinėje srityje buvo klausomasi nedaug ką daugiau už mažo žmogaus. Tačiau ši realybė neprivalo mūsų atbaidyti ir atleisti nuo pareigos atlikimo. Nėra būtina kalbėti vien emigrantiškų, tautinėje veikloje užsidariusiųjų susibūrimų vardu, jei tai būna netikslu. Mes praktiškai visi jau esame Amerikos piliečiai. Reikia išnaudoti šį mandatą iki kraštutinumo, turint galvoje, jog visa šio krašto visuomenė yra sudaryta vien tik iš eilinių piliečių. Ir nėra jokios abejonės, jog pasaulio ateitis priklausys nuo to, kaip galvoja ir elgiasi jos paskiras narys. Leidžiant laisvalaikį prie televizijos ar užsimant išimtinai kuria nors kad ir tikrai kultūrine veikla, nebus įmanoma išsaugoti nei vadinamus "stakus ', nei taupomąsias sąskaitas, nei kitus sukrautus kapitalus. Jei pasaulinė įvykių eiga lemiamai nepasisuks, visa tai virs tik beverčiu popieriu. Tačiau tai gal būtų dar nedidelis, pakeliamas nuostolis. Vienok, fizinės laisvės ar gyvybės netekimo niekas neįstengs kompensuoti ir tokia galimybė yra **reali** kiekvienam, nes komunizmas gal ir nesi-

baigia su genocidu, bet už tat **tikrai su juo prasideda!**

Iki šiol pasakyti žodžiai galėjo skambėti lyg pastanga gąsdinti, bet reikėtų suprasti, jog gąsdinanti yra tik pasaulinių įvykių eiga ir tai, ką ji blogiausiuoju atveju gali atnešti. Jokie žodžiai, tam skirti, negali skambėti neniūriai. Esamosios padėties akivaizdoje optimistiškų žodžių sunku rasti. Optimizmui pagrindo gali atsirasti **tik veikloje prieš komunizmą.** Ir pirmoji sąlyga tam yra aiškiai žinoti ir niekada neužmiršti, ką kraštutiniškai blogiausio komunizmas yra tautoms atnešęs ir dar žada atnešti. Genocido užmiršimas, atsisakymas kalbėti apie jį tinkamoje formoje reiškia tik kvietimą jam atsikartoti ir ten, kur komunizmas dar nespėjo jo užnešti. Genocido, kaip skaudžiausios žmonijai padarytos žaizdos, neįsisąmoninimas reiškia tik savojo moralinio atsparumo silpninimą ir ne tik Lietuvos, bet ir viso pasaulio laidojimą komunizmo kapinyne ir savosios ateities praradimą.

Tai yra prasmė, kodėl mes negalime nustoti kalbėję apie tautžudystę ir kodėl mes nesustosime raginę mūsų jaunesnes kartas jų pačių labui mūsų šaukimus teisingai suprasti, perimti ir skleisti toliau. Besąlyginė, neribota rezistencija, be kurios prieš komunizmą negalima apsieiti, gali kilti tik tada, jei bus įstengta suvokti, jog komunizmas reiškia visko praradimą žmogaus žmogui daromo smurto pasėkoje. Mes minime genocidą ne vėlinių dvasioje, bet kaip ryškiausią šauklį kovai dėl Lietuvos, dėl visų pavergtų tautų ir dėl mūsų pačių laisvės.

MAIRONIO MINĖJIMAS ČIKAGOJE

Ateitininkų studentų ir vyresniųjų meno draugija **Šatrija** kovo 31 d. surengė Maironio gimimo šimto metų sukakties minėjimą. Minėjimas buvo išskirtinai mielas, kultūringas. Šatrijiečiai gali pelnytai džiaugtis gražiu minėjimo pasisekimu. Jie nusipelnė pagarbos, nes parodė, kaip tokius minėjimus reikia rengti.

Atidarymo žodyje Pranas Razminas pabrėžė, jog Maironis į lietuvių poeziją atnešė pavasarį, kuris ir dabar tebežydi. Maironio trečios ir ketvirtos kartos patys jauniausi giminaičiai Grinos ir R. Augiūtė padeklamavo Maironio eilėraščius. D. Augienė, gyvenusi pas Maironį vienuolika metų, paskaitė pluoštą Maironio sesers Marcelės atsiminimų, kaip Maironis augo, mokėsi, kaip gyveno ir su kuo bendravo.

Iš New Yorko atvykęs prof. Juozas Brazaitis buvo pagrindinis paskaitininkas apie Maironio poeziją ir jo laikus. Gilioje paskaitoje prof. J. Brazaitis pabrėžė, jog Maironis rašė ne dvarui, kuris lietuvių kalbos nekentė, ne valstiečiams, kurie poezijos dar nesuprato, bet atgimstančios Lietuvos šviesuomenei, besimokančiam lietuvių jaunimui. Maironio poezija dainuojama. Kompozitoriai, pavertę Maironio poeziją dainomis, Maironį atvedė į kaimą, į varguomenę. Nuo spaudos atgavimo laikų Maironis išgyveno sutemas. Jam jos dar patamsėjo nepriklausomoj Lietuvoj, kai Maironis liko apšauktas išsisėmusiu, atsilikusiu. Maironis didingai ir spontaniškai savo dainomis ir giesmėmis iš kapo prisikėlė pirmosios sovietų okupacijos metu. Atgaivinti Maironio kultą šūkį pirmasis iškėlė Bernardas Brazdžionis. Maironis vėl gyvas pavergtoje Lietuvoje ir laisvėje esančių lietuvių širdyse ir lūpose.

Elenutė Blandytė padeklamavo Maironio eilėraščius, o solistė Prudencija Bičkienė dainavo kompozitorių M. Petrausko, Naujalio ir Kačanausko iš Maironio poezijos sukurtas dainas.

Mūsų lietuviškajame tremties ir emigracijos gyvenime pakankamai išryškėjo naujos minties ir veržlios iniciatyvos baimė. Skundžiamasi jaunosios kartos atšalimu ir abejingumu lietuviškiesiems reikalams, bet bijoma jos idėjos, nepripažįstama jai tenkanti atsakomybė, rūsčios kovos priemonėmis atmetama jos iniciatyva. Amerikos Lietuvių Tarybos centriniame organe nepateisinamas vieno asmens šeimininkavimas ir kova prieš Lietuvių Bendruomenės idealistines pastangas virsta kova prieš jaunąją kartą.

Ištisai spausdiname JAV Lietuvių Bendruomenės atsiųstąją Pro memoria, kaip išliekantį dokumentą, vaizdžiai rodantį mūsų tarpusavio santykiavimo ir bendradarbiavimo formas, naujos minties ir iniciatyvos baimę.

Į Laisvę Redakcija

PRO MEMORIA

AUDIENCIJA PAS JAV PREZIDENTĄ J. F. KENNEDĮ 1962. II. 16.

LB Tarybos nutarimas

JAV LB III-ioji Taryba New Yorko 1961 rugsėjo 2-3 sesijoj nutarė siekti JAV prezidento J. F. Kennedžio audiencijos ir tai pavedė komisijai, sudarytai iš Tarybos narių dr. P. Vileišio, A. Giedraičio, O. Ivaškienės ir V. Izbicko.

Kodėl Bendruomenė?

Viešai paskelbtas LB Tarybos nutarimas sukėlė balsų: kodėl Bendruomenė? Tai esąs darbo pasidalijimo principo pažeidimas, nes audiencija — politinis veiksmas, o politinė veikla čia, Amerikoje, tepriklausanti vienam Altui.

Bendruomenė audiencijos siekimo motyvus aiškina šiaip:

Gyvenimas nesiduoda spraudžiamas į griežtus rėmus. Juo labiau nesiduoda ribojama Lietuvos laisvės kova, kuriai angažuojamas tiek paskiras lietuvis, tiek visa Bendruomenė. Lietu-

Jonas Jasaitis
JAV Lietuvių Bendruomenės Centro Valdybos pirmininkas

vos laisvės kovos atsisakymas būtų pagrindinių Bendruomenės tikslų ir uždavinių išsižadėjimas. Ji to padaryti negali, nes tam ją įpareigoja Lietuvių Charta, kurią Bendruomenė laiko lietuviškuoju Dekalogu, t. y. "dešimčia lietuviškų Dievo įsakymų".

Darbo pasidalinimo principas šiuo atveju būtų buvęs pažeistas, jei kas kitas būtų prezidento audiencijos siekęs. Apie tai nebuvo nieko girdėti. Dar daugiau — jau visa eilė metų, kai Amerikos lietuvių delegacija Baltuosiuose Rūmuose nesilankė. Bendruomenė tesiėmė to, ko kiti nedarė.

Antra, JAV Lietuvių Bendruomenė 1961 metų pabaigoj minėjo organizuoto savo darbo dešimtmetį. JAV yra tas kraštas, kuriame laisviausiai gali reikštis ir veikti kiekviena tautinė bendruomenė. Todėl gražu buvo šio krašto Bendruomenei šio krašto Prezidentui prisistatyti, padėkoti. Tai visai suprantama ir žmoniška. Tai visiškai nieko bendro negali turėti su "darbo pasidalinimo principo" pažeidimu (LB Tarybos Prezidiumo pirm. St. Barzdukas, Dirvos 1962. II.23 Nr 23).

Pirmasis pranešimas apie audienciją

1961 lapkričio 16 dr. Vileišis LB Tarybos Prezidiumo pirmininkui telefonu pranešė: Audiencija pas JAV prezidentą J. F. Kennedį LB vardu gauta. Bet audiencijos prašąs ir Altas. Abiem prašytojam sąlyga — jie turi susitarti ir atsiųsti vieną delegaciją.

LB Tarybos Prezidiumo nurodymai

Po atskirų pasikalbėjimų telefonu bei susirašinėjimų su dr. Vileišiu, prel. J. Balkūnu, LB Centro Valdyba ir kt. LB Tarybos Prezidiumas savo nusistatymą audiencijos klausimu išreiškė 1961 gruodžio 19 dienos posėdžio nutarimu:

1) audiencijos LB vardu siekti, nes jos gavimas ir platesnės sudėties delegacijos nusiuntimas būtų lietuvių laimėjimas;

2) audiencijos gavimu rūpinasi LB Tarybos sudarytoji komisija, bet į ją taip pat kviečiamas prel. J. Balkūnas, kaip politiškai aktyvi bei patyrusi asmenybė, gyvenanti politiniame centre — New Yorke;

3) kadangi ryšium su audiencija yra angažuojama visa JAV Lietuvių Bendruomenė, tad delegacijos sudarymas ir kiti su ja susiję klausimai galutinai sprendžiami atsakingųjų Lietuvių Bendruomenės organų — Tarybos Prezidiumo (pagal Tarybos nutarimą) ir Centro Valdybos;

4) reikia žinoti, ko eidami pas prezidentą siekiame bei norime, todėl audiencijai turi būti labai gerai pasirengta — tokį pasirengimą Prezidiumas supranta atitinkamo memorandumo pagaminimu bei įteikimu (memorandumui paruošti nedelsiant kviečiami politiniai ekspertai, su projektu iš anksto supažindindami visi interesuotieji);

5) audiencijos siekimas bei vykdymas neturi drumsti lietuvių tarpusavio santykių, todėl akcija vykdoma gražiai, taktiškai ir geru tonu.

Šis Prezidiumo nutarimas raštu buvo praneštas su audiencijos vykdymu susijusiems LB organams ir paskiriems asmenims.

Siekiant ryšio su Altu

Kadangi audiencijai buvo statoma sąlyga, kad abu prašytojai (LB ir Altas) turį susitarti ir atsiųsti vieną delegaciją, tad Bendruomenė jieškojo ryšio su Altu. Tai buvo padaryta dviem keliais.

1961 lapkr. 25 LB Tarybos Prezidiumo pirm. St. Barzdukas lankėsi Chicagoj ir matėsi su Alto Vykdomojo Komiteto pirm. L. Šimučiu. Iš Bendruomenės pusės buvo pasiūlyta: bendradarbiaukime, ir šis bendradarbiavimas konkrečiai tesireiškia vienos delegacijos sudarymu. Alto pirmininkas pažadėjo pasitarti su savo bend-

radarbiais ir atsakyti. Atsakymo nesulaukta.

Alto pirmininkui taip pat rašė prel. Balkūnas. Buvo atsakyta: Altas šiuo laiku prezidento audiencijos nejieškąs ir kartu su Bendruomene pas prezidentą eiti nemanąs.

Prel. Balkūnas apie Alto pirmininko atsakymą LB Tarybos Prezzidiumą painformavo 1962 sausio 13 laišku, jame taip pat iškeldamas neaiškumus: jei Altas audiencijos neprašo, tai kas, be Bendruomenės, jos prašo? kaip atsirado Baltuosiuose Rūmuose du lietuvių prašymai? kodėl Baltieji Rūmai sąlygoja Bendruomenės susitarimą su Altu dėl vienos delegacijos?

Turint Alto pirmininko atsakymą, Bendruomenei teliko eiti savo keliu — siekti audiencijos savo vardu.

Atsakinga LB Centro Valdyba

Iš dr. Vileišio pranešimų telefonu ir lietuvių spaudoje aiškėjo, kad audiencija Baltuosiuose Rūmuose gaunama ir gaunama 1962 vasario 16.

Parengiamieji darbai taip pat rodė, kad audiencijos reikalo galutinį išbaigimą reikia suvesti į vienas rankas. Atsakomybę pasiimti turėjo vyriausiasis vykdomasis Bendruomenės organas — Centro Valdyba. Tai, kas anksčiau buvo keliama bei svarstoma pasitarimuose, LB Tarybos Prezidiumas išreiškė 1962 vasario 3 dienos posėdžio nutarimu: 1) laikyti galiojančiu Prezidiumo 1961 gruodžio 19 dienos posėdžio nutarimą, 2) bet tolimesnį audiencijos reikalo tvarkymą suvesti į JAV LB Centro Valdybą, kartu prašant ją apie reikalo eigą informuoti Tarybos Prezidiumą ir kt. interesuotuosius.

Šiame posėdyje Tarybos Prezidiumas taip pat konstatavo dr. Vileišio bei prel. Balkūno išskirtinį vaidmenį audiencija besirūpinant ir ją gaunant, todėl nutarė pareikšti jiems padėką.

Pranešimas lietuvių spaudoje

1962 vasario 1 Draugo 27 nr. pirmame puslapy buvo įdėtas pirmasis tokio turinio pranešimas apie audienciją: "Prezidentas Kennedy priims lietuvių delegaciją. Jungtinių Amerikos Valstybių prezidentas Kennedy, parodydamas lietuviams ypatingą prielankumą ir Lietuvos reikalų supratimą, vasario 16 d., Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo sukaktyje, priims lietuvių delegaciją Baltuosiuose Rūmuose. Apie tai Washingtono įstaigos pranešė Lietuvių Bendruomenės Politinės komisijos pirmininkui dr. Petrui Vileišiui, gyv. Waterbury, Conn., kuris telefonu painformavo mūsų redakciją. Priėmimas įvyks 12 v. dienos. Lietuvių delegacija bus suorganizuota iš įvairių svarbiųjų lietuviškų organizacijų atstovų. Delegaciją sudarys daugiau kaip 20 žmonių, iš įvairių kolonijų. Būsiąs paruoštas memorandumas Lietuvos išlaisvinimo reikalu ir įteiktas prezidentui Kennedy".

Trumpesnė redakcijos žinia apie audienciją taip pat buvo įdėta 1962 vasario 2 Darbininko 9 nr. Kaikurie kiti laikraščiai pranešimus paskelbė savo iniciatyva

Audiencijos klausimas LB Centro Valdyboje

LB Tarybos Prezidiumas pavedimą rūpintis audiencija gavo LB Tarybos sesijos nutarimu: "Žygio į Washingtoną reikalu komisija informuos Tarybos Prezidiumą, ir visa bus daroma su Tarybos Prezidiumo žinia bei pritarimu" (prot. 15 psl.). Šituo keliu atsirado LB Tarybos Prezidiumo 1961 gruodžio 19 ir vasario 3 posėdžių nutarimai.

Negalėjo nuošaliai nuo reikalo taip pat laikytis ir LB Centro Valdyba, kuri LB įstatų įpareigojama vadovauti Bendruomenės veiklai ir yra atsakinga už LB Tarybos nutarimų vykdymą (47 str.). Centro Valdyba buvo visą laiką informuojama dr. Vileišio ir LB Tarybos Prezidiumo.

LB Centro Valdyba audiencijos klausimą svarstė 1961 lapkričio 20

dienos posėdy. Čia buvo prieita prie išvados, kad klausimas yra labai opus ir galįs kelti veiksnių nesutarimus, kas, be abejo, nebūtų naudinga bendrajam lietuviškam veikimui. Todėl pasinaudodama Vliko kvietimu į New Yorke 1961 lapkričio 25-26 dienomis vykstančią sesiją, LB Centro Valdyba nutarė į šią sesiją deleguoti vicepirm. inž. V. Adamkavičių, kuriam taip pat pavedė aiškintis ir audiencijos reikalą.

V. Adamkavičius apie savo kelionę ir jos vaisius parašė platų pranešimą, kuris buvo įteiktas PLB Valdybos pirm. dr. J. Sungailai, JAV LB Tarybos Prezzidiumo pirm. St. Barzdukui ir JAV LB Centro Valdybos pirm. J. Jasaičiui.

Pranešime audiencijos reikalu konstatuota: 1) buvo susipažinta su dr. Vileišio turimu sen. Doddo laišku (senatorius tarpininkavo audiencijai gauti) — paprašius pasimatymo su prezidentu LB atstovams, gautas Baltųjų Rūmų atsakymas, kad audiencijai kliūčių nesą, bet kadangi audiencijos taip pat prašąs ir Altas, tad patariama susitarti dėl vienos delegacijos sudarymo; 2) laiške neminima data ir kitos audiencijos detalės; 3) iš laiško nematyti, kas audiencijos pirmasis (LB ar Altas) prašęs; 4) dr. Vileišiui Vliko sesijoj iššaukiamai laikantis, čia dalyvavęs Alto Vykd. Komiteto sekr. dr. P. Grigaitis, išdėstęs savuosius samprotavimus, oficialiai pareiškė, kad Altas į jokias delegacijas nesidėsiąs.

CV vicepirmininkas savo pranešime taip pat pastebėjo: LB Centro Valdyba, susiderinusi su LB Tarybos Prezidiumu, turėtų tučtuojau padaryti atitinkamus patvarkymus, pavesdama audiencijos reikalą atsakingiems pareigūnams ir viešai deklaruodama LB vaidmenį šiuose užsimojimuose.

Ryšium su Kalėdų šventėmis ir prezidento kelionėmis audiencijos klausimas aptilo.

1962 sausio 30 d. 6:30 val. vak. CV pirmininkui J. Jasaičiui paskambino dr. Vileišis iš naujo: audiencija Washingtone gauta, delegacija sudarinėjama, kokių nors susitarimų su Altu nereikią. CV pirm. Jasaitis į tai atsakė: džiaugiąsis dr. Vileišio pastangomis, jį sveikinąs, tačiau delegatai turį būti kviečiami Centro Valdybos vardu.

Ryšium su dr. Vileišio pranešimu spaudoje apie audiencijos gavimą, 1962 vasario 1 audiencijos klausimo aptarti susirinko keturi LB Centro Valdybos nariai — J. Jasaitis, V. Adamkavičius, Z. Dailidka ir A. Kėželis. Konstatavus, kad LB Tarybos New Yorko 1961 rugsėjo 2-3 sesijoje sudarytai komisijai tebuvo pavestas tik laikinis konkretus uždavinys — išrūpinti JAV prezidento audienciją, toliau pasitarime buvo pasisakyta kompetencijų reikalu. Iš pasikalbėjimų telefonu su LB Tarybos Prezidiumo pirmininku sužinojusi, kad Prezidiumas yra apsisprendęs tolimesnį audiencijos reikalo tvarkymą suvesti į vienas rankas, LB Centro Valdyba priėjo prie vieningos nuomonės, kad ji tesanti vienintelis LB organas, kuris pagal įstatus yra kompetentingas vykdyti ir audiencijos reikalą. Atsižvelgdama į tai, kad dr. Vileišis daug kur buvo viešai angažavęsis Bendruomenės vardu, LB Centro Valdyba nutarė jį painformuoti apie savo sprendimus ir prašyti atsiųsti visą jo turimą audienciją liečiančią medžiagą.

Toliau buvo svarstomas delegacijos klausimas. LB Centro Valdyba vienbalsiai pasisakė už Alto dalyvavimą delegacijoje. Buvo nutarta Altą kviesti į bendrą pasitarimą. Nujaučiant tarimosi sunkumus neturint dokumentų, buvo nutarta skambinti dr. Vileišiui, kad dokumentus ko greičiausiai išsiųstų. Neradus jo namuose, jam buvo išsiųsta telegrama: "Congratulations. Must receive all, repeat, all letters regarding audience by tomorrow. Cannot proceed without. Do not make further public statements until cleared by us. Jasaitis".

Be to, A. Kėželiui buvo pavesta

vasario 2 paskambinti dr. Vileišiui ir pareikšti: 1) padėką už atliktą darbą, 2) painformuoti, kad tolimesnė delegacijos kontrolė bus LB Centro Valdybos rankose, 3) būtina, kad visi jo turimi audiencijos reikalu raštai būtų tuoj pat persiųsti LB Centro Valdybai, 4) kad ne vėliau kaip iki vasario 6, antradienio, LB Centro Valdybai reikia turėti visus jo kviestus delegacijos kandidatus.

A. Kėželis vasario 2 su dr. Vileišiu telefonu susisiekė ir LB Centro Valdybos pareiškimą perdavė. Dr. Vileišis taip pat pasisakė naktį gavęs ir CV telegramą.

Dr. Vileišis A. Kėželiui prisipažino jokio rašto dėl delegacijos priėmimo neturįs.

Telefonu buvo padiktuotas delegacijos kandidatų sąrašas: Dr. P. Vileišis, prel. J. Balkūnas, St. Barzdukas, Alg. Nasvytis, J. Jasaitis. E. Bartkus, V. Abraitis, Susanne P. Shallna, Charles S. Cheleden, R. Boris, Mrs. Bieliukas, Jack J. Stukas, Kasimer F. Paulis, W. Laukaitis, P. Dargis (kviestas, atsakymo negauta), Dr. P. Kisielius (numatytas), V. Izbickas, J .Moskevich Sr., J. Pakel (numatytas), J. Šlepetys, J. Grigalus (kviestas, atsakymo negauta), Alena Devenis, J. Jodelė, Dr. K. Šidlauskas (numatytas), S. Sužiedėlis, prel. Pr. Juras (numatytas), A. Rudis (kviestas, atsakymo negauta), W. Chase, K. Bagdonas, Liet. Stud. Sąjungos pirm Rimas, Sk. Makaitis, T. Mack, L. Šimutis,(numatytas), Dr. P. Grigaitis (numatytas).

Dr. Vileišis dėl šio sąrašo LB Centro Valdybai paliko "laisvas rankas" — ji galėjo jį priimti, keisti, papildyti. Šioj vietoj reikia pastebėti, kad sąrašo klausimą 1962 vasario 3 dienos posėdy taip pat svarstė ir LB Tarybos Prezidiumas, kuris Centro Valdybai pateikė tokių sugestijų: 1) Dr. Vileišio pasiūlytą sąrašą peržiūrėti, 2) jį papildyti Bendruomenės, meno, jaunimo, moterų gyvaisiais žmonėmis — buvo pasiūlyti V. Adamkavičius, Alf. Mikulskis, A. Dundzzila, Dr. V. Vygantas, Dr. V. Vardys, Dr. A. Razma, L. Valiukas.

Pas Alto pirmininką

LB Centro Valdybai, perėmusiai audiencijos reikalų tolimesnį tvarkymą, rūpėjo ypačiai du dalykai — kad ji būtų naudinga Lietuvos laisvės kovai, kad ji pakeltų lietuvių išeivijos dvasią ir nuotaikas. Dėl to turėjo viskas darniai ir tvarkingai praeiti.

Deja, pirmąją baimę sukėlė Naujienų vasario 2 vedamasis, kur pasirodė pirmieji pavojaus ženklai. Dėl to, LB Centro Valdybos pritarimu, 1962 vasario 2 vicepirmininkas V. Adamkavičius nuvyko pas Alto Vykd. Komiteto pirmininką L. Šimutį. Pranešęs apie audiencijos tolimesnio tvarkymo perėmimą į LB Centro Valdybos rankas ir priminęs, jog esą duomenų, kad ir Altas aiškinąsis audiencijos reikalus Washingtone, Adamkavičius pasiūlė šaukti Alto Vykd. Komiteto ir LB Centro Valdybos bendrą posėdį audiencijos klausimui aptarti.

Buvo susitarta rinktis 1962 vasario 3 d. 1 val. po pietų Naujienų redakcijos patalpose.

LB Centro Valdyba, priėmusi dr. Vileišio tvirtinimą apie audienciją kaip neabejotiną faktą, nors ir neturėdama audiencijos paliudijimo raštu, ėjo į šį posėdį kaip vadovaująs partneris. Buvo apsispręsta siūlyti plačios apimties delegaciją, įtraukiant į ją mūsų visų veiksnių, kultūros, jaunimo, moterų atstovus, laikraščių redaktorius.

Eita su pasiryžimu visus jungti Lietuvos Nepriklausomybės šventės — Vasario 16 dienos proga.

Bendras posėdis su Altu

Posėdis įvyko 1962 vasario 3.

Dalyvavo: LB Centro valdybos nariai J. Jasaitis, V. Adamkavičius, Z. Dailidka, vėliau A. Kėželis, Alto Vykd. Komiteto nariai L. Šimutis, dr.

P. Grigaitis, E. Bartkus ir techn. sekr. J. Talalas.

Posėdį atidarė Alto pirm. L. Šimutis.

E. Bartkus išryškino šio susitikimo reikšmę.

Paprašęs balso, dr. P. Grigaitis sakė: Jam skambinęs iš Washingtono DC David Martin, senatoriaus Dodd (Conn.) administrativ assistent. Keturiasdešimt min. trukusiame pasikalbėjime jis pranešęs, kad dr. P. Vileišis dar neturįs jokios audiencijos. Washingtone apgailestaują buvę suklaidinti tokio asmens, kaip dr. Vileišis, ir atsiprašą, kad buvusi apeita Amerikos Lietuvių Taryba. Norint išvengti tolimesnių nesusipratimų, siūlitina iki šio vakaro 5 val. Alto ir LB vadovybėms susitarti dėl vienos delegacijos, kuri būsianti pristatyta Baltiesiems Rūmams.

Ta pačia proga dr. Grigaitis pasiūlė čia pat kambary esančiu telefonu susisiekti su David Martin ir davė jo numerį.

Padėtis LB atstovams buvo nemaloni, tikrovė sunkiai įtikima. Naudotis telefonu ir parodyti Washingtonui, kad lietuvis nepasitiki lietuviu, buvo gėdinga. Todėl LB atstovai į Washingtoną neskambino, juo labiau, kad dr. Grigaitis čia pat tvirtino, jog LB žmogus galėsiąs iš šių pačių patalpų prieš penktą val. vakaro, visiems girdint ir matant, perduoti sutartąjį delegatų sąrašą.

Delegacijos sudarymas

Alto pusė siūlė delegaciją sudaryti iš penkių asmenų su vienu LB atstovu. Bendruomenei buvo nepriimtina. Tada pasiūlė dvylikos asmenų delegaciją su dviem LB atstovais. Bet delegacijoj negalėsią būti dr. Vileišio, nes Washingtonas pareiškęs, jog jis esąs "persona non grata". Bendruomenė pasisakė prieš 12 asmenų sąrašą ir pasipriešino dr. Vileišio išbraukimui.

Buvo paprašyta 20 min. pertrauka susidariusiai padėčiai svarstyti. Šiuo metu į posėdį atvyko Kėželis. Apsvarsčius tragišką dr. Vileišio paskubėjimą paskelbti audiencijos gavimą jos neturint, buvo nutarta neatsisakyti nuo delegacijos sudarymo plačiu visuomeninės reprezentacijos pagrindu, reikalauti dr. Vileišio įtraukimo į delegacijos sudėtį, siekti nutarimo, kad delegacija nėra LB ar Alto, bet Amerikos lietuvių delegacija, sudaryta abiejų vadovybių bendru susitarimu, reikalauti, kad vienu delegacijos kalbėtoju būtų prel. Balkūnas.

Posėdžiui prasidėjus, visi LB atstovų įtikinėjimai bei apeliavimas plėsti delegaciją nedavė jokių vaisių. Dr. Grigaitis griežtai priešinosi, teigdamas, kad Amerikos Lietuvių Taryba atstovaujanti visai Amerikos lietuvių visuomenei, kiti veiksniai negalį kvalifikuotis, nes tai esanti Amerikos lietuvių piliečių delegacija. Bendruomenė šį kartą priimama, kadangi susidėjusios tokios aplinkybės.

Kitiems Alto Vykd. Komiteto nariams tyliai tam pritariant, LB teko jieškoti kito kelio: negalint pravesti klausimo organizacijų plotme, pradėta derėtis dėl asmenų. Buvo pasiūlytas toks delegacijos sudarymo principas: Alto Vykd. Komitetas — 4, LB CV ir Preziduimas — 4, Alto Inf. Centro direktorė — I, Altą sudarančių grupių pirmininkai — 4, susivienijimų pirmininkai — 2, prel. Balkūnas — 1. Bendruomenė reikalavo sau dar dviejų atstovų, ir po ilgų bei karštų ginčų tas reikalavimas buvo patenkintas. Didelio spaudimo susilaukęs iš LB pusės, dr. Grigaitis į sąrašą įtraukti taip pat sutiko ir dr. Vileišį.

Kiti susitarimai

Be vargo buvo susitarta dėl delegacijos vardo — buvo priimtas LB siūlymas.

Buvo sutarta, ypač smarkiai to reikalaujant Alto sekretoriui, kad de-

Zigmas Dailidka
JAV Lietuvių Bendruomenės Centro Valdybos iždininkas

Inž. Valdas Adamkavičius
JAV Lietuvių Bendruomenės Centro Valdybos vicepirmininkas

Adv. Algimantas Kėželis
JAV Liet. B-nės Centro Valdybos narys teisiniams reikalams

legacijos sudėtis nebūsianti viešai skelbiama iki vasario 15.

Buvo sutarta, kad dėl laiko stokos dabar audiencijos tvarka, kalbėtojai ir kt. būsią nustatyta sekančiame bendrame posėdyje.

Alto siūlymu, buvo sutarta, kad už delegacijos memorandumo paruošimą yra atsakingi dr. Grigaitis ir inž. Adamkavičius.

Buvo sutarta, kad dr. Grigaitis ir CV pirm. Jasaitis kalbėsis su Washingtonu tuojau po šio posėdžio.

Pasikalbėjimas su Washingtonu

Atėjus laikui kalbėtis su Washingtonu, dr. Grigaitis kartu su juo einančiam CV pirm. Jasaičiui pareiškė, kad jam kalbantis, už jo nugaros niekas nestovėsiąs. Kai dr. Grigaitis baigsiąs, tai pakviesiąs Jasaitį, ir jis tada galėsiąs kalbėtis.

Dr. Grigaitis išėjo iš pasitarimų kambario, paskui save užsidarydamas duris. Tai buvo pirmasis skambutis, kad kažkas prasideda.

Praėjo daugiau kaip pusvalandis, kai dr. Grigaitis grįžo. Užuot kvietęs kalbėtis Jasaitį, dr. Grigaitis pareiškė, kad jis jau pakalbėjęs ir kitam kalbėtis nesą reikalo...

Nepasitenkinimas

Bendruomenės pusėj kilo triukšmas. Jis dar padidėjo pranešus, kad dr. Vileišis, kaip persona non grata, Washingtone nepageidaujamas, dėl to jo pavardė iš sąrašo išbraukta ir telefonu neperduota.

Tolimesnis posėdžiavimas buvo neįmanomas. LB atstovai apsisprendė pirmadienio, vasario 5, rytą kalbėtis su David Martin ir aiškintis tiesiogiai.

Pirmieji susitarimai buvo sulaužyti čia pat, dar iš posėdžio kambario neišėjus. Nė vienas Alto Vykd. Komiteto narys dėl to neprotestavo.

Po ilgų 5 val. posėdis buvo nutrauktas.

Informuojamas LB Tarybos Prezidiumas

Apie įvykusį posėdį tuojau pat buvo painformuotas (telefonu) LB Tarybos Prezidiumas, aiškinantis, ką daryti ir kiek toli galima tokiu keliu eiti. Susitarta: kalbėtis tiesiogiai su D. Martin ir audiencijos negriauti dėl tarpusavio nesutarimų, nes JAV prezidento lietuvių delegacijos priėmimas yra lietuvių tautai reikšmingas įvykis.

Kalbamasi su D. Martin

Su D. Martin Washingtone V. Adamkavičius susisiekė vasario 5 4:15 val. po pietų.

Iš pirmųjų D. Martin žožių paaiškėjo, jog Washingtone džiaugiamasi dėl vienos jungtinės delegacijos sudarymo. Taip pat jis pranešė, kad kartu su Allen buvo nuvykęs 4 val. į Baltuosius Rūmus ir ten **oficialai pirmą kartą įregistravo lietuvių delegaciją pas priėmimų sekretorių ir oficialiai įregistravo delegacijos priėmimą Baltuosiuose Rūmuose 1962 vasario 16 dieną 12 val. dienos metu** (apie tai jis taip pat pažadėjo tuoj pat painformuoti ir Alto raštinę).

Iš tolimesnio pasikalbėjimo paaiškėjo kiti būdingi ir visam šiam įvykiui reikšmingi faktai:

1) Dr. Vileišis nebuvo gavęs iš Baltųjų Rūmų priėmimų direktoriaus jokio oficialaus dokumento, liudijančio, kad delegacijos priėmimas įregistruotas vasario 16 d. 12 val. Dr. Vileišiui tik per tarpininką (D. Martin) buvę pasakyta, kad audiencijai vasario 16 kliūčių nesą ir kad lietuviai galėsią būti priimti.

2) Į šį reikalą įsiterpus Altui, jo apmokamas žmogus Allen, ilgus metus Altui talkininkaująs (anksčiau buvęs Baltųjų Rūmų korespondentas), susirišo su D. Martin ir jam įrodė, kad pastarasis dabar talkininkaująs ne "tai grupei". Allen net parūpino ir sen. Dodd raštinei įteikė dokumentus, rodančius, kad Altas jau ilgus metus atstovaująs Amerikos lietuviams Baltuosiuose Rūmuose. Allen pasirūpino dr. Vileišį parodyti nepatikimu asmenimi: dr. Vileišis esąs respublikonas, o sen. Dodd prisistatęs demokratu — vadinasi, sakęs netiesą. Šitam faktui paremti Allen parūpinęs ir rašytinį pareiškimą (affidavit). Allen pasiūlęs Martinui susirišti su dr. Grigaičiu jo pateiktai informacijai patikrinti — štai kaip atsiradęs anas garsusis telefoninis pasikalbėjimas, apie kurį dr. Grigaitis pasakojo vasario 3 posėdy.

3) D. Martinui, vedusiam pasitarimus su dr. Vileišiu ir prel. Balkūnu dėl audiencijos, buvę nepatogu atstumti Alto grupę, todėl jis pasiūlęs sudaryti bendrą delegaciją.

4) Reikia pabrėžtinai išryškinti faktą, kad audiencijos oficialiai negavę nei dr. Vileišis, nei Altas. Audiencija buvo įregistruota tik dviem tarpininkam (Martin ir Allen) vasario 5 nuvykus į Baltuosius Rūmus ir ten pristačius vieną delegaciją, atstovaujančią abiem pusėm. Visi iki to laiko skelbti pranešimai ir veiksmai tebuvę paremti tarpininkų pareiškimais. Tiesa, dr. Vileišis lapkričio mėn. buvo gavęs sen. Dodd raštinės rašytinį pranešimą apie galimą LB delegacijos priėmimą, nenurodantį datos, bet pageidaujantį susitarimo su Altu.

5) Esant tokiai padėčiai, Martin reiškė pageidavimą tolimesnį ryšį dėl delegacijos priėmimo laikyti per abiejų organizacijų centrą (juo jis laikė Alto raštinę Chicagoj) ir pageidavo, kad LB atšauktų dr. Vileišį kaip tolimesnį ryšininką.

6) Martin tiesiogiai nepasakė, kad dr. Vileišis yra persona non grata.

Delegacijos papildymas

LB atstovai pastebėjo, kad delegacijoj nėra nė vieno asmens iš Massachusetts, o tai buvo reikalinga politiškai, nes prezidentas Kennedy yra iš tos valstybės. Altui buvo pasiūly-

tas adv. Grigalus, kaip senas prezidento pažįstamas. Dr. Grigaitis kartu su Grigalum pageidavo ir J. Sondos, Keleivio redaktoriaus. Pageidavimas buvo susietas su sąlyga: jei nebūsią pritarta Sondos kandidatūrai, tai nereikalingas nė Grigalus. Šituo keliu delegacijoj atsirado Sonda.

Prel. Balkūnas pasitraukia

Prieš einant į antrąjį posėdį, LB atstovams buvo būtina gauti prel. Balkūno sutikimą būti delegacijos kalbėtoju. Susisiekus telefonu, paaiškėjo, kad prel. Balkūnas pasitraukia iš delegacijos, nes pašalinant iš jos dr. Vileišį, jo dalyvavimas moraliai būtų nepateisinamas. Visa Alto laikysena yra įžeidžianti, todėl jis galvojąs taip pat pasitraukti ir iš Alto. Bendruomenei negalint dr. Vileišio apginti, jis pasitrauksiąs ir iš LB institucijų.

Tik paaiškinus pasikalbėjimų eigą su Altu ir Martinu, prel. Balkūnas pažadėjo sekančią dieną (su juo buvo kalbamasi II. 8) pats paskambinti į Washingtoną ir tada pranešti galutinį savo nusistatymą.

Vasario 9 d. 5:10 val. vak. prel. Balkūnas pranešė Chicagon, kad po pasikalbėjimo su Martinu jis nematąs prasmės pasilikti delegacijoje, nes dr. Vileišis iš jos išmestas.

Pagal Martiną nieko neturima prieš dr. Vileišį, kad jis būtų delegacijos nariu — jis nesąs jokia persona non grata.

Gavus tokią žinią, su prel. Balkūnu buvo sutarta, kad Bendruomenė griežtai reikalausianti dr. Vileišio grąžinimo į delegaciją, kadangi jis išmestas remiantis sufabrikuotu tvirtinimu. Jei šitai pavyksią, tai prel. Balkūnas grįšiąs į delegaciją.

Bet prel. Balkūnas išreiškė pageidavimą nepertempti stygos, nes audiencijos sugriovimas nebebūtų naudingas.

Dėl Vileišio Alto pirmininkui

LB Tarybos Prezidiumo pirm. St. Barzdukas dėl dr. Vileišio vasario 8 Alto Vykd. Komiteto pirmininkui L. Šimučiui rašė:

Nėra kokia paslaptis, kad audiencijos mintį iškėlė ir jai įgyvendinti daug ir nuoširdžiai dirbo LB Tarybos narys dr. P. Vileišis. Daugiau: be jo pastangų Amerikos lietuvių deelgacija į Washingtoną šiandien nevažiuotų, kaip nevažiuodavo ankstesniais metais. O kaip mes pasielgėm su dr. Vileišiu? Kaip įvertinome jo visus žygius ir neabejotinus nuopelnus?

Esame painformuoti, kaip dr. Vileišio atžvilgiu laikėsi Alto žmonės 1962 vasario 3 dienos bendrame posėdy: jo pastangos ir jų rezultatai buvo palaikyti blefu, o jis pats parodytas persona non grata! LB Centro Valdybos žmonių pastangos jį ginti ir apginti atsimušė į Tamstos ir dr. Grigaičio veto. Bendruomenė čia skaudžiai pralaimėjo, nes neapgynė žmoniškumo ir garbės, leisdama suniekinti ir už durų išmesti kad ir nevisai tobulai veikusį, bet nuoširdų ir dorą lietuvį patriotą. Šita gėdos dėmė iš dalies galėtų būti sušvelninta dr. Vileišį pakviečiant į delegaciją, o jai ateity pašalinti reikės naujų pastangų ir didelio darbo. Tai turės būti Bendruomenės žmonių uždavinys, nes žmonėmis žaisti negalima. Būtume patenkinti, jei ir Tamsta imtumeis iniciatyvos atitaisyti dr. Vileišiui padarytą skriaudą ir neteisybę.

„Komunikatas" Naujienose

Vasario 9 d. Naujienų 34 nr. pirmame puslapy pasirodė pranešimas: „Alto vadovaujami atstovai atvyks į Baltuosius Rūmus vasario 16 dieną. 12 valandą, Jungtinių Valstybių prezidentas John F. Kennedy, norėdamas prisidėti prie Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo minėjimo, priims Baltajame name lietuvių delegaciją, vadovaujamą Amerikos Lietuvių Tarybos. Baltasis namas pavedė Dr. P. Grigaičiui, Alto sekretoriui, išsiuntinėti patvirtintos delegacijos na-

riams kvietimus atsilankyti pas Prezidentą minėtu laiku. Kvietimai delegacijos nariams buvo išsiuntinėti paštu".

Dėl vadovavimo dar nebuvo tartasi ir susitarta, o Baltųjų Rūmų vasario 7 d. raštu dr. Grigaitis prašytas pristatyti tiktai sąrašą delegatų, kurie dalyvaus vasario 16 priėmime (raštą pasirašė Kenneth O'Donnell, jo nuorašą turi LB).

Tai buvo vienašališkas dr. Grigaičio veiksmas, ir prieš jį LB įteikė griežtą protestą. Dr. Grigaitis protestą atmetė: esą, LB sumaišiusi Alto sekretoriaus ir laikraščio redaktoriaus funkcijas; dienraštis galįs dėti įvairius pranešimus, ir už juos Alto sekretorius nesąs atsakingas.

Tada LB atstovai įteikė dr. Grigaičiui, kaip laikraščio redaktoriui, įdėtojo pranešimo atitaisymą. Bet redaktorius dr. Grigaitis atitaisymo nedėjo.

Posėdžio nereikia

Vasario 10 d. 9 val. rytą LB painformavo dr. Grigaitį apie pasikalbėjimus su prel. Balkūnu ir prel. Balkūno sprendimus. Dr. Grigaitis šiai informacijai neskyrė nė mažiausio dėmesio.

Šia pačia proga dr. Grigaitis taip pat pranešė LB atstovui, kad, esant maža laiko, jis susitaręs su pirmininku Šimučiu antrojo bendrojo posėdžio nešaukti, nes vistiek viskas jau sutvarkyta. Apie tai oficialiai LB dar painformuosiąs ir Šimutis.

Tada 10 val. rytą pas Alto Vykd. Komiteto pirm. Šimutį nuvyko LB CV nariai Adamkavičius ir Dailidka. Jie pranešė prel. Balkūno nusistatymą ir paprašė kaip galima greičiau sušaukti bendrą posėdį. Ilgai įrodinėtas šio posėdžio reikalingumas. Tada pirm. Šimutis paskambino dr. Grigaičiui. Nors dr. Grigaitis ir priešinosi, buvo susitarta posėdį šaukti vasario 12 d. 7 val. vak. Naujienų patalpose.

Bendruomenės išvados: kelių dienų įvykiai rodė, kad dr. Grigaitis vienintelis dominuoja Alto Vykd. Komitete, visa daro Bendruomenei nustumti ir Altui iškišti į priekį, sauvališkai informuoja per Naujienas visuomenę, nesiskaitydamas nei su faktais, nei su susitarimais.

II-asis Bendras posėdis

Įvyko vasario 12.

19:17 val. prasidėjusiame posėdy dalyvavo: Adamkavičius, Dailidka, Kėželis, Šimutis, Grigaitis, Vaidyla, techn. sekr. Talalas.

Alto pirm. Šimutis klausimus svarstyti pasiūlė tokia tvarka: 1) audiencijos procedūros nustatymas, 2) delegacijos papildymas, 3) memorandumas.

LB CV vicepirm. **Adamkaviččius** padaro tokį pareiškimą: Kadangi procedūros reikalai glaudžiai susiję su delegacijos narių dalyvavimu, tad jis turįs pasakyti, kad prel. Balkūnas iš delegacijos pasitraukęs, nes Altas pažeidęs žmoniškumo ir betkokio bendradarbiavimo principus. Iš pasikalbėjimų su prel. Balkūnu paaiškėję, kad dr. Grigaičio teigimas apie dr. Vileišio nepriimtinumą Washingtonui tesąs mitas, o jo tvirtinimas apie dr. Vileišį kaip persona non grata tesąs prasilenkimas su tiesa. Visų šių faktų akivaizdoj LB Centro Valdyba oficialiai reikalauja dr. Vileišį grąžinti į delegaciją, o grąžinimas savaime taip pat išspręs ir prel. Balkūno klausimą. Tada būsią galima tartis ir dėl audiencijos tvarkos.

Dr. Grigaitis atsakė paneigiąs betkada sakęs, kad dr. Vileišis esąs persona non grata, ir puolė Adamkavičių, kad jis iš posėdžio išnešąs netikras žinias. "Apskritai kokia begali būti kalba apie "persona", kai dr. Vileišis nesąs jokia persona. Žinoma, prel. Balkūną tai jau galima laikyti persona".

Posėdžio dalyviai didžiai nustebo dėl tokio paneigimo ankstyvesnių tvirtinimų, kuriais pasiremiant dr. Vileišis ir buvo stumiamas iš delegacijos.

Priminęs, kad dr. Vileišis visą laiką kenkęs Altui, dr. Grigaitis dabar reikalavo nutraukti kalbas apie delegacijos papildymą, tvirtindamas, kad Baltieji Rūmai esą pareiškę, jog sąrašas uždarytas.

Adamkavičius reagavo pareikšdamas: jei esąs paneigtas ankstyvesnis tvirtinimas, kad dr. Vileišis esąs persona non grata, tai negalima taip pat tikėti ir šiuo dr. Grigaičio tvirtinimu, kad delegatų sąrašas jau uždarytas.

Varnas su Žirguliu

LB atstovai paprašė paaiškinti, kaip delegacijos sudėty atsiradęs A. Varnas. Paaiškino dr. Grigaitis: Vasario 7 Baltieji Rūmai gavę New Yorko mero Wagnerio prašymą įtraukti į delegaciją A. Varną. Prašymas buvęs perduotas Alto raštinei. Susitarus dr. Grigaičiui ir CV pirm. Jasaičiui, Washingtono mandagiam spaudimui nusileista.

Bet kitą dieną Alto sekretoriui taip pat paskambinęs ir K. Žirgulis: jis kalbėjęs su National Democratic Committee Washingtone dėl galimybės patekti į delegaciją, bet buvęs nukreiptas į Chicagą ir kalbėjęsis su dr. Grigaičiu. Žirguliui buvę pasakyta, kad sąrašas uždarytas.

Būdinga smulkmena: nepatekęs į deelgaciją, K. Žirgulis II.13 11:40 val. skambino į Draugo redakciją pirm. Šimučiui (tuo metu ten buvo ir Adamkavičius), pareikšdamas žinias, kad dėl techniškų kliūčių pervėlu patekti į delegaciją, bet jis įspėjąs Šimutį ir kitus delegacijos narius, kad jie, nuėję pas prezidentą, neprašytų... milijono dol. Lietuvos laisvinimo reikalams, neprašytų pradėti atominio karo ir kt.

Niekados!

Vėl grįžtama prie dr. Vileišio klausimo.

Z. Dailidka: Dr. Grigaitis savo nusistatymą neįsileisti dr. Vileišio grindžiąs jo priešiškumu Altui ir kaltina jį nenuoširdumu lietuviškumui. Betgi tą patį galima taikyti ir dr. Grigaičiui, užsispiriančiam dėl vieno žmogaus.

Dr. Grigaitis nutraukdamas: Jūs manęs nemokysite lietuviškumo, aš to nepakęsiu!

M. Vaidyla: Ginčijamės dėl mažmožių. Tai sena istorija, taip dėjos ir seniau. Niekad visų nepatenkinsim. Reikia derintis. Jei reikia ką nors paaukoti — paaukokime. Darykime tai tyliai, niekas apie tai nežinos. Sekdamas pasiruošimą audiencijai, galiu pasakyti, kad Vileišis darė cirką. Visai be reikalo jūs jį ginate. Prisibijau, kad Vileišis pridarys ir taip triukšmo. Paaukokime jį, vėliau išsiaiškinsime. Negalime žygio taip pat aukoti ir dėl Balkūno. Koncentruokimės pačiam žygiui. Statykime lietuviškumą augščiau už asmeniškumus. Baikime šį reikalą ir eikime toliau.

Iš **LB pusės** buvo pastebėta, kad Vaidylos lietuviškumo ir asmeniškumo klausimas turi būti lygiai taikomas abiem pusėm. LB grąžino šiuos žodžius Altui, nors jie buvo skiriami Bendruomenei.

Pirm. L. Šimutis: Šitaip reikalo baigti negalima. Prel. Balkūnas Bendruomenėje dar jaunas žmogus, Alte jis jau seniai. Jis lojalus Altui. Jis vertingas ir reikalingas abiem pusėm. Geriau aš pats pasitrauksiu prel. Balkūno naudai, nes noriu jį matyti delegacijoje.

Bet svarstydami šį klausimą, neužmirškime vieno fakto, kad po kelių dienų turime būti Washingtone. Jei Vileišio klausimą rišime su Balkūnu, tai ir techniškai jau nepajėgsime jo sutvarkyti. Saugumo organai nesuspės Vileišiui duoti leidimo. Todėl pakartotinai siūlau kviesti Balkūną ir šį kartą jau šio posėdžio vardu, parašydami jam raštą. Tai mane verčia daryti Balkūno praeities nuopelnai Altui, tai reikia padaryti visuomenės vieningumui išlaikyti.

Dr. Grigaitis: kategoriškai protes-

tuoju! Balkūnas organizavo delegaciją, priešingą Altui. Jis nerado reikalo su Tarybos pareigūnais pasitarti, o dabar turime jam rašyti. Jokio extra kvietimo! Suprantu Šimučio padėtį, bet mums čia nėra reikalo į tai atsižvelgti. Aš protestuoju net prieš Balkūno kvietimą Alto vardu, atsisakau tokį laišką pasirašyti.

Vaidyla siūlo Šimučiui rašyti asmeniškai. Šimutis sako savo siūlymo neatsiimsiąs, ir šis posėdis turįs siekti kad prel. Balkūnas delegacijoj dalyvautų, nesiedamas savo dalyvavimo su dr. Vileišiu. Adamkavičius pastebi, kad prel. Balkūno kvietimas, atjungiant dr. Vileišį, norimų vaisių neduosiąs — grąžinkime delegacijon dr. Vileišį, ir klausimas išsispręsiąs automatiškai. Dr. Grigaitis vėl protestuoja — toks klausimo svarstymas žeminąs visą šią organizaciją, ir visos diskusijos esančios ne vietoj. Vaidyla vėl siūlo užmiršti Balkūną ir Vileišį. Kas norįs rašyti asmeniškai — terašąs. Opozicija (taikyta LB) tegul nusiramina, ir eikime toliau.

Pusantros valandos įkaitusių derybų vaisių nedavė, ir LB atstovas paprašė protokoluoti tokį pareiškimą:

> "Visiško nesutarimo akivaizdoje LB laiko prelato Balkūno ir dr. P. Vileišio klausimą šiuo momentu neišsprendžiamą, todėl, neatsisakydama tų dviejų asmenų įtraukimo į delegaciją, siūlo šį klausimą nutraukti svarstyti, nes liko visa eilė svarbių klausimų, kurių išsprendimas šią naktį yra būtinas".

LB atstovams prašant, sutariama keisti darbotvarkės eigą, pradedamas memorandumo svarstymas.

Memorandumas

Dr. Grigaitis praneša, kad memorandumas nesąs galutinai išbaigtas, bet jau parašytas. Pastebėjo, kad gavęs taip pat memorandumo projektą ir iš Adamkavičiaus (jis buvo dr. Grigaičiui įteiktas II.8) ir jį perskaitęs.

Tada dr. Grigaitis perskaitė savo projektą.

Diskusijose buvo padaryta pagrįstų pastabų, nurodyta eilė trūkumų. Pvz. buvo pasiūlyta pašalinti iš memorandumo asmeniškumo atspalvį, išleisti aiškinimus apie Sovietų Sąjungos vidaus santvarką, stipriau iškelti kolonializmo klausimą ir kt.

Visas pastabas dr. Grigaitis žadėjo imti dėmesin ir pagal jas pertvarkyti memorandumą.

A. Kėželis iškėlė reikalą susipažinti su galutine redakcija.

Buvo atsakyta, kad tai esą visiškai nereikalinga. Be to, tuo būtų reiškiamas taip pat nepasitikėjimas autorium.

Kėželis: toliau pasitikėti nebegalima, nes visa, kas iki dabar vykę, tokį pasitikėjimą naikiną.

Į tai nebuvo reaguota.

LB atstovams prisispyrus reikalaujant matyti galutinę redakciją, pirm. Šimutis siūlo pagal ankstyvesnį susitarimą memorandumo autoriams susieiti dar kartą ir peržiūrėti galutinę redakciją (nebuvo laikomasi ir šio ankstyvesnio susitarimo", nes dr. Grigaitis, ruošdamas savo projektą, visiškai paneigė LB pasiūlytąjį, apie tai posėdžio net nepainformavo).

Memorandumo klausimas baigiamas susitarimu, kad galutinė redakcija išbaigiama vasario 13 ir memorandumas atiduodamas spausdinti, nes Alto Vykd. Komiteto trys nariai (Šimutis, Grigaitis, Vaidyla) vasario 14 d. 15:30 val. išvyksta traukiniu į Washingtoną ir išsiveža memorandumą.

"Procedūra aiški"

Į posėdį atvyksta anksčiau nedalyvavęs LB CV pirm. Jasaitis. Vicepirm. Adamkavičius jį painformuoja apie posėdžio eigą (atskirame kambaryje).

Iš posėdžio išvyksta Vaidyla.

Pradedant svarstyti procedūros klausimą, Alto Vykd. Komiteto sekr. dr. Grigaitis tuoj pat pareiškia, kad procedūra aiški: Altas vadovauja delegacijai (taip jau pripažinta ir Washingtone), tad nesą reikalo svarstyti tai, kas visiškai aišku. "Alto pirmi-

ninkas Šimutis vadovauja, aš būsiu vienintelis kalbėtojas".

Jasaitis ir Kėželis griežtai protestuoja prieš tokį pareiškimą ir reikalauja laikytis vasario 3 dienos posėdžio nutarimo, kur buvo sutarta audiencijos procedūros klausimus svarstyti šios dienos posėdy.

Dr. Grigaitis: tokio nutarimo nebuvo! Jis taip pat nurodo, kad tvarka nustatyta paties Washingtono.

LB atstovai prašo nurodyti tą Washingtono "autoritetingąjį šaltinį", nustatinėjantį audiencijos tvarką.

Atsakoma: Vyrai, per daug norite! Šaltinių jums atskleisti net nemanau! Jums pasakyta, kaip bus, ir šito laikomasi!

"Autoritetingas šaltinis" aiškina

Šiuo metu (apie 22:20 val.) į posėdį pakliūna vasario 13 dienos Naujienų 37 nr. Pirmame puslapy įdėtas vėl niekeno nepasirašytas pranešimas, kuriame skelbiama:

"Kadangi spaudoje ir visuomenėje yra skleidžiami visoki gandai apie lietuvių delegaciją, kurią prezidentas Kennedy priims Baltajame Name vasario 16 dieną, tai mus prašo autoritetingas šaltinis paaiškinti."

"Dr. Petro Vileišio "kvietimai" dalyvauti delegacijoje yra be reikšmės".

"Delegacijai vadovaus Alto Vykdomasis Komitetas ir **vienintelis kalbėtojas** Baltajame Name **bus Dr. P. Grigaitis"** (pabraukimai mūsų).

LB atstovai karštai reaguoja ir protestuoja: įėjimas į delegaciją esąs beprasmis.

Pirm. Šimutis: (susijaudinęs meta laikraštį ant stalo) Po tokio pareiškimo jis nematąs reikalo betkam važiuoti į Washingtoną — tevažiuojąs ten vienas dr. Grigaitis! Rytoj jis negalįs važiuoti į Draugo redakciją, nes jį pirštais užbadysią.

Dr. Grigaitis ginasi nieko nežinąs apie šį pranešimą, nes jis nuo ankstyvo ryto pasiėmęs Naujienose "leave of absence".

Delegatų sąrašas

Tame pačiame Naujienų numery taip pat yra paskelbtas ir delegatų sąrašas. Vadinasi, ir vėl laužymas susitarimo, kurio vasario 3 dienos posėdy reikalavo dr. Grigaitis.

Posėdis payra, nes per triukšmą sunku susigaudyti, kas ką kalba.

Prie tvarkos

LB CV pirm. Jasaitis siūlo rinkti delegacijos pirmininką, nes delegacija yra ne Alto, bet Amerikos lietuvių delegacija, ir kandidatu teikia Alto pirm. L. Šimutį. Niekam nesipriešinant, siūlymas priimamas.

LB atstovai siūlo pavesti memorandumą skaityti LB CV vicepirm. V. Adamkavičiui, o memorandume keliamus klausimus ryškinti Alto sekr. dr. P. Grigaičiui.

Dr. Grigaitis protestuoja ir paneigia Bendruomenei net teisę tokį siūlymą daryti. Be to, jis tvirtina, kad Washingtonas su tokia tvarka nesutiksiąs. Dr. Grigaitis niekam kitam neleisiąs memorandumo skaityti, nes jis memorandumą rašęs, tad jis ir skaitysiąs!

Posėdis vėl darosi nesukontroliuojamas, nes vyksta žodinės tarpusavio kautynės.

Artėjant vidurnakčiui, vis dėlto išeitį reikėjo rasti: Tad buvo sutarta pavesti Šimučiui ir Adamkavičiui vasario 13 susisiekti telefonu su Washingtonu ir išsiaiškinti, ar jam priimtina pačios delegacijos siūloma tvarka audiencijos metu. Teigiamu atveju Šimutis ir Adamkavičius taip pat suredaguos bei paskelbs viešą pranešimą.

Dr. Grigaičiui tylint, vasario 12 dienos bendras posėdis buvo baigtas.

Oficialus pranešimas

Vasario 13 d. ryto 10 val. pirm. Šimutis iš Draugo patalpų, čia pat

esant ir vicepirm. Adamkavičiui, paskambino į Washingtoną D. Martinui. Prisistatęs Amerikos lietuvių delegacijos pirmininku, Šimutis klausė, ar būtų galima audiencijos metu laikytis tvarkos, kurią sutaria pati delegacija (jis čia išdėstė vasario 12 posėdžio siūlymus). Washingtono kalbėtojas entuziastiškai pritarė, pabrėždamas, kad tvarka yra pačios delegacijos vidaus reikalas.

Tuo pačiu metu, dar bekalbant su Martinu, pirm. Šimučiui iš Washingtono paskambino Allen, kuris sakė: šį rytą jam skambinęs dr. Grigaitis, todėl jis norįs pakalbėti su Šimučiu dėl audiencijos tvarkos. Šimutis išdėstė posėdy tartą tvarką ir paklausė Alleną, ar jis turįs ką nors prieš. Allen užtikrino, kad viskas tvarkoj, tik jis prisibijąs, kad delegacijoj galį būti išsišokėlių. Norint jiems užkirsti kelią, reikią apsisaugoti iš anksto. Garantija — dr. Grigaičio užsitikrinimas vieninteliu kalbėtoju. Šimučiui pareiškus nepasitenkinimą, kad Naujienų dienraštis sauvališkai šia linkme informuojąs visuomenę, nors Washingtone dėl audiencijos tvarkos nesą jokio nusistatymo, Allen apgailestavo, kad dr. Grigaitis skubinąsis šitaip informuoti visuomenę.

Baigiant pasikalbėjimą, buvo išreikštas pageidavimas dar kartą susisiekti 5 val. vak. Šio antrojo pasikalbėjimo turinys LB atstovams nėra žinomas.

Baigęs kalbėtis, pirm. Šimutis pareiškė, kad, kaip ir buvo galima tikėtis, Washingtonas audiencijos tvarkos neprimetąs. Todėl buvo suredaguotas pagal vasario 12 dienos posėdžio susitarimą pranešimas ir duotas Chicagos dienraščiams, Dirvai ir Sandarai (kitiems laikraščiams pranešimą siųsti buvo permaža laiko).

Perskaičius pranešimą telefonu dr. Grigaičiui, jis negalėjo sutikti, kad Adamkavičius memorandumą skaitytų prieš jo žodį. Kadangi tiek daug buvo ginčytasi dėl svarbesnių dalykų, tai šis dr. Grigaičio reikalavimas rodėsi mažmožiu, ir jam nesipriešinta.

Toks pataisytas pirmas ir oficialus abiejų pusių sutartas pareiškimas pasirodė Drauge vasario 14, Dirvoj vasario 15. Nei Naujienos, nei Sandara jo neskelbė, nors abiejų laikraščių redaktoriams jis Adamkavičiaus buvo įteiktas į rankas.

Čia pranešimą pakartojame iš 1962 vasario 14 dienos Draugo 38 nr.:

Kad užbaigus įvairius gandus ir atitaisius kaikuriuos spaudoje paskelbtus netikslumus, Amerikos Lietuvių Tarybos Vykdomasis Komitetas ir JAV Lietuvių Bendruomenės Centro Valdyba skelbia šį pareiškimą:

1. Amerikos lietuvių delegaciją, kuri yra sudaryta Amerikos Lietuvių Tarybos ir JAV Lietuvių Bendruomenės bendru susitarimu, prezidentas Kennedy priims Baltuosiuse Rūmuose š. m. vasario 16 d. 12 valandą.

2. Delegacija sudaryta iš 20 asmenų.

3. Tokiu pat bendru susitarimu delegacijos pirmininku išrinktas Leonardas Šimutis, Amerikos Lietuvių Tarybos pirmininkas.

4. Delegacijos atsilankymo tikslą pas prezidentą paryškins dr. P. Grigaitis, Amerikos Lietuvių Tarybos sekretorius.

5. Taip pat bendru susitarimu priimtas memorandumo prezidentui tekstas, kurio santrauką perskaitys V. Adamkavičius, JAV Lietuvių Bendruomenės vicepirmininkas.

6. Delegacijos audiencija pas prezidentą baigsis jos pirmininko padėka už duotą progą gyvu žodžiu išdėstyti Lietuvos Nepriklausomybės atsteigimo bylos reikalus, prašant visokeriopos paramos jai ginti.

MEMORANDUMAS

Dr. Grigaičio redakcija

Vasario 13 d. 15 val. Adamkavičius atvyko į Naujienas pas dr. Grigaitį pasiteirauti dėl memorandumo. Buvo rasta, kad memorandumas neiš-

baigtas, tebetvarkomas jo juodraštis. Dr. Grigaitis tikrino, kad viskas būsią laiku padaryta ir spaustuvė pasiruošusi savo darbą atlikti. Vasario 14 memorandumą būsią galima į Washingtoną išsivežti.

Žuvus viltims memorandumą pamatyti prieš išspausdinant (vasario 12 posėdžio susitarimu, galutinai jį suredaguoti turėjo Grigaitis ir Adamkavičius), Adamkavičius išsiderėjo, kad 20 spausdinto memorandumo egz. būsią palikta Chicagoj, kur juos galėsiąs jis pasiimti.

Vasario 14 d. 16 val. iš Naujienų spaustuvės buvo gauti paliktieji memorandumo egzemplioriai.

Susipažinus su tekstu, buvo konstatuota, kad dr. Grigaitis nieko nekeitęs ir neatsižvelgęs į posėdy darytas pastabas. Projektas buvo nepriimtinas ne tik dėl turinio, bet jame buvo palikta korektūros klaidų, mintys kartojosi, stilius neišlygintas — visa tai darė šiurpų vaizdą. Taip pat spauda bei popierius nedarė delegacijai garbės tokį dokumentą prezidentui įteikti.

MEMORANDUMAS

Bendruomenės redakcija

Susisiekus su kaikuriais politikais bei diplomatais ir su LB Tarybos Prezidiumu, buvo apsispręsta rengti naują memorandumą. Darbas buvo atliktas per naktį. Draugo spaustuvė, talkinama redakcijos ir spaustuvės štabo narių, memorandumą išspausdino liuksusiniame popieriuj — ir vasario 15 d. ryto 8 val. jis jau buvo aerodrome, pakeliui į Washingtoną.

LB atstovai Adamkavičius ir Kėželis, atskridę į Washingtoną, vasario 15 d. 15 val. prisistatė delegacijos pirmininkui Šimučiui. Buvo pasiteirauta jo nuomonės apie memorandumą. Dideliam LB atstovų nustebimui, Šimutis pareiškė memorandumo dar nematęs. Jis pridūrė prašęs dr. Grigaitį memorandumą jam parodyti, bet pastarasis atsakęs pergiliai jį padėjęs, tačiau viskas tvarkoj.

Tada dr. Grigaičio darbo memorandumą pirm. Šimučiui parodė LB atstovai. Šimutis perskaitęs pareiškė, kad tokio memorandumo prezidentui rodyti esą negalima. Padėtį gelbstint, reikėsią šiąnakt memorandumą taisyti ir mašinėle parašytą prezidentui įteikti.

Pirm. Šimučiui buvo pasiūlyta nueiti pas dr. Grigaitį ir memorandumo reikalą iškelti nedelsiant, nes iki vasario 16 ryto nedaug telikę laiko. Šimutis atsakė, kad 5 val. po pietų būsiąs Alto Vykd. Komiteto posėdis, kur būsiąs svarstomas memorandumas ir tariamasi dėl pačios audiencijos.

Kadangi audiencija ir memorandumas taip pat rūpėjo LB atstovams. tad jie prašėsi įsileidžiami į posėdį. Pirm. Šimutis atsakė, kad posėdis konfidencialus (kartu su Allen), todėl įsileisti negalima. Pakartotinai prašant, nes būsią svarstomi abi pusi liečią klausimai, pakartotinai buvo atsakyta.

Vietoj to pirm. Šimutis pasiūlė Adamkavičiui nedelsiant dėl memorandumo susirišti su dr. Grigaičiu. Adamkavičius ir Kėželis nuvyko į dr. Grigaičio kambarį. Pareiškus, ko ateita, dr. Grigaitis atsakė, kad memorandumas esąs geras. Gal ir neišėjęs toks, kokio jis norėjęs, bet tai tik nuolatinių jo trukdymų bei erzinimo vaisius. Jei nebūtume jo trukdę visokiais nereikalingais reikalais, memorandumas būtų sklandesnis. Bet prezidentas supras (liko neaišku, ar prezidentas supras memorandumo turinį, ar supras, dėl ko memorandumas išėjo nesklandus?). Mėginimai įrodyti, kad toks memorandumas neįmanomas įteikti, liko be vaisių.

Taip pat ir į Alto sekretorių kreiptasi prašant, kad būtų leista dalyvauti artėjančiame 5 val. posėdy, kur būsią svarstomi audiencijos ir memorandumo klausimai, bet ir jis atsakė, kad tai konfidencialus Alto žmonių posė-

dis, pagaliau nesą laiko apie tai daugiau kalbėtis — buvo atidarytos durys, ir teko išeiti.

Bet iš pirm. Šimučio buvo išsiderėta, kad ano konfidencialaus posėdžio eigoje LB atstovai būsią painformuoti apie jų dalyvavimo galimybes, svarstant bendruosius audiencijos reikalus. Prieš pat posėdį apie dr. Grigaičio darbo memorandumą taip pat buvo painformuotas ir Alto Vykd. Komiteto narys E. Bartkus.

Trumpai prieš 6 val. vak. pas Adamkavičių ir Kėželį atėjo Bartkus pranešti, kad memorandumas nesąs jau toks blogas. Esą jame smulkių klaidų, vienoj vietoj jis pats pasiūlęs ir prirašęs pakeitimą. Naujai pataisytam memorandumui Bartkus surasiąs spaustuvę.

Kadangi ėjo kalba apie naują spausdinimą, nebebuvo galima ilgiau laukti ir teko parodyti Drauge spausdintą memorandumą.

Susipažinęs su LB memorandumu, Bartkus pripažino, kad jis neabejojamai geresnis. Tačiau jis vistiek negalįs būti priimtas, nes reikią jieškoti kompromiso. Priešingu atveju rytoj į Baltuosius Rūmus tenueisią tik šeši asmenys...

MEMORANDUMAS

Dr. K. Jurgėlos redakcija

Dabar LB atstovai jau galėjo patekti į aną konfidencialų posėdį, kur, be Alto Vykd. Komiteto keturių narių, buvo dr. K. Jurgėla iš Washingtono (Amerikos Balso red.) ir Allen. Nedelsiant buvo duotas susipažinti LB memorandumo projektas.

Į projektą buvo reaguota šiaip: Pozityviai už jo priėmimą pasisakė vienintelis Šimutis. Dr. Grigaitis ir dr. Jurgėla pasisakė prieš. Vaidyla savo nuomonės nepareiškė. Bartkus laikėsi rezervuotai.

Čia paaiškėjo, kad ir dr. Jurgėla taip pat turįs atsivežęs memorandumo projektą. Paklaustas, kas jį prašę paruošti, atsakė, kad pats parašęs, nes žinąs iš praktikos, kad, kai Altas atvažiuojąs be nieko, tai tenką per naktį viešbutyje rašyti. Norėdamas to išvengti dabar, iš anksto paruošęs savo projektą.

Vadinasi, jau buvo trys memorandumo projektai. Susipažinus su paskutiniuoju, jis buvo rastas neblogas, bet daugiau mažiau akcentavo Amerikos Balso programų lietuviškojo skyriaus vargus. Toks smulkmeniškas vieno dalyko kėlimas bendriniame memorandume atrodė ne vietoj.

MEMORANDUMAS

Alleno redakcija

Vyriausiu teisėju memorandumų byloje buvo Allen. Jis, susipažinęs su LB projektu, paskelbė, kad visi trys memorandumai esą tokie puikūs (briliant) jog jis nežinotų, kuris iš jų yra išskirtinas...

Buvo aišku, kad šiame „teisme" teisybės nebus rasta. Tačiau LB atstovai jame pasiliko ne savojo projekto ginti, bet išrinkti geriausią iš trijų, nes esmė buvo įteikti prezidentui dokumentą, kuris nedarytų gėdos lietuvių tautai.

Darbo sklandumui užtikrinti memorandumo svarstyti pasiliko Allen, dr. Grigaitis, dr. Jurgėla ir inž. Adamkavičius. Trys valandos karštų ginčų nedavė vaisių. Ne blaivus reikalo sprendimas, bet dr. Grigaičio savojo projekto, kaip geriausiojo, gynimas privedė prie sprendimo, kad iš trijų projektų Allen sudarys vieną. Taip gimė ketvirtasis ir galutinis memorandumas.

Alleno vaidmenį memorandumų byloj ryškina šis įvykis. Apie 23 val. Allen viešbučio vestibiuly priėjo prie stovinčių dr. Alg. Nasvyčio, Adamkavičiaus ir Kėželio ir be jokių įvadų pareiškė: vyrai, jūsų memorandumas tikrai geras — patys matysite, kaip ištisai perrašiau visą eilę jūsų paragrafų. Ką gi aš turėjau daryti, kada reikėjo kaip nors išlaikyti namuose taiką?

Keičiama tvarka

Tą patį vakarą Alto Vykdomasis Komitetas susirinko posėdžio su Allenu. Vasario 16 d. ryto 3 val. Bartkus atvyko pas Adamkavičių ir Kėželį ir pranešė, kad tik ką dabar pasibaigė posėdis ir pagal Baltųjų Rūmų patvarkymą audiencijai nustatyta tokia tvarka: Altas vadovauja delegacijai, pirm. Šimutis pasveikina žodžiu prezidentą, Adamkavičius perskaito delegacijos dalyvių pavardes, o dr. Grigaitis bus pagrindiniu kalbėtoju. Taip nutarta, taip bus.

Bandyta paveikti Bartkų, kad tai vienašališkas aktas, susitarimo laužymas. Be to, dr. Grigaičiui turint silpną balsą, ir pats įspūdis būsiąs neefektyvus. Bet Bartkaus šie argumentai neįtikino. Priešingai: prezidentas būsiąs giliai paveiktas, matydamas prieš save pražilusį senuką, drebančiu balsu prašantį užtarimo okupuotai Lietuvai.

Delegatai renkasi

Delegatai į Washingtoną buvo sukviesti tokiu nedatuotu Amerikos Lietuvių Tarybos Vykdomojo Komiteto raštu:

Didžiai Gerbiamas:

Baltajam Namui sutikus, kad Prezidentas John F. Kennedy priimtų Lietuvių Delegaciją Lietuvos Nepriklausomybės Dienai paminėti, turiu malonią pareigą, Baltojo Namo pavedimu, Jums pranešti, kad Jūs esate tos garbingos Delegacijos sąraše.

Delegacija bus laukiama Baltajame Name lygiai 12 valandą vidurdieny, Vasario 16-tą dieną.

Su pagarba:
(pas.) Dr. P. Grigaitis
ALT Sekretorius

Vasario 16 d. Washingtone susirinko tokios sudėties delegacija:

JAV LB Centro Valdybos nariai — J. Jasaitis, V. Adamkavičius, Z. Dailidka, A. Kėželis, LB Tarybos pirm. St. Barzdukas ir vicepirm. Alg. Nasvytis;

Alto Vykd. Komiteto nariai — L. Šimutis, E. Bartkus, P. Grigaitis, M. Vaidyla, Alto Inf. Centro direkt. M. Kižytė;

Altą sudarančių grupių atstovai — A. J. Rudis (ALRK Federacija), V. T. Kvetkus (ALRK Susivienijimas), P. Dargis (Susivienijimas Lietuvių Amerikoje), V. Abraitis (A. Lietuvių Tautinė Sąjunga), St. Briedis (A. Lietuvių Socialistų Sąjunga), St. Gegužis (A. Lietuvių Tautinė Sandara);

Jonas Grigalius, J. Sonda, A. Varnas.

LB Centro Valdyba išsiuntė laiškus ir telegramas dr. Vileišio kviestiesiems delegatams, atšaukdama jų pakvietimą ir apgailestaudama sudarytus nemalonumus.

Delegacijos posėdis

Vasario 16 d. 10 val. Washingtono viešbuty delegacijos pirm. Šimutis sukvietė delegatų posėdį. Susirinko ne visi, nes ne visi į viešbutį buvo atvykę.

Pirmininkas painformavo, kaip audiencija bus vykdoma — apie kontrolę įeinant, vykimo laiką ir kt.

Taip pat pranešė ir apie tvarkos pakeitimą: esą, Baltųjų Rūmų patvarkymu, memorandumą skaitysiąs bei aiškinsiąs Alto sekr. dr. Grigaitis, o LB Centro Valdybos vicepirmininkui Adamkavičiui Baltųjų Rūmų tepavedama perskaityti... delegatų pavardes.

Vadinasi, mums jau pažįstamas „autoritetingasis šaltinis" nuėjo savo keliu iki galo!

LB Centro Valdybos pirmininkui Jasaičiui protestuojant, delegacijos pirmininkas Šimutis paskelbė posėdį uždaras.

Adamkavičius: yra neišbaigtų klausimų, kada juos tarsim?

Jais buvo tariamasi čia pat, bet jau „privačiai".

Audiencija

Buvo susitarta į Baltuosius Rūmus atvykti pusvalandžiu prieš audiencijos pradžią.

Kiekvienas buvo patikrintas du kartu — prie vartų ir sargybos būste: pareigūnas prie pasakytos pavardės sąraše dėjo kryželį.

Delegacijos nariai susirinko į laukiamąjį kambarį, vadinamą žuvies kambariu.

Reikėjo pasirašyti memorandumą, bet jo vis nebuvo. Likus dešimt minučių iki 12 val., Adamkavičius su nepasitenkinimu dr. Grigaičiui privačiai pastebėjo, kad ko gero memorandumas dėl užsispyrimo ir liksiąs nepasirašytas. Dr. Grigaitis atsakė turįs kišenėj savo projekto vieną egzempliorių, tad būsią galima jį pasirašyti ir prezidentui įteikti. Adamkavičius pastebėjo, kad jie turį kitą memorandumą, kurį, reikalui verčiant, būsią galima panaudoti. Grigaitis į tai: niekad! Laimingu sutapimu, keturios minutės prieš 12 val. buvo atvežtas naujai Washingtono išspausdintas memorandumas, kurį delegacijos nariai galėjo pasirašyti.

Lygiai 12 val. delegacija guvo pakviesta į prezidento darbo kabinetą. Prezidentas kiekvieną pasitiko prie durų ir pasveikino. Kiekvienas pasisakė pavardę ir gyvenamąją vietovę. Taigi savaime atkrito „Baltojo Namo" Adamkavičiui numatytas delegatų pavardžių skaitymas...

Visiems susirinkus ir sustojus pusračiu apie prezidentą, delegacijos pirmininkas Šimutis pristatė delegaciją — supažindino su jos sudarymo pagrindais.

Po savo kalbos pakvietė žodį tarti LB Centro Valdybos vicepirmininką Adamkavičių, kuris padėkojo prezidentui už šį priėmimą ypačiai šią lietuvių tautai reikšmingą dieną ne tik išeivijoje, bet ir už geležinės uždangos.

Šioj vietoj prezidentas įsiterpė, prašydamas paaiškinti jam šios dienos istorinę reikšmę.

Tada Adamkavičius žodį perdavė dr. Grigaičiui, pasiruošusiam kalbėti. Grigaitis iš pasirašyto teksto paryškino memorandumo mintis ir savo žody išdėstė sovietinės okupacijos padarinius. Baigęs įteikė prezidentui visų delegacijos narių pasirašytą memorandumą.

Delegacijos pirmininkas paprašė prezidentą padaryti pareiškimą.

Prezidentas:

Jam malonu priimti šią delegaciją ypatingą lietuviams dieną.

Lietuvos problema jam seniai žinoma. Laimingu sutapimu, 1939 m. jam teko būti Londone, kai Anglija ir Prancūzija derėjosi su Sovietų Sąjunga dėl sutarties ir kai derybos nutrūko dėl to, kad Anglija nesutiko patenkinti Sovietų Sąjungos pretenzijų Baltijos valstybių atžvilgiu.

Tarptautinė padėtis dabar sunkinama naujų incidentų. Aktualus kolonializmo klausimas. Jums yra žinoma jo Jungtinėse Tautose pasakytoji kalba. Amerika yra prieš kolonializmą, taigi ir prieš kolonializmą Baltijos kraštuose.

Negalėdamas pažadėti kokių nors konkrečių įsipareigojimų, jis pasisakė visuomet stovėsiąs už visų tautų laisvės principą.

Baigęs kalbėti, prezidentas pasisakė kartu nusifotografuosiąs. Į kabinetą įsiveržė būrys fotografų ir filmuotojų. Akino šviesos, spragsėjo aparatai.

Pagaliau audiencija buvo baigta. Išeinančius delegatus prezidentas lydėjo durų link ir vėl su kiekvienu atsisveikino. Inž. Rudis paklausė prezidentą dėl Baltijos valstybių okupacijos tolimesnio nepripažinimo ir prašė atkreipti dėmesį dėl senatan įneštos rezoliucijos ryšium su lietuvių kunigų persekiojimu Lietuvoje. Prezidentas užtikrino ir ateity laikysiąsis Lietuvos okupacijos nepripažinimo, su rezoliucija susipažinsiąs.

Išeidamas Varnas su prezidentu pasikalbėjo savo reikalais, dr. Nasvytis

įteikė knygą "Leave Your Tears in Moscow" ir paprašė su ja susipažinti.

Audiencija truko 20 min. su viršum. Delegaciją palydėjo kongresmanai Daniel Flood ir William Murphy, toliau tarpdury stovėjo K. O'Donnell, specialus prezidento padėjėjas.

Išėjusius delegatus Baltųjų Rūmų vestibiuly pasitiko spaudos atstovai. Gaila, spaustuvė nesuspėjo pristatyti spaudai skirtų memorandumo egzemplioriių, nors laikraštininkai teiravosi, kas yra prezidentui įteikta. Vėliau atgabenti memorandumo egzemplioriai daliai laikraštininkų galėjo būti įteikti.

Amerikos Balso redaktorius dr. K. Jurgėla, pasistatęs ant frontinių durų laiptų mikrofoną, įrašė į juostą LB Tarybos Prezidiumo pirm. Barzduko ir Alto Vykd. Komiteto pirm. Šimučio kalbas, skirtas Lietuvai.

Sąžinės sąskaita

Audiencija buvo didelis įvykis, bet jos džiaugsmą temdė pasirengimas, nebuvęs toks, koks normaliai turėjo būti. Nėra kokia paslaptis, jog būdavo momentų, kad grėsdavo delegacijai iširimas. Bet galutinius Bendruomenės sprendimus lemdavo ypačiai du motyvai. Visų pirma buvo labai aiški Baltųjų Rūmų sąlyga: susitarkite ir atsiųskite vieną delegaciją. Tad kokia sąžine Bendruomenė galėjo demonstruoti Baltiesiems Rūmams pačių lietuvių nesutarimą? Kaip į tai būtų buvę pažiūrėta? Kokį vardą mes būtume pelnę? Antra, nuolat kartojame: bendrasis labas turi būti už viską augščiau! Tad Bendruomenė ir aukojo šiam labui mažesnės reikšmės vertybes, nors tai darė labai sunkia bei skaudama širdimi.

Buvo ištverta iki galo. Bet taip pat reikėjo padaryti ir sąžinės sąskaitą.

Todėl delegacija tuoj po audiencijos vėl susirinko posėdžio Washingtono viešbuty.

Posėdžiui pirmininkavo **Šimutis,** jis pirmasis ir pasisakė: Esąs vieningo lietuvių fronto skelbėjas. Prikišęs savo rankas ir prie JAV Lietuvių Bendruomenės organizavimo. Norėjęs šios audiencijos pasisekimo. Nuotaikos periferijose priklausysią nuo mūsų pačių — kaip viską perduosim, kaip atsiliepsim. Reikią gerų nuotaikų, tad išvažiuokim iš Washingtono nusiteikę už vienybę ir susiklausymą. Galutinai paaiškėję, kad kultūriniai sąjūdžiai taip pat neatleidžiami nuo Lietuvos laisvinimo darbo, tad pradėkime naują mūsų gyvenime erą: susieikime visi krūvon!

Grigaitis: Buvę fikcijų, pasireiškę nesklandumų. Iš kur tai? Iš to, kad nesančios atskirtos veikimo sritys — Bendruomenė kultūriniam darbui, Altas politiniam darbui. Prieš pradedant rūpintis audienciją, Bendruomenei reikėjo su Altu pasikalbėti, pasitarti, ją painformuoti. Audrų gyvenime negalima išvengti, ir jis nebijąs jų, nes daug pergyvenęs. Altas audienciją planavęs jau nuo birželio mėnesio. Įsimaišius Bendruomenei, viskas susipynė, padėtis įsitempė. Pasiruošimas buvęs toks sunkus, jog atrodę, kad neatlaikysiąs. Panašių sunkių dienų jis turėjęs tik kovose su komunistais. Amerikos lietuviai laukę „dypukų", tikėjęsi iš jų talkos bei paramos, bet nusivylę, nes dypukai pasirodę esą išdidūs, nesiskaitą. Su Šimučiu jis galįs bendrą darbą dirbti,

* * *

Vieniem — tu didvyrių palaiminta
žemė,

Kitiem — tu nykštukų varginga
tėvynė.

O man tu esi kaip smūtkelis
prie kelio,

Kur laukia keleivio malda ir
nakvynė.

V. Mykolaitis-Putinas

nes abu dirbą tais pačiais motyvais, nesivaikydami pelno, nežiūrėdami naudos.

Adamkavičius: Bendras darbas reikalingas tam tikrų sąlygų. Nebūtų reikėję kovoti, jei būtų buvęs gerbiamas žmoniškumas, jei nuoširdžiai būtų buvę laikomasi susitarimų.

Dargis: Lietuvos laisvės klausimu nesutarimo negalį būti.

Barzdukas: Sutinkam, kad su Altu reikėję pasikalbėti ir pasitarti, bet, kai siekėm pereitais metais Alto, Balfo ir Bendruomenės bendro posėdžio, Altas jo nenorėjo — ir jis neįvyko. Kai Baltieji Rūmai pasakė „susitarkite", Bendruomenės vardu lapkričio 25 vykau pas Alto pirm. Šimutį. Per prel. Balkūną sužinojom, kad Altas audiencijos nejieškąs ir su Bendruomene kartu neinąs. PLB Valdyba organizavo vienybės konferenciją ir visus kalbino dėtis, ji negalėjo įvykti Altui atsisakius joje dalyvauti. Taigi Bendruomenė kalbėjosi ir tarėsi.

Audiencijos byloj buvo du partneriai, abu Baltųjų Rūmų pripažinti, jų oficialiai skelbiami ir t. t. Natūralu buvo, kad jie lygybės pagrindu ir bendradarbiautų, Ar taip buvo? Kad audiencija įvyktų, Bendruomenė aukojo viską, paaukojo net žmones, o Altas žmoniškumą ir kitų garbę mindė. Ar tai toks turėjo būti bendradarbiavimas? Bendruomenė įvykius pergyveno dideliu kartėliu ir skaudama širdimi, buvo padaryta daug ir didelių nusikaltimų, todėl reikės taip pat atlikti viešą išpažintį ir padaryti viešą atgailą.

Grigalius, skaitydamas raštus, įrodinėja, kad Altas prezidento audiencijos pradėjęs jieškoti 1961 metų pavasarį. Kyla klausimas: jei jieškojo, kodėl nieko niekam nesakė? Kodėl to nežinojo net Alto pirm. Šimutis, rašydamas prel. Balkūnui laišką?

Sąžinės sąskaitos reikalu dar kalbėjo **Jasaitis, Dailidka, Bartkus** ir kt. Po audiencijos plačiai kalba visa mūsų **spauda.** Ir reikia sutikti su Draugo vedamojo teigimu, kad audiencija buvusi mums skaudi pamoka, kurios padarinių negalime dar pramatyti.

Baigiant

Mūsų čia teikiama medžiaga taip pat atsiranda atsiliepiant į reikalavimus — paaiškinimų reikalauja LB Tarybos nariai, LB organai, spauda, paskiri asmenys.

Pagrindiniai šios medžiagos šaltiniai yra LB Tarybos Prezidiumo susirašinėjimas, LB Centro Valdybos narių užrašai ir informacija. Dėl medžiagos gausumo visos paskelbti nebuvo galima, todėl reikėjo tenkintis santrumpomis. Bet trumpinta tiek, kad nenukentėtų vaizdo pilnumas bei ryškumas. Redagavimo darbas LB Tarybos Prezidiumo 1962 kovo 6 dienos posėdy buvo pavestas pirm. St. Barzdukui.

„Pro memoria" siunčiama LB Tarybos nariams, PLB Seimo nariams amerikiečiams, PLB Valdybai, JAV Liet. Bendruomenės apygardoms ir apylinkėms, Lietuvos Pasiuntinybei Washingtone ir konsulatams Amerikoje, politiniams veiksniams, delegacijos nariams, lietuvių spaudai ir visiems tiems, kurie paaiškinimų yra prašę.

Pirmasis „Pro memoria" tikslas — painformuoti. Bet audiencijos pamoka negalės taip pat likti be vienokių ar kitokių atgarsių, todėl „Pro memoria" turi teikti taip pat medžiagos svarstymams bei sprendimams. Audiencijos klausimas, be abejo, atsidurs ir artimiausioj LB Tarybos sesijoj.

JAV Lietuvių Bendruomenės

TARYBOS PREZIDIUMAS

Stasys Barzdukas
Pirmininkas

Vytautas Kamantas
Sekretorius

Clevelande, 1962.III.15.

DR. JONUI GRINIUI 60 METŲ

Kiekviena sukaktis, jeigu ji liečia reikšmingą istorinį įvykį ar brangaus asmens gyvenimą, mus pažadina lyg skardus gongo dūžis. Tik išgirdę jį, mes staiga suklustame, išsiplėšiame iš mechaniško kasdienybės ritmo ir aiškiai praregime tai, ką anksčiau išsiblaškęs žvilgsnis matė, bet nesuvokė. Ir juo žymesnė sukaktis, juo skardžiau nuaidi tas gongo dūžis. Šia prasme sukaktis yra ne tik į mus prabylanti pareiga ją derančiai pagerbti, bet drauge mus pačius praturtinti įžvalga, taigi, tikra dovana. Ne tik artimiesiems bičiuliams, bet ir platiems mūsų visuomenės — pirmoje eilėje katalikų — sluoksniams tokia yra solenizanto profesoriaus Jono G r i n i a u s 60-ties metų amžiaus sukaktis. Įžymus dabarties lietuvių kultūrininko ir visuomenininko nueitasis gyvenimo kelias yra ryškus ir padrąsinantis **dvasios ir idealo pergalės liudijimas mūsojoje tikrovėje.** Medžiaginės civilizacijos barbarijos sąlygų supami ir demoralizuojami, mes ypatingai ilgimės tokio liudijimo, akivaizdaus ir įtikinančio.

— o —

Sukaktuvininkas pasaulio šviesą išvydo Šiaurės - Vidurio Lietuvos kaime mūsų neramaus šimtmečio pradžioje — 1902 m. vasario mėn. 21 d. Prigimtis jo neapdovanojo žemiškais turtais. Priešingai. Net pačio brangiausio — sveikatos — jam pašykštėjo. Gal kaip tik dėl to jis labiau brangino gautąsias šviesaus proto ir jautrios širdies dovanas, savo įtemptu darbu jas patobulino. Dar mokyklos suole savo darbštumu, gabumais ir idealizmu atkreipė į save auklėtojų akis ir tuo būdu nusipelnė paramą, kurios dėka neturtingas jaunuolis išėjo aukštuosius mokslus nepriklausomoj Lietuvoj ir Prancūzijoj, gerai pasiruošė akademiniam darbui. Nuo 1929 m. jis įsijungė į Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos-Filosofijos fakulteto dėstomojo personalo sudėtį, kurioje išbuvo iki Nepriklausomybės sutemų.

Intelektualą, ypač kai jų buvo tiek mažai, tyko didelė pagunda, vaizdžiai tariant, pasilikti Taboro kalno viršūnėje, nebenusileisti žemyn iš savo pasiektųjų aukštumų, užsidaryti patogiame darbo kabinete, pasitenkinti tuo ryšiu su gyvenimu, kurį užtikrina katedra. Tokia pagunda turėjo būti itin didelė iš prigimties į kontempliatyvų mąstytojo būdą linkusiam jaunuoliui. Juo labiau, jog šalia mokslinio akademinio darbo jis neužsimiršo kūrybinės gyslelės ir ją uoliai prižiūrėjo. Rodos, ką daugiau ir pageidauti būtų galima. Juk tai dvigubai vaisinga išliekamųjų vertybių kūrybos sritis.

Bet ne taip galvojo mūsų Jubiliatas. Galbūt, jo paties sunkus gyvenimo kelias neleido jam užmiršti nei asmeninės skolos visuomenei, nei to vargo, kurio buvo apsčiai po šimtmetinės socialinės ir nacionalinės vergovės nepriklausomai gyventi pakilusioje Lietuvoje ir kuriam jautri širdis negalėjo likti abejinga. Jubiliatui buvo svetimas intelektualinio arivisto kelias — egoistiškai mėgautis pasiektos iškilios padėties vaisiais. Jis pasirinko visuomeninį intelektualo pašaukimą, aiškiai suvokęs dėsnį:

kam daugiau duota, iš to daugiau reikalautina.

— o —

Visuomeninis darbas turi savo pavojų. Kartais taip smarkiai pasinešama eiti visuomenėn, "veikėjauti", ypač jaunesniame amžiuje, kad nuo to nukenčia pati veikėjo asmenybė: jis ima nebesirūpinti savo asmenine pažanga, nustoja mokytis, kurti. Viską užgožia besaikis noras "veikti". Tai tuščių girnų malimas. Neretai visuomeninis veikimas tampa nežaboto egoizmo, asmeninės garbės ir naudos priemone. Pro šitą Scilę ir Charibdę, tykojančią kiekvieno visuomenininko, mūsų Jubiliatas pavyzdingai praplaukė. Jis laimingai, kaip retas, savojoje intelektualo prigimtyje suderino specialybės profesiją ir visuomenininko pašaukimą. Jau daug metų — tiek nepriklausomoje Lietuvoje, tiek okupacijoje, tiek tremtyje — jis stovi priešakinėse katalikų rinktinės šviesuomenės eilėse.

— o —

Nėra čia tiek vietos, kad galėtumėm bent paviršutiniškai apžvelgti Jubiliato daugeriopą kūrybos ir veiklos darbą. O ir iš viso tatai neįmanomas užsimojimas tam, kuris negali prilygti nei amžiaus patirtimi, nei sugebėjimuose atitinkamose srityse. Juk vienu metu tenka vertinti ir mokslininką, ir kūrėją, ir auklėtoją, ir visuomenininką.

Kaip pajėgus savo srities **specialistas**, sukaktuvininkas pasižymėjo jau savo brandžia daktarine disertacija (1929), kurioje tiek saviesiems, tiek svetimiesiems pristatė poetą O. V. Milašių. Vėliau šalia akademinio dėstomojo darbo išleido keletą veikalų. Lietuvos nelaimė buvo asmeninė jauno akademiko nelaimė: jis neteko ryšio su pamėgtuoju darbu. Tačiau ir sunkiausiose sąlygose liko ištikimas akademinei tradicijai. Kam tremtyje jis nežinomas savo studijiniais straipsniais ir paskaitomis? Ypač didelis solenizanto indėlis tremties literatūros istorijai ir kritikai. Lyg budrus karys sargybos poste, jis stebi ir nuolat vertina naująsias kūrybos apraiškas, savuosius supažindindamas su kitų tautų laimėjimais, svetimiesiems, saviškius pristatydamas.

Ne tik mokslininkas, kitų kūrybos tyrinėtojas, bet ir pats produktyvus **kūrėjas**, rašytojas. Čia irgi išliko ištikimas sau. Tuo pačiu metu, kai užbaigė savo disertaciją, sukaktuvininkas paskelbė savo pirmąją dramą Sąžinę (1929). Plunksnos nepadėjo iki šiandien. Ir čia visuomeniniam rūpesčiui skirta daug vietos. Meniniam istorinių bei dabarties siužetų fone sprendžiamos gyvybinės tautinės problemos.

Negalima pamiršti **auklėtojo**. Skirtingomis sąlygomis, bet vienoda meile jis ieškojo kelio į akademinio jaunimo širdį tėvynėje — VDU — ir tremtyje — L. Europos kolegijoje Strassburge. Su dėkingumu jį prisimena ne vienas Schw. Gmuendo ar Vasario 16 gimnazijos mokinys. Tiek rūpestingu žinių perdavimu, tiek dėmesiu jaunimo reikalams jis išsiskyrė iš kitų dėstytojų, kurie tikrovėje atsitvėrę nuo jaunimo jo nemato arba jame tik sau sekėjų ar gerbėjų teieško. Šitas asmeninis nesuinteresuotumas, savęs užmiršimas ir drauge nuoširdus, pastovus domėjimasis jaunaisiais, sielojimasis jų nepasisekimais ir džiugesys jų laimėjimais — tai labiausiai krintančios į akis Jubiliato kaip auklėtojo savybės.

Atskirai tenka suminėti **visuomenininką**, kuris nesiliovė sirgęs savo laiko visuomenės rūpesčiais. Gausiuose publicistiniuose raštuose daug kartų yra judinęs labiausiai degančius klausimus. Jo žodis visuomet tiesus, taiklus, reiklus. Ir dar kartą galima pasimokyti iš Jubiliato pilnatviško platumo. Jis niekad neapsiribojo tik teoriniu visuomeninių klausimų svarstymu, tarsi užtektu tik kitiems pareigas nurodinėti, pačiam jų nesiimant. Reikalaudamas

Susitinka frontininkai Los Angeles mieste
Iš kairės dešinėn: L. Valiukas, dr. Pr. Padalis, prof. J. Brazaitis, J. Kojelis ir J. Jodelė (jis oficialiai LF bičiuliams nepriklauso, bet anot jo, esąs tikras "bičiulių bičiulis"). **L. Kančausko nuotr.**

iš kitų, iš savęs dar daugiau reikalavo. Dar studentu būdamas, įsijungė į katalikų organizacinį veikimą, buvo įvairių vadovaujančių organų narys. Neapsiėjo be jo Ateitis, Pavasaris, Židinys, XX Amžius, Aidai. Dalyvavo krikščionių darbininkų sąjūdyje. Vienas iš 16 pasirašiusųjų manifestą "Į organiškosios valstybės kūrybą!" Vėliau rezistencinės kovos dalyvis. Drauge su kitais universiteto senato nariais nacių suimtas. Rezistencijos minties ir tradicijų puoselėtojas tremtyje. Nuo Europos LFB susiorganizavimo 1953 pradžios kiekvienos kūrybinės iniciatyvos rėmėjas, įkvėpėjas arba tiesiog vykdytojas, labiausiai nusipelnęs Studijų Savaičių rengėjas ir pravedėjas. Pagaliau, atsidavęs L. Bendruomenės veikėjas.

— o —

Jau paviršutiniška apžvalga kelia nejučiomis klausimą: iš kur tokia dvasia? Kas pagimdė šitą idealizmą? Gerbiamasis Sukaktuvininkas šiltai atsiliepia ir visuomet pavyzdžiu rodo atgimusios Lietuvos filosofinį genijų St. Šalkauskį. Neabejotinai, jog pastarojo mintys turėjo didelės įtakos jo mokiniui, kuris jas imliai priėmė ir kūrybiškai išplėtojo. Tačiau kas išpureno, priruošė pačią dirvą, kurion kritę išminties grūdai galėjo nešti daugeriopą vaisių? Čia aiškiai prasišviečia Lietuvos kaimo subrandintas nuoširdus tikėjimas ir esminiai dorinio pobūdžio humaniškumas.

Ant šitų pamatų išaugo naujas patrauklus lietuviško visuomenininko tipas. Jau viena ta aplinkybė, kad šį žodį sunku išversti į kitas kalbas, rodo jo turinio lietuvišką savitumą. Plati tai tema. Sukaktuvininko asmenyje turime gyvą visuomenininko pavyzdį. Tai ne savo asmeninės naudos ieškotojas, kaip neretai matome vyresnės kartos "politiko" tipe, į kurį, neapvaldytos prigimties traukiamas, orientuojasi ir nūdienis

"auksinis jaunimas". Prieš šį tipą stovi visuomenininkas-asketas. Žmogus, kuris iš savęs daugiau reikalauja negu iš kitų. Improvizacijos, darbu neremiamų žodžių priešininkas; apgalvoto ir planingo veikimo šalininkas. Principingas, bet drauge sugebąs įžvelgti tiesą priešininko pozicijoje. Neatitrūkęs nuo gyvenimo tikrovės, bet nuolat ją veikiantis savo pozityviomis idėjomis, idealizmu ir asmeniniu įsipareigojimu.

Kad tokia visuomenininko asmenybė nėra racionalistiškai šalta, bet žmogiškai šilta, tą patvirtina mūsų Sukaktuvininkas. Paprastas ir jautrus asmeniniuose santykiuose, surandąs kiekvienam žodį jam suprantama kalba. Nors sukaktis mus verčia daugiau žvilgsnį nukreipti į Jubiliato atliktus darbus, į jo nueito kelio kūrybines pėdas, tačiau prieš save turime ne šaltą akmens paminklą, bet gyvą, šiltą spinduliuojančią asmenybę. Tiesa, ne angelą, bet žmogų. Tai reiškia, kad ir jis buvo gundomas, bet nepasidavė. Klydo, bet klaidoje nepasiliko. Visų svarbiausia, nuolat degė idealo akivaizdoje. Šviesus pavyzdys dvasinių vertybių užgožimo, krizių ir pasimetimo laikais.

Julius Vidzgiris — (ELI)

PROF. ANTANO MACEINOS VIEŠA PASKAITA MIUNSTERIO UNIVERSITETE

Nors prof. dr. Antanas Maceina nuo pakėlimo į profesorius Miunsterio universitete seniai skaito paskaitas studentams, tačiau tik šių metų sausio 27 d. turėjo viešą, įžengiamąją paskaitą su visomis ceremonijomis.

Filosofijos fakulteto dekano Wehr ir daugelio kitų profesorių lydimas, prof. Antanas Maceina, iškilminga toga apsisiautęs, įžengė į paskaitos salę, kur buvo susirinkę jo slavistikos klausytojai bei kiti studentai ir gražus būrelis lietuvių.

Paskaitos tema buvo **Kristaus simbolio prasmė Aleksandro Bloko poezijoje.** Tema buvo vystoma ryšium su A. Bloko (1880-1921) poema **Dvylika (1918),** kurioje dvylika raudonarmiečių žygiuoja Petrapilio gatvėmis, keikdamiesi ir žudydami, ir kurių priekyje pagaliau pasirodo Kristus su rožių vainiku ant galvos, nešinas raudoną vėliavą. Ką norėjo A. Blokas šiuo simboliu pasakyti? — Prof dr. Antanas Maceina jungė Dvylikos Kristų su ankstesniu A. Bloko simboliu **gražiąja Ponia,** aplink kurią buvo sutelkta visa Aleksandro Bloko jaunystės kūryba. Ši gražioji Ponia buvusi kosmologinio prado išraiška ir vaizdavusi **pasaulio sielą,** iš kurios A. Blokas laukęs pasaulio perkeitimo ir tikėjęsis,

VALSTYBĖS SEKRETORIAUS DEAN RUSK PAREIŠKIMAS

Vasario 16-tos proga Valstybės sekretorius Dean Rusk Lietuvos atstovui Washingtone J. Kajeckui atsiuntė laišką, kuriame rašoma:

Lietuvos nepriklausomos valstybės keturiasdešimt ketvirtų metinių proga aš pareiškiu Jums, kaip Lietuvos atstovui, Jungtinių Valstybių ir tautos geriausius linkėjimus lietuvių tautai. Nors jos nepriklausomybė buvo nuslopinta prievartiniu įjungimu į Sovietų Sąjungą, tačiau lietuvių tauta nepaliovė rodžiusi savo pasiryžimo išlaikyti savo idealus ir tautinį palikimą. Amerikos tauta žavisi jūsų tautiečiais dėl jų atsidavimo laisvei. Jungtinės Valstybės, atsisakydamos pripažinti sovietinę Lietuvos aneksiją, laiko tai savo parama Lietuvos reikalui, o taip pat savo tikėjimu, kad lietuvių tauta ištvers.

PLATESNIO MASTO STUDIJŲ SAVAITE EUROPOJE

Jau iš seno, po kiekvienos studijų savaitės ELFB susilaukdavo vis daugiau pageidavimų, kad į tokias savaites būtų kviečiama daugiau organizacijų, ypač jaunimo, neatsižvelgiant į pasaulėžiūrinius įsitikinimus. Esą stud. savaičių programa iki šiol būdavusi lygiai brangi, įdomi ir vertinga kiekvienam lietuviui, tad reikią ir stengtis, kad kuo daugiau lietuvių, ypač jaunimo, jose dalyvautų.

Atsižvelgiant į minėtus pageidavimus, praeitais metais savo metinėje konferencijoje ELFB nutarė pabandyti 1962 metais suruošti daug platesnio masto savaitę. Nutarė kviesti prie rengimo prisidėti įvairias organizacijos ir net PLB Vokietijos Krašto Valdybą, ką praeitų metų rudenį ir įvykdė. Visos kviestos organizacijos (išskiriant vieną, kuri, atrodo, iš viso nėra organizuota Europoj) atsakė teigiamai. Prie rengimo sutiko prisidėti: PLB Vok. Krašto Valdyba, Vokietijos Ateitininkai sendraugiai ir studentai, Vokietijos Lietuvių Studentų Sąjunga, Vokietijos Vyr. Skautų Brolija ir Vyr. Skaučių Seserija.

Š. m. sausio 7 d. Europos LFB Valdyba Miuncheno mieste sukvietė visų organizacijų pirmąjį posėdį aptarti bendriems stud. savaitės rengimo reikalams. Pasitarime dalyvavo: PLB Vok. Kr. Valdybos pirm. kun. Br. Liubinas ir valdybos narys Aleks. Šukys — abu atstovavo PLB Vok. Kr. V-bą, dr. J. Grinius ir kun. J. Tautkevičius — ateitininkus sendraugius, skautininkas Tautvydas Gailius — Vokietijos Lietuvių Skautų Broliją, ps. stud. Angelė Rugieniūtė — Vok Liet. Skaučių Seseriją ir kiti. Europos LFB Valdybą, kaip bendros Stud. Savaitės iniciatorius, atstovava Vincas Natkus ir Alina Grinienė. Dėl tuo laiku vykusių atostogų posėdyje nebuvo atstovaujama Liet. Stud. S-ga ir Vok. Stud. Ateitininkų Sąjunga.

Stud. savaitės programos planą sudarė ir šiam posėdžiui aptarti atsiuntė prof. A. Maceina, ELFB studijų savaitei rengti komisijos pirmininkas. Jo patiektas planas buvo atidžiai apsvarstytas, truputį pakeistas ir papildytas. Šiai stud. savaitei numatytos dvi pagrindinės temos:

Rytų Europos likimas ir
100 metų Maironio gimimo sukaktis.

Posėdis praėjo darbingoje ir nuoširdžioje nuotaikoje, darniai aptariant ir išsprendžiant visus svarstytus klausimus. Pasitarimų metu Vok. Kr. V-bos pirm. kun. Br. Liubinas pareiš-

---

kad poezija galinti šį perkeitimą įvykdyti. Tačiau **pasaulio siela** poetą didžiai apvylusi. Tada Aleksandras Blokas pasidaręs pesimistas ir kituose savo veikaluose tyčiojęsis iš savo lūkesčių. — 1917 m. revoliucija A. Bloką užklupo prislėgtoj nuotaikoj ir pažadinusi jame viltį, kad pasaulis gal dar bus galų gale perkeistas. Iš šios naujos vilties ir gimęs eilėraštis **Dvylika.** Tačiau jame gražioji Ponia nebepasirodo: jos vietą čia užėmė Kristus. — Šis posūkis rodo, kad A. Blokas savo pasaulėjautoj nusigrįžo nuo kosmologinio prado ir nuo Kosmos perėjo į Logos. Pasaulį jis ėmė pergyventi nebe kaip gamtą, bet **kaip istoriją,** kurios vėliavą neša nebe miglota **pasaulio siela,** bet Dievažmogis Kristus. Tuo pačiu kinta tada ir poezijos supratimas: ji virsta nurodymu į pasaulio perkeitimą, tiktai šio perkeitimo ženklu, bet ne pačia perkeistąją būtimi.

Paskaita susilaukė didelio pritarimo ir prof. dr. Antanas Maceina buvo visų klausytojų entuziastingai sveikinamas.

VARDAI ĮVYKIUOSE

Lietuvos gen. konsulas Čikagoje dr. Petras Daužvardis iškilmingai pagerbtas jo 35 m. konsularinio darbo ir 25 m. konsulo pareigose Čikagoje proga. Gen. konsulo pagerbimui iniciatyvos ėmėsi buvęs JAV Lietuvių Bendruomenės Čikagos apygardos pirmininkas Jonas Jasaitis, o pradėtąjį darbą užbaigė dabartinis apygardos pirmininkas Karolis Drunga. Bendruomenė pagerbimui rengti buvo sudariusi atskirą komitetą. Pagerbimo metu kalbėjo iš Washingtono atvykęs Lietuvos atstovas J. Kajeckas, Lietuvių Bendruomenės centro valdybos pirm. Jonas Jasaitis, Alto pirm. Leonardas Šimutis ir kiti. Gen. konsulas gavo daug sveikinimų raštu.

Veikliam ir nepailstančiam Lietuvos konsului Čikagoje dr. Petrui Daužvardžiui **Į Laisvę** siunčia geriausius linkėjimus.

Inž. Viktoras Naudžius, tris metus buvęs Į Laisvę žurnalo Administratorius, dėl visos eilės kitų organizacinių įsipareigojimų iš eitųjų administratoriaus pareigų pasitraukė. Per trejus metus inž. Viktoras Naudžius jam patikėtas pareigas atliko kruopščiai ir pavyzdingai. Lietuvių Fronto Bičiulių Taryba, JAV ir Kanados LFB centro valdyba ir Į Laisvę Redakcija inž. Viktorui Naudžiui reiškia nuoširdžią padėką ir linki gražios sekmės kituose darbuose.

Kostas Bružas, ilgametis ir energingas Balfo ir Lietuvių Bendruomenės bei kitų lietuviškų organizacijų veikėjas, pakviestas Į Laisvę žurnalo administratorium. Naujasis administratorius pareigas jau perėmė. Dabartinis naujasis Į Laisvę administracijos adresas toks: **Į Laisvę Administraciia, 10734 S. Eberhart Ave., Chicago 28, Illinois. Telef. INterocean 8 - 6189.** Visais administracijos reikalais kreiptis tik šiuo adresu. Į Laisvę metinė prenumerata 3 dol.

Levas Prapuolenis pirmininkauja Čikagoje sudarytam komitetui, kuris telkia aukas nupirkimui didesnio skaičiaus anglų kalba parašytosios knygos Palik ašaras Maskvoje. Knyga bus išsiuntinėta JAV senatoriams, kongresmanams, politikams ir Jungtinių Tautų nariams. Apie lietuvės Sibiro kankinės Armonienės išgyvenimus Sibiro darbo vergų stovyklose minėtąją knygą anglų kalba parašė dr. A. Nasvytis. Knygą gražiai išleido viena amerikiečių leidykla. Aukos siunčiamos: J. Bertašius, 2642 W. 15th St., Chicago 8, Ill. arba St. Anthony Savings and Loan Assn., 1447 So. 49th Court, Cicero 50, Ill., Acc. No. 17506, Palik ašaras Maskvoj.

---

kė, kad Kr. Valdyba sutinka šią stud. savaitę globoti ir remti. Kr. Valdybos narys A. Šukys padėkojo šios savaitės iniciatoriams už atliekamą didelį darbą lietuvybei, kartu taip pat pažadėdamas Kr. V-bos galimą paramą. Skautininkas T. Gailius nuoširdžiai padėkojo už suteiktą galimybę aktyviai dalyvauti ir skautams. Buvo pasiūlyta kviesti prie stud. savaitės rengimo prisidėti ir evangelikų Jaunimo Ratelio vyresnįjį jaunimą. Pasiūlymą posėdžio dalyviai priėmė. Stud. savaitei data numatyta rugpiūčio mėn. antroji pusė.

Posėdžiui pirmininkavo V. Natkus, sekretoriavo A. Rugieniūtė. Posėdžio uždarymo žodyje V. Natkus išreiškė viltį, kad ši studijų savaitė bus taip pat nemažas įnašas lietuviškajai kultūrai ir lietuvybei, ir kad jos metu bus gera proga parodyti mūsų tolerantiškumą vienų kitiems, nežiūrint kokiam susigrupavimui kas priklausytų. (ELI)

Prof. Juozas Brazaitis kalba Šatrijos suruoštame Maironio šimto metų gimimo sukakties minėjime Čikagoje 1962 m. kovo 31 d.

Liet. Rašytojų dr-jos premijos už 1960 ir 1961 metus paskirtos Pulgiui Andriušiui už beletristikos knygą Rojaus vartai ir Leonardui Andriekui už poeziją Saulė kryžiuose. Svarstymui be šių premijuotų dar buvo atrinkta A. Škėmos Čelesta, Al. Barono romanas Vieniši medžiai ir H. Nagio poezijos knyga Mėlynas sniegas.

Dr. Jonas Grinius šią vasarą iš Vokietijos atvyksta į JAV. JAV ir Kanadoje dr. J. Grinius praleis apie 6 mėnesius. Kultūros kongrese yra pakviestas skaityti paskaitą.

Dr. J. Paukštelis ir Vytautas Makiejus, East Chicagos gyventojai, kruopščiai surinko sovietų genocidinę medžiagą ir suorganizavo kilnojamą sovietinio genocido parodėlę. Genocido paroda vaizduoja sovietų įvykdytas žudynes Lietuvoje. Visu baisumu ir ryškumu rodomi sovietų atlikti žudymai Pravieniškėse, Rainių miškelyje, Panevėžyje, Zarasuose ir kitose vietose. Vaizdžiai rodomas ir nacinės Vokietijos vykdytas genocidas Lietuvoje.

Genocido paroda buvo rodyta Čikagos lietuviams. Aplinkiniuose miesteliuose ji susilaukė didelio įvertinimo ir susidomėjimo iš amerikiečių visuomenės. Genocido parodos organizatoriai turi eilę kvietimų ir pasiryžę vykti ten, kur yra kviečiami. Neseniai ji buvo parodyta lietuvių spaudos atstovams. Sutelkus daugiau lėšų, rodomus genocido vaizdus galima gražiau įrėminti ir apšviesti, tada šią genocido parodą būtų galima rodyti ir Amerikos universitetuose.

Išrinkta Ateitininkų Federacijos valdyba. Vyriausioji rinkimų komisija paskelbė balsavimų davinius: Federacijos Valdybos rinkimuose dalyvavo 1110 ateitininkų iš Anglijos, Australijos, Brazilijos, Italijos, JAV, Kanados, Kolumbijos, Prancūzijos ir V. Vokietijos. Į naująją Federacijos Valdybą išrinkti: dr. Antanas Sužiedėlis, gavęs 994 balsus, dr. Vytautas Vygantas — 850 b., inž. Arvydas Barzdukas — 791 b., kun. Viktoras Dabušis — 734 b. ir Jonas Šoliūnas — 564 b. Kandidatais liko dr. Vladas Viliamas, Juozas Vitėnas ir Pranas Grušas. Kontrolės komisijos pirmininku išrinktas Leonardas Valiukas, kandidatu dr. Bronius Radzivanas. Kontrolės komisijos nariais išrinkti inž. Julius Jodelė, ir Juozas Kojelis, kandidatu liko inž. Antanas Sabalis.

Kandidatas į Ateitininkų Feedracijos vadus dr. Stasys Bačkis gavo 975 balsus, bet kovo 15 d. raštu pranešė, kad jam yra atsiradę neįveikiamų kliūčių perimti Ateitininkų Federacijos vado pareigas.

Vysk. Teofilis Matulionis, gyvenąs pavergtoje Lietuvoje ir dėl komunistinės valdžios draudimo negalįs eiti jam skirtų pareigų, šv. Tėvo pakeltas arkivyskupu.

Prof. dr. Zenonas Ivinskis išrinktas Baltų Tyrimo Instituto vedėju, o pavaduotoju — prof. dr. Antanas Maceina. Baltų Tyrimo Institutas dabar veikia Bonnos universiteto žinioje. Institutas yra išleidęs 7 tomus raštų, kurių žymi dalis tenka lietuvių mokslininkų darbams.

Benediktas Babrauskas Čikagos Lietuvių Fronto Bičiulių susirinkime skaitė paskaitą tema Maironis ir Lietuva. Prelegentas iškėlė Maironio reikšmę Lietuvai ir Lietuvos poezijai. Maironio metų proga dera giliau pažvelgti į Maironio laikus, jo palikimą ir nepakankamą įvertinimą dar jam gyvam esant. Kartu paminėta Juozo Lukšos ir Julijono Būtėno dešimties metų žuvimo sukaktis.

Dail. Paulius Augius pomirtinė paroda įvyko vasario 3 d. — kovo 4 d. Chicagos Taupymo ir Skolinimo bendrovės meno galerijoj, 6245 S. Western ave. Parodą ruošė Lietuvių Dailės Institutas ir joj buvo išstatyta keliasdešimt dailininko grafikos darbų. Manoma išleisti dailininko pomirtinę monografiją. K. Bradūnas parodos kataloge rašo, kad dail. P. Augius buvo vienas tų retųjų kūrėjų, kurio darbuose išsiteko lietuviškoji dvasia visoje savo platybėje. Dailininkas gimė 1909 m., mirė 1960 m. Dailininkas buvo baigęs Kauno Meno mokyklą ir taip pat meno studijas Paryžiuje. Dalyvavo daugybėje parodų visame pasaulyje, 1937 m. Paryžiuje gavo garbės diplomą. Ilustravo ne vieną lietuvišką kūrinį, padarė knygoms viršelių: Vienas paskutinių darbų buvo Vyt. Mačernio lyrikos „Poezija" iliustravimas, kurią išleido Į Laisvę fondas.

Dr. Zigmas Brinkis, veiklus LF bičiulis, Į Laisvę bendradarbis, kovo 1 d. baigė trijų metų Chirurgijos rezidenciją Illinois Masonic ligoninėje. Naujasis chirurgas atliko šimtus operacijų ir taip įsigijo daug patirties.

Dr. Zigmas Brinkis

Kad galėtų laikyti chirurgijos specialybės egzaminus reikia atlikti poros metų praktiką (preceptorship) pas chirurgą, kuris jau turi specialybės diplomą ir yra rekomenduojamas kaip mokytojas American Board of Surgery. Tokiuo specialistu dr. Z. Brinkis pasirinko ir pradėjo dirbti pas Chicagoje daugeliui gerai pažįstamą Amerikos lietuvį dr. J. P. Waitkų. Pažymėtina, kad balandžio 22 d. dr. Zigmas sukūrė šeimos židinį su inž. Žibute Balsyte.

Jonas Vaičiūnas lietuvių spaudos bendradarbių sukviestame susirinkime išrinktas informacijos tarnybos pirmininku, o V. Zalatorius — sekretorium. Tarnybą suorganizavo ir pirmąjį susirinkimą sukvietė JAV Lietuvių Bendruomenės centro valdyba. Informacijos tarnyba talkins JAV LB centro valdybai ir jos padaliniams informacijos darbe.

MAIRONIS IR MES SAVUOSE LAIKUOSE

Kanados Lietuvių Fronto Bičiulių studijų savaitė

Kanados Lietuvių Fronto Bičiuliai studijų ir poilsio savaitę rengia Wasaga Beach prie Toronto. Ji rengiama rugpiūčio 5 - 12 dienomis. Studijų savaitės pagrindinė tema — Maironis ir mes savuose laikuose. Tai Maironio ir mūsų laikų jaunimo ir inteligentijos paralėlės analizė, suskirstyta į atskiras temas. Studijų savaitės moderatorium kviečiamas prof. dr. Jonas Grinius, svečias iš Vokietijos. Studijų savaitėje dalyvauti kviečiama lietuviškoji visuomenė.

Norintieji studijų savaitėje dalyvauti tuojau registruojasi adresu: LFB Registracijos ir Parengimų komisija, 19 Rosemount Ave., Toronto 4, Ontario, Canada.

Užsisakant vasarnamį reikia tuojau įmokėti 2 dol. Registracijos mokestis 10 dol. šeimai, kurį galima įmokėti iš anksto ar atvykus. Studijų savaitės metu numatyta plati vakarinė programa ir koncertai. Graži kurortinė vieta, puikios sąlygos maudytis ir sportuoti. Mažiesiems bus atskira lituanistinė programa.

Lietuvių Fronto Bičiuliai, kurie negalės dalyvauti Kanados Lietuvių Fronto Bičiulių rengiamoje studijų savaitėje, kviečiami dalyvauti ateitininkų sendraugių stovykloje Dainavoje rugpiūčio 12 - 18 dienomis. Stovyklą tvarko jaunieji sendraugiai ir yra sudarę įdomią programą.

PARTIZANO KNYGA

Juozo Lukšos-Daumanto, legendarinio Lietuvos partizanų vado, parašytosios knygos **Partizanai už geležinės uždangos** antroji laida pasirodys šią vasarą. Antroji knygos laida papildyta Lietuvos tikinčiųjų laišku Popiežiui, nežinomojo lietuvio laišku laisvajam lietuviui ir kita Juozo Lukšos iš Lietuvos atneštąja dokumentine medžiaga, ligi šiol dar nežinoma platesnei lietuvių visuomenei. Knygą leidžia Į Laisvę Fondas Lietuviškai Kultūrai Ugdyti, lietuviškosios rezistencijos dvidešimties metų ir knygos autoriaus dešimties metų žuvimo sukaktims prisiminti ir atženklinti.

Partizanai už geležinės uždangos — tai pirmoji ir vienintėle knyga, parašyta atkakliųjų partizaninių kovų dalyvio ir vado, atskleidžianti antrosios sovietų okupacijos metu lietuvių tautos pasipriešinimą, kovojančių Lietuvos partizanų baimės nežinantį ryžtą, besąlyginį pasiaukojimą ir didvyrišką mirtį kovos laukuose, lygiai kaip ir Lietuvos išdavikų ir budelių negailestingą naikinimą. Knygos autorius Juozas Lukša pratarmėje įrašė testamentinius žodžius gyviesiems: knygoje surašyti faktai skiriami ateities kartoms partizanų kovoms už Lietuvos laisvę nušviesti.

Prieš šimtus metų narsieji Pilėnų gynėjai patys save išsižudė, bet gyvi nepasidavė į kryžuočių vergiją. Šiurpus Pilėnų įvykis paveikė kryžuočius ir jie grįžo atgal. Lietuvos partizanai pasirinko Pilėnų gynėjų pavyzdį, tik daug platesnės apimties ir daugel kartų daugiau kraujo praliejo ir galvų paguldė. Bet sovietinis okupantas pasirinko moderniojo barbaro ir dvidešimtojo amžiaus gėdos kelią — jis iš Lietuvos nesitraukia ir toliau ją tebenaikina.

Antroji lietuvių tautinių šokių šventė įvyks 1963 m. vasarą Čikagoje. Sudaryta tautiniams šokiams parinkti ir paruošti repertuaro komisija. Į repertuaro komisiją įeina Irena Šilingienė, Leokadija Braždienė, Rimgailė Gustaitienė, Izolda Ralienė ir Bruno G. Shotas. Bruno Shotas yra repertuaro komisijos pirmininkas. Būsimosios lietuvių tautinių šokių šventės rengimo darbus vykdo Lietuvių Bendruomenės Čikagos apygardos valdyba. Šventėje kviečiamos dalyvauti visos tautinių šokių grupės. Reikia tuojau registruoti LB Čikagos apygardos vicepirmininko adresu: Stasys Šiaučiūnas, 2511 W. 69 Street, Chicago 29, Illinois.

Jonas Šoliūnas, Į Laisvę ir kitos lietuvių spaudos bendradarbis, paaukštintas tarnyboje. Dirba socialinio draudimo centrinėje įstaigoje Baltimorėje. Šiame Į Laisvę nr. išspausdintas vertingas Jono Šoliūno straipsnis apie socialinį draudimą, nedarbingumo pašalpas ir pensijas Jungtinėse Amerikos Valstybėse.

Kultūros kongresas įvyksta lapkričio 24 - 26 dienomis Čikagoje. Numatytos šios sekcijos: lietuvybei parapijose išlaikyti, jaunimo, lituanistinio švietimo, meno, literatūros. Pageidaujama dar teatro, architektūros, istorijos ir fizinio lavinimo sekcijos. Kongresui lėšas telkia Amerikos ir Kanados Lietuvių Bendruomenės. Finansinius reikalus tvarko Jonas Švedas.

Jonas Čiuberkis pakviestas Dirvos vyriausiuoju redaktorium. Vilties draugija, kuri leidžia Dirvą, jį taip pat pakvietė draugijos reikalų vedėju. Nuo nepriklausomybės laikų bendradarbiauja lietuvių spaudoje, reiškiasi rezistencinėse organizacijose, už lietuvišką veiklą vokiečių buvo suimtas ir kalintas Vokietijos koncentracijos stovyklose.

Stepas Vykintas Vokietijoje scenai parengė 3 paveikslų vaidinimą iš Lietuvos partizanų kovų. Vaidinimas pavadintas **Pušelės sužiedotuvės.** Medžiaga paimta iš Juozo Daumanto knygos Partizanai už geležinės uždangos. Pušelė buvo narsi partizanė. Vaidinimas buvo suvaidintas Vasario 16 gimnazijoj Vokietijoj.

Persiorganizavo Kuchel-Lipscomb rezoliucijai remti komitetas. Amerikos Kongrese dabartiniu metu jau yra devynios rezoliucijos Lietuvos, Latvijos ir Estijos bylos reikalu. Laukiama dar poros naujų rezoliucijų. Atsižvelgiant į tai komitetas persiorganizavo ir dabar vadinsis: Americans For Congressional Action To Free The Baltic States.

Komiteto vadovybė ir toliau lieka ta pati: L. Valiukas, koordinatorius; A. Skirius, koordinatoriaus pavaduotojas; tautinių grupių pirmininkai: Julius Jodelė (3803 Evans St., Los Angeles 27, Calif.), Arne Kalm (estų) ir Alfons Reins (latvių); sekretoriai— E. Arbas, Alice Dotts, H. Marendi (estų) ir J. Steinbergs (latvių). Viso komiteto kasą tvarko Jurgis A. Petrauskas (3442 Madera Ave., Los Angeles 39, Calif.). Pagrindinių komisijų pirmininkais yra — dr. P. Pamataitis (finansų); J. Gliauda (informacijos) ir J. Kojelis (planavimo ir strategijos).

Julijonas Būtėnas, iškilus žurnalistas ir laisvės kovotojas, prieš 11 metų iš Vokietijos nuvykęs į Lietuvą laisvės kovų tęsti ir tose kovose žuvęs partizano mirtimi, bus plačiai paminėtas sekančiame Į Laisvę nr. prisimenant jo didvyriško pasiaukojimo ir mirties dešimties metų sukaktį.

Metmenys, jaunosios kartos kultūros žurnalas, 1961 m. nr. 4. Knygos formato, 192 psl., estetiškai išleistas ir dailininkų darbais iliustruotas. Šis Metmenų nr. skirtas Juditai Audėnaitei, Jurgiui Jaks-Tyriui ir Antanui Škėmai, žuvusiems pakeliui iš susitikimo Lietuvių Studentų Santaros visuotiniame suvažiavime, 1961 m. rugsėjo 11 d. prisiminti.

Apie Metmenis plačiau parašysime sekančiame Į Laisvę nr.

Į LAISVĘ ADMINISTRACIJOS PRANEŠIMAS

Su šiuo Į Laisvę nr. pasikeitė žurnalo administratorius ir administracijos adresas. Visais Į Laisvę administracijos reikalais kreiptis žemiau pridedamu adresu. Į Laisvę administratoriaus pareigas pasiėmė **Kostas Bružas**, energingas Balfo, Lietuvių Bendruomenės, kitų organizacijų veikėjas ir lietuvių spaudos bendradarbis. Naujasis Į Laisvę administratorius kreipiasi į visus Į Laisvę skaitytojus šiuo pareiškimu:

Prašau visus mieluosius Į Laisvę žurnalo skaitytojus laiku sumokėti prenumeratą ir pagal galimybę žurnalo leidimą paremti pinigine auka. Į Laisvę žurnalo įvairinimas ir tobulinimas yra mūsų visų rankose.

Kviečiu visus bičiulius ir visus skaitytojus surasti bent vieną Į Laisvę skaitytoją arba Į Laisvę užsakyti savo draugams ir pažįstamiems.

Pakeitus adresą, tuojau pranešti administracijai naująjį adresą, bet kartu pažymėti ir ankstesnįjį adresą.

Visi Į Laisvę skaitytojai, dar neatsilyginę už praėjusius ar ankstesnius metus, prašomi kiek galima greičiau prenumeratos skolas išlyginti.

Kiekvienas Į Laisvę skaitytojas, atsiuntęs prenumeratos mokestį ar auką, tuojau gaus pakvitavimą ir pranešimą apie prenumeratos stovį.

Į Laisvę administracijai rašyti, prenumeratos mokestį ir aukas siųsti naujuoju administracijos adresu:

Į Laisvę Administracija
10734 So. Eberhart Ave.,
Chicago 28, Illinois.
Telef. IN 8-6189.

Su pagarba ir linkėjimais
Kostas Bružas
Į Laisvę Administratorius

Į LAISVĘ ATSTOVYBĖS

Anglijoje: S. Nenortas, 1, Ladbroke Gardens, London, W. 11,

Australijoje: N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Kilda South, Victoria. A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, Via Verbania 28, Interno 18, Roma

Jungtinėse Valstybėse: A. Salys, 6540 So. Artesian Ave., Chicago 29, Illinois. Telef. RE 7-6621; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Calif.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa. Telef. HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn.; A. Sabalis, 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.; V. Ročiūnas, 1892 Lampson Rd., Cleveland 12, Ohio.

Kanadoje: A. Bumbulis, 200 Indien Grove, Toronto, Ont.; J. Pleinys, 10 Tisdale Ave., So. Hamilton, Ont.; J. Urbonas, 34 Brimorton Dr., Scarborough, Ont. Telef. AX 3-8518; V. Barisas, 336 Clinton, Windsor, Ont.

Švedijoje: P. Duda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern

Vokietijoje: V. Krištolaitis, (22b) Kaiserslautern 2, Schliessfach 323; Zigmas Kungys (22b) Mainz, Ebersheimerweg 47.